

ipsas bonas nostras actiones comitari solent, veluti est laus humana. Si quidem non rectè vivere, perniciosum est: rectè autem vivere, & nolle laudari, quid est aliud quàm inimicum esse rebus humanis, quæ utique tantò sunt miseriore, quantò minùs placet recta vita hominum? Si ergo inter quos vivis, te rectè viventem non laudaverint, illi in errore sunt: si autem laudaverint, tu in periculo: nisi tam simplex cor habueris & mundum, ut ea quæ rectè facis non propter laudes hominum facias, magisque illis recta laudantibus gratuleris, quibus id quod bonum est placet, quàm tibi ipsi; quia rectè viveres, etiam si nemo laudaret: ipsamque laudem tuam tunc intelligas utilem esse laudantibus, si non te ipsum in tua bona vita, sed Deum honorent, cujus sanctissimum templum est quisquis vivit bene: ut illud impleatur quod ait David, In Domino laudabitur anima mea, audiant mites, & jocundentur. Pertinet ergo ad oculum mundum non intueri in rectè faciendo laudes hominum, & ad eas referre quod rectè facis, id est, propterea rectè facere aliquid, ut hominibus placeas. Sic enim etiam simulare bonum libebit, si non attenditur nisi ut homo laudet; qui quoniam videre cor non potest, potest etiam falsa laudare. Quod qui faciunt, id est, qui bonitatem simulant, duplici corde sunt. Non ergo habet simplex, id est, mundum cor, nisi qui transcendit humanas laudes, & illum solum intuetur, cum rectè vivit, & ei placere nititur, qui conscientia solus inspector est. De cujus conscientia puritate quidquid procedit, tantò est laudabilius, quantò humanas laudes minùs desiderat.

CAPUT I.
Matth. 6.1 2. Cavete ergo, inquit, facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis: id est, cavete hoc animo justè vivere, & ibi constituere bonum vestrum, ut vos videant homines: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in caelis est: non si ab hominibus videamini; sed si propterea justè vivatis, ut ab hominibus videamini. Nam ubi erit, quod in principio sermonis hujus dictum est, **Matth. 5.** * Vos estis lumen mundi. Non potest civitas abscondi **v. 14.** super montem constituta: * neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut **v. 16.** luceat omnibus qui in domo sunt. * Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona facta vestra. Sed non ibi constituit finem: addidit enim, & glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. Hic autem, quia hoc reprehendit, si ibi sit finis rectè factorum, id est, si propterea rectè faciamus, ut tantum videamur ab hominibus; postea quàm dixit, Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis, nihil addidit. In quo apparet, non hoc eum prohibuisse ut rectè fiat coram hominibus, sed ne ob id fortè rectè fiat coram hominibus, ut videamur ab eis, id est, ut hoc intueamur, & ibi finem nostri propositi collocemus.

Gal. 1. 10. 3. Nam & Apostolus dicit, Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem: cum alio loco **1. Cor. 10. 33.** dicat, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt, contrarium putant; cum ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideo rectè faciebat ut placeret hominibus, sed ut Deo, ad cujus amorem corda hominum volebat convertere, eo ipso quo placebat hominibus. Itaque & non se placere hominibus rectè dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur: & placendum esse hominibus rectè præcipiebat, non ut hoc appeteretur tam-

quam merces rectè factorum; sed quia Deo placere non posset, qui non se iis quos salvos fieri vellet præberet imitandum: imitari autem illum qui sibi non placuerit, nullo pacto quisquam potest. Sicut ergo non absurdè loqueretur, qui diceret, In hac opera qua navem quæro, non navem quæro, sed patriam: sic & Apostolus convenienter diceret, In hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo; quia non hoc appeto, sed ad id refero ut me imitentur, quos salvos fieri volo. Sicut dicit de oblatione quæ fit in sanctos, Non quia quæro datum, sed inquirō fructum: id est, Quod quæro datum vestrum, non hoc quæro, sed fructum vestrum. Hoc enim indicio apparere poterat, quantum profecissent in Deum, cum id libenter offerrent, quod non propter gaudium de muneribus, sed propter communionem caritatis ab eis quærebatur.

4. Quamquam & cum addit, & dicit, *Alio-* **Matth. 6.1.** quin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in caelis est, nihil aliud demonstrat, nisi id nos cavere oportere, ne humanam laudem pro nostrorum operum mercede quæramus, id est, eā nos beatos effici arbitremur.

5. Cum ergo facis eleemosynam, inquit, noli **CAPUT II.** tubā canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, ut glorificentur ab hominibus. **Matth. 6.2.** Noli, inquit, sic velle innotescere, ut hypocritæ. Manifestum est autem, hypocritas non quod oculis prætendunt hominum, id etiam corde gestare. Sunt enim hypocritæ simulatores, tamquam pronuntiatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis. Non enim qui agit partes Agamemnonis in Tragœdia, verbi gratiā, sive alicujus alterius ad historiam vel fabulam quæ agitur pertinentis, verè ipse est; sed simulat eum, & hypocrita dicitur. Sic in Ecclesia, vel in omni vita humana, quisquis se vult videri quod non est, hypocrita est. Simulat enim justum, non exhibet; quia totum fructum in laude hominum ponit, quam posunt etiam simulantes percipere, dum fallunt eos quibus videntur boni, ab eisque laudantur. Sed tales ab inspectore cordis Deo mercedem non accipiunt, nisi fallaciæ supplicium: ab hominibus autem, inquit, perceperunt mercedem suam: rectissimeque his dicitur, Recedite à me operarii dolosi: nomen meum habuistis sed opera mea non fecistis. **Matth. 7.23.** Illi ergo perceperunt mercedem suam, qui non ob aliud eleemosynam faciunt, nisi ut glorificentur ab hominibus: non si glorificentur ab hominibus, sed si ideo faciant ut glorificentur, sicut superius tractatum est. Laus enim humana non appeti à rectè faciente, sed subsequi debet rectè facientem: ut illi proficiant, qui etiam imitari possunt quod laudant, non ut hic putet aliquid eos sibi prodesse, quem laudant.

6. Te autem faciente eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Si intellexeris sinistram infideles dici, videbitur nulla esse culpa, placere fidelibus velle: cum prorsus nihilo minùs in quorumlibet hominum laude fructum & finem boni operis constituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet ut te imitentur, quibus rectè facta tua placuerint, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est, ut laudandis bonis operibus nostris Deum honorent, & veniant ad salutem. Si autem sinistram inimicum putaveris, ut nesciat inimicus tuus cum eleemosynam facis, cur ipse

Matth. 3. 2. Dominus inimicis Judæis circumstantibus misericorditer sanavit homines? cur apostolus Petrus sanato eo, quem ad portam speciosam debilem miseratus est, etiam iras inimicorum in se atque in alios Christi discipulos pertulit? Deinde si non oportet scire inimicum, cum eleemosynam facimus, quomodo cum ipso inimico faciemus, ut illud impleamus præceptum, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, potum da illi?

Prov. 15. 21.
Rom. 12. 20.

7. Tertia solet esse carnalium opinio, tam absurda & ridenda, ut non eam commemorarem, nisi expertus essem non paucos eo errore detineri, qui dicunt sinistræ nomine uxorem significari: ut quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse feminae, lateat eas cum aliquid misericorditer viri earum egenis impendunt propter domesticas lites. Quasi verò soli viri Christiani sint, & non hoc præceptum etiam feminis datum sit. Cui ergo sinistræ jubetur femina occultare opus misericordiae suae? An etiam vir sinistra erit feminae? quod absurdissimè dicitur. Aut si quispiam putat invicem sibi sinistras esse; si ab altero ita erogetur aliquid de re familiari, ut sit contra alterius voluntatem, non erit Christianum tale conjugium: sed necesse est ut quisquis eorum eleemosynam facere voluerit ex præcepto Dei, quemcumque adversum habuerit, inimicus sit præcepto Dei, & ideo inter infideles deputetur: præceptum est autem de talibus, ut bona sua conversatione ac moribus lucrifaciat uxorem maritus fidelis, vel maritum mulier fidelis: quapropter non sibi debent occultare bona opera sua, quibus invitandi sunt ab invicem, ut alter alterum possit ad Christianæ fidei communionem invitare. Nec furta facienda sunt, ut promereatur Deus. Quòd si occultandum est aliquid, quamdiu alterius infirmitas æquo animo id non potest sustinere, quod tamen non injustè atque illicitè sit: non tamen ipsam nunc sinistram significari totius capituli consideratione facile apparet, in qua simul invenietur quam sinistram vocet.

Matth. 6. 1. 8. Cavete, inquit, facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. Generaliter hinc justitiam nominavit, deinde particulariter exsequitur. Est enim pars aliqua justitiæ opus quod per eleemosynam fit, & ideo connectit dicendo, Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis, ut glorificentur ab hominibus. Ad hoc respicit quod superius ait, Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis. Quod autem sequitur, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam: ad illud respicit quod supra posuit, Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. Deinde sequitur, Te autem faciente eleemosynam. Cum dicit, Te autem, quid aliud dicit, quàm Non quomodo illi? Quid ergo mihi jubet? Te autem faciente, inquit, eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Ergo illi sic faciunt, ut sciat sinistra eorum quid faciat dextera eorum. Quod igitur in illis culpatum est, hoc tu facere vetaris. In illis autem hoc culpatum est, quòd ita faciunt ut laudes hominum quærant. Quapropter nihil consequentius sinistra videtur significare, quàm ipsam delectationem laudis. Dextera autem significat intentionem implendi præcepta divina. Cum itaque conscientiae facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscia operis

A dextera: Nesciat ergo sinistra tua quid faciat dextera tua, id est, non se misceat conscientiae tuae laudis humanæ appetitio, cum in eleemosyna facienda divinum præceptum contendis implere.

9. Ut sit eleemosyna tua in abscondito. Quid est in v. 4. abscondito, nisi in ipsa bona conscientia, quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri? Quandoquidem multi multa mentiuntur. Quapropter si dextera intrinsecus agit in abscondito, ad sinistram pertinent omnia exteriora, quæ sunt visibilia & temporalia. Sit ergo eleemosyna tua in ipsa conscientia tua, ubi multi eleemosynam faciunt bona voluntate, etiam si pecuniam, vel si quid aliud, quod inopi largiendum est, non habent. Multi autem foris faciunt, & intus non faciunt, qui vel ambitione, vel alicujus rei temporalis gratiâ volunt misericordes videri, in quibus sola sinistra operari existimanda est. Item alii quasi medium inter utrosque locum tenent, ut & intentione quæ in Deum est eleemosynam faciant, & tamen inserat se huic optimæ voluntati nonnulla etiam laudis vel cujusce rei fragilis & temporalis cupiditas. Sed Dominus noster multò vehementius prohibet solam sinistram in nobis operari, quando etiam misceri eam vetat operibus dexterae: ut scilicet non modò sola temporalium rerum cupiditate caveamus eleemosynam facere; sed nec ita in hoc opere attendamus Deum, ut sese misceat vel adjungat exteriorum appetitio commodorum. Agitur enim de corde mundando, quod nisi fuerit simplex, mundum non erit. Simplex autem quomodo erit si duobus dominis servit, nec una intentione rerum æternarum purificat aciem suam, sed eam mortaliū quoque fragiliūque rerum amore obnubilat? Sit ergo eleemosyna tua in abscondito: & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Rectissimè omnino & verissimè. Si enim præmium ab eo expectas qui conscientiae solus inspector est, sufficiat tibi ad promerendum præmium ipsa conscientia. Multa Latina exemplaria sic habent, Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi palam: sed quia in * Græcis, quæ priora sunt, non invenimus, palam, non putavimus hinc esse aliquid differendum.

10. Et cum oratis, inquit, non eritis sicut hypocritæ qui amant in synagogis, & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus. Neque hinc videri ab hominibus nefas est, sed ideo hæc agere ut videaris ab hominibus: & superfluo toties eadem dicuntur, cum sit jam una regula custodienda, qua cognitum est, non si hæc sciant homines, formidandum esse aut fugiendum; sed si hoc animo fiant, ut fructus in eis exspectatur placendi hominibus. Servat etiam ipse Dominus eadem verba, cum adjungit similiter, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam: hinc ostendens id se prohibere, ne ea merces appetatur, qua stulti gaudent cum laudantur ab hominibus.

11. Vos autem cum oratis, inquit, introite in cubacula vestra. Quæ sunt ista cubacula, nisi ipsa corda, quæ in Psalmo etiam significantur, cum dicitur, Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini? Et claudentes ostia orate, ait, Matth. 6. 6. Patrem vestrum in abscondito. Parum est intrare in cubacula, si ostium pateat importunis, per quod ostium ea quæ foris sunt improbè se immergunt, & interiora nostra appetunt. Foris autem diximus esse omnia temporalia & visibilia, quæ per ostium, id est, per carnalem sensum in cogitationes nostras

* Contra
hodie in
Græcis invenitur, non
in Latinis.
CAPUT
III.
Matth. 6. 5.

penetrant, & turbâ vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. Claudendum est ergo ostium, id est, carnali sensui resistendum est, ut oratio spiritalis dirigatur ad Patrem, quæ fit in intimis cordis, ubi oratur Pater in abscondito. *Et pater*, inquit, *vester qui videt in abscondito, reddet vobis*. Et hoc tali clausulâ terminandum fuit: non enim hoc monet nunc ut oremus, sed quomodo oremus; neque superius, ut faciamus eleemosynam, sed quo animo faciamus: quoniam de corde mundando, præcipit, quod non mundat, nisi una & simplex intentio in æternam vitam solo & puro amore sapientiæ.

v. 7. 12. *Orantes autem nolite*, ait, *multum loqui, sicut ethnici: arbitrantur enim quod in multiloquio suo exaudiantur*. Sicut hypocritarum est, præbere se spectandos in oratione, quorum fructus est placere hominibus; ita ethnicorum, id est, gentilium in multiloquio se putare exaudiri. Et revera omnè multiloquium à gentilibus venit, qui exercendæ linguæ potius quam mundando animo dant operam. Et hoc nugatorii studii genus etiam ad Deum prece flectendum transferre conantur, arbitantes sicut hominem judicem verbis adduci in sententiam. *Nolite itaque similes illis esse*, dicit unus & verus magister. *Scit enim Pater vester quid vobis necessarium sit, antequam petatis ab eo*. Si enim verba multa ad id proferuntur, ut instruat & doceatur ignarus, quid eis opus est ad rerum omnium cognitorem, cui omnia quæ sunt, eo ipso quo sunt, loquuntur, seseque indicant facta; & ea quæ futura sunt ejus artem sapientiamque non latent, in quæ sunt & quæ transierunt, & quæ transitura sunt, omnia præsentia & non transeuntia?

Oratio quare verbis tradita. 13. Sed quoniam, quamvis pauca, tamen verba & ipse dicturus est, quibus nos doceat orare, quæri potest cur vel his verbis paucis opus sit ad eum qui scit omnia antequam fiant, & novit, ut dictum est, quid nobis sit necessarium antequam petamus ab eo? Hic primò responderetur, non verbis nos agere debere apud Deum, ut impetremus quod volumus, sed rebus quas animo gerimus, & intentione cogitationis, cum dilectione pura & simplici affectu: sed res ipsas verbis nos docuisse Dominum nostrum, quibus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordemur.

Oratione quid opus sit ad Deum. 14. Sed rursus quæri potest, si rebus, si verbis orandum sit, quid opus sit ipsa oratione, si Deus jam novit quid nobis necessarium sit: nisi quia ipsa orationis intentio cor nostrum serenat & purgat, capaciusque efficit ad excipienda divina munera, quæ spiritaliter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus, qui semper paratus est dare suam lucem nobis, non visibilem, sed intelligibilem & spiritalem: sed nos non semper parati sumus accipere, cum inclinamur in alia, & rerum temporalium cupiditate tenebrarum. Fit ergo in oratione conversio cordis ad eum, qui semper dare paratus est, si nos capiamus quod dederit: & in ipsa conversione purgatio interioris oculi, cum excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur, ut acies cordis simplicis ferre possit simplicem lucem, a divinitus sine ullo occasu aut imutatione fulgentem: nec solum ferre, sed etiam manere in illa; non tantum sine molestia, sed etiam cum ineffabili gaudio, quo verè ac sinceriter beata vita perficitur.

15. SED jam considerandum est, quæ nos ore re ille præceperit, per quem & discimus quid oremus, & consequimur quod oramus. * *Sic itaque orate vos*, inquit, *Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum: * adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra: * panem nostrum quotidianum da nobis hodie: * & dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: * & ne nos inferas in tentationem; sed libera nos à malo*. CAPUT IV. De Christianæ orationis præfatuncula. Matth. 6. v. 9. v. 10. v. 11. v. 12. v. 13.

Cum in omni deprecatione benevolentia concilianda sit ejus, quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur; laude illius ad quem oratio dirigitur, solet benevolentia conciliari, & hoc in orationis principio poni solet: in quo Dominus noster nihil aliud nos dicere iussit, nisi *Pater noster qui es in cælis*. Multa enim dicta sunt in laudem Dei, quæ per omnes sanctas Scripturas variè latèque diffusa poterit quisque considerare, cum legit: nusquam tamen invenitur præceptum populo Israël ut diceret, *Pater noster*, aut ut oraret Patrem Deum; sed Dominus eis insinuatus est, tamquam servientibus, id est, secundum carnem adhuc viventibus. Hoc autem dico, cum mandata Legis acciperent, quæ observare jubebantur: nam Prophetæ sæpe ostendunt eundem Dominum nostrum etiam Patrem eorum esse potuisse, si ab ejus mandatis non aberrarent: sicut est illud, *Filios genui, & exaltavi*, ipsi autem spreverunt me, & illud, *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes*: & illud, *Si Dominus sum, ubi est timor meus? & si Pater sum, ubi est honor meus?* Et alia permulta, ubi arguuntur Judæi, quia filii esse peccando noluerunt: exceptis eis quæ in prophetia dicuntur de futuro populo Christiano, quod Patrem Deum esset habiturus, secundum illud Evangelicum, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*: Apostolus autem Paulus dicit, *Quamdiu heres parvulus est, nihil distat à servo: & spiritum adoptionis nos accepisse commemorat, in quo clamamus, Abba Pater*.

16. Et quoniam quod vocamur ad æternam hereditatem, ut simus Christi coheredes, & in adoptionem filiorum veniamus, non est meritum nostrorum, sed gratiæ Dei: eandem ipsam gratiam in orationis principio ponimus, cum dicimus, *Pater noster*. Quo nomine & caritas excitatur; quid enim carius filiis debet esse quam pater? & supplex affectus, cum homines dicunt Deo, *Pater noster*, & quædam impetrandi præsumptio, quæ petitori sumus; cum prius quam aliquid peteremus tam magnum donum accepimus, ut sinamur dicere, *Pater noster*, Deo. Quid enim jam non det filiis petentibus, cum hoc ipsum antè dederit, ut filii essent? Postremò quanta cura animum tangit, ut qui dicit *Pater noster*, tanto Patre non sit indignus. Si enim quisquam plebeius senatorem grandioris ætatis ab eo ipso patrem vocare permittatur, sine dubio trepidabit, nec facile audebit, cogitans humilitatem generis sui, & opum indigentiam, & plebeix personæ vilitatem: quantò ergo magis trepidandum est appellare Patrem Deum, si tanta est labes, tantæque sordes in moribus, ut multò justius eas à sua conjunctione Deus expellat, quam ille senator cujusvis mendici egestatem. Quandoquidem ille hoc contemnit in mendico, quo & ipse potest rerum humanarum fragilitate devenire: Deus autem in sordidos mores numquam cadit. Et gratias

* MSS. Varicani duo & Corbeiensis, *lucem divinitatis*.

* MSS. decem, & filii Altissimi: vos autem sicut homines morie-

mini, & sicut unus ex principibus cadetis.

Iohann. 1. 12.

Gal. 4. 1.

Rom. 8. 23.

Isai. 1. 2.

Psal. 8. 6.

Malach. 1. 6.

misericiordiæ ipsius, qui hoc à nobis exigit, ut Pater noster sit: quod nullo sumtu, sed sola bona voluntate comparari potest. Admonentur etiam hîc divites, vel genere nobiles secundum sæculum, cum Christiani facti fuerint, non superbire adversus pauperes & ignobiles; quoniam simul dicunt Deo, *Pater noster*: quod non possunt verè ac piè dicere, nisi se fratres esse cognoscant.

CAPUT
V.

17. UTATUR ergo voce novi Testamenti populus novus, ad æternam hæreditatem vocatus, & dicat, *Pater noster qui es in cælis*: id est in sanctis & iustis. Non enim spatio locorum continetur Deus. Sunt enim cæli excellentia quidem mundi corpora, sed tamen corpora, quæ non possunt esse nisi in loco: sed si in cælis tamquam in superioribus mundi partibus locus Dei esse creditur, melioris meriti sunt aves, quarum vita est Deo vicinior. Non autem scriptum est, Propè est Dominus excelsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant: sed scriptum est, Propè est Dominus obtritit corde: quod magis pertinet ad humilitatem. Sed quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est, Terra es, & in terram ibis: sic cælum iustus è contrario dici potest. Iustis enim dicitur, Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Quapropter si in templo suo habitat Deus, & sancti templum ejus sunt; rectè dicitur, *qui es in cælis*, qui es in sanctis. Et accommodatissima ista similitudo est, ut spiritaliter tantum interesse videatur inter iustos & peccatores, quantum corporaliter inter cælum & terram.

Psal. 33. 19.

Gen. 3. 19.

1. Cor. 3. 17.

Ad orationem stantes cur convertuntur ad Orientem.

18. Cujus rei significandæ gratiâ, cum ad orationem stamus, ad Orientem convertimur, unde cælum surgit: non tamquam ibi habitet & Deus, quasi ceteras mundi partes deseruerit, qui ubique præsens est, non locorum spatiis, sed^a majestatis potentiâ: sed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est ad Deum, cum ipsum corpus ejus quod est terrenum, ad corpus excellentius, id est ad corpus cæleste convertitur. Convenit etiam gradibus religionis, & plurimum expedit, ut omnium sensibus & parvulorum & magnorum bene sentiat de Deo. Et ideo qui visibilibus adhuc pulcritudinibus dediti sunt, nec possunt aliquid incorporeum cogitare; quoniam necesse est cælum præferant terræ; tolerabilior est opinio eorum, si Deum quem adhuc corporaliter cogitant, in cælo potiùs credant esse, quàm in terra: ut cum aliquando cognoverint dignitatem animæ cæleste etiam corpus excedere, magis eum quærant in anima, quàm in corpore etiam cælesti: & cum cognoverint quantum distet inter peccatorum animas & iustorum, sicut non audebant, cum adhuc carnaliter saperent, eum in terra collocare, sed in cælo, sic postea meliori fide vel intelligentia magis eum in animis iustorum quàm in peccatorum requirant. Rectè ergo intelligitur, quod dictum est, *Pater noster qui es in cælis*, in cordibus iustorum esse dictum, tamquam in templo sancto suo. Simul etiam ut qui orat, in se quoque ipso velit habitare quem invocatur: & cum hoc affectat, teneat iustitiam; quo munere invitatur ad inhabitandum animum Deus.

Dominicæ orationis petitio prima.

19. Jam videamus quæ sint petenda. Dictum est enim quis sit qui petitur, & ubi habitet. Primum autem omnium quæ petuntur hoc est, *Sanctificetur nomen tuum*. Quod non sic petitur, quasi non sit

^a Sic MSS. At editi, *majestate potentia*.

A sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur ab hominibus: id est, ita illis innotescat Deus, ut non existiment aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est, Notus in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus: sic intelligendum est quasi alibi minor sit Deus, alibi major: sed ibi magnum est nomen ejus, ubi pro suæ majestatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur sanctum nomen ejus, ubi cum veneratione & offensionis timore nominatur. Et hoc est quod nunc agitur, dum Evangelium adhuc usque per diversas gentes innotescendo, commendat unius Dei nomen per administrationem Filii ejus.

Psal. 75. 2.

20. DEINDE sequitur, *Adveniat regnum tuum*.

CAPUT
VI.

Sicut ipse Dominus in Evangelio docet, tunc futurum esse judicii diem, cum Evangelium prædicatum fuerit in omnibus gentibus: quæ res pertinet ad sanctificationem nominis Dei. Non enim & hîc ita dictum est, *Adveniat regnum tuum*, quasi nunc Deus non regnet. Sed forte quis dicat, *Adveniat* dictum esse in terram. Quasi verò non etiam ipse nunc regnet in terra, semperque in ea regnaverit à constitutione mundi. *Adveniat* ergo accipiendum est, manifestetur hominibus. Quemadmodum enim etiam præsens lux absens est cæcis, & eis qui oculos claudunt: ita Dei regnum, quamvis nunquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum ejus Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter in^{*} homine Dominico de cælo venerit judicaturus vivos & mortuos. Post quod judicium, id est, cum discretio & separatio iustorum ab injustis facta fuerit, ita inhabitabit iustos Deus, ut non opus sit quemquam doceri per hominem, sed sint omnes, ut scriptum est, docibiles Deo. Deinde beata vita omni ex parte perficietur in sanctis in æternum, sicuti nunc cælestes Angeli sanctissimi atque beatissimi solo Deo illustrante sapientes & beati sunt: quia & hoc promisit Dominus suis: In resurrectione erunt, inquit, sicut Angeli in cælis.

Petitio secunda. *Matth. 24. 14.*

^{*}V. 1. Retr. 19. n. 8.

Isa. 54. 13. Iohan. 6. 45.

Matth. 22. 30.

Petitio tertia.

21. Et ideo post illam petitionem, qua dicimus, *Adveniat regnum tuum*, sequitur, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*: id est, sicut est in Angelis qui sunt in cælis, voluntas tua, ut omnimodo tibi adhæreant teque perfruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nullâ miseriâ impediente beatitudinem eorum, ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt, & de terra, quod ad corpus adinet, facti sunt, & quamvis in cælestem habitationem atque immutationem, tamen de terra assumendi sunt. Ad hoc respicit etiam illa Angelorum prædicatio, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: ut cum præcesserit bona voluntas nostra, quæ vocantem sequitur, perficiatur in nobis voluntas Dei, sicuti est in cælestibus Angelis; ut nulla adversitas resistat nostræ beatitudini, quod est pax. Item *Fiat voluntas tua*, rectè intelligitur, obediatur præceptis tuis: *sicut in cælo & in terra*, id est, sicut ab Angelis, ita ab hominibus. Nam fieri voluntatem Dei, cum obtemperatur præceptis ejus, ipse Dominus dicit, cum ait, Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui me misit: & sæpe, Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit: & cum ait, Ecce mater mea, & ecce fratres mei, & qui cumque fecerit voluntatem Dei, hic mihi est fra-

Luca 2. 14.

Iohan. 4. 34.

Iohan. 6. 38.

Matth. 12. 49. & 50.

ter, & mater, & soror. Qui ergo faciunt voluntatem Dei, in illis utique fit voluntas Dei: non quia ipsi faciunt ut velit Deus, sed quia faciunt quod ille vult, id est, faciunt secundum voluntatem ejus.

22. Est etiam ille intellectus, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, sicut in sanctis & justis, ita etiam in peccatoribus. Quod adhuc duobus modis accipi potest; sive ut oremus etiam pro inimicis nostris: (quid enim sunt aliud habendi, contra quorum voluntatem Christianum & catholicum nomen augetur?) ut ita dictum sit, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, tamquam si diceretur, Faciant voluntatem tuam sicut iusti, ita etiam peccatores, ut ad te convertantur. Sive ita, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, ut sua cuique tribuantur: quod fiet extremo iudicio, ut iustis præmium, peccatoribus damnatio retribuat, cum agni ab hædis separabuntur.

23. Ille etiam non absurdus, immo & fidei & spei nostræ convenientissimus intellectus est, ut cælum & terram accipiamus, spiritum & carnem. Et quoniam dicit Apostolus, Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, videmus factam voluntatem Dei in mente, id est, in spiritu: cum autem absorpta fuerit mors in victoriam, & mortale hoc induerit immortalitatem, quod fiet carnis resurrectione, atque illa immutatione quæ promittitur iustis, secundum ejusdem Apostoli prædicationem; fiat voluntas Dei & in terra, sicut in cælo; id est, ut quemadmodum spiritus non resistit Deo, sequens & faciens voluntatem ejus: ita & corpus non resistat spiritui vel animæ, quæ nunc corporis infirmitate vexatur, & in carnalem consuetudinem prona est: quod erit summæ pacis in vita æterna, ut non solum velle adiaceat nobis, sed etiam perficere bonum. Nunc enim velle, inquit, adjacet mihi, perficere autem bonum non: quia nondum in terra sicut in cælo, id est, nondum in carne sicut in spiritu facta est voluntas Dei. Nam & in miseria nostra fit voluntas Dei, cum ea patimur per carnem, quæ nobis mortalitatis jure debentur, quam peccando meruit nostra natura: sed id orandum est, ut sicut in cælo, ita & in terra fiat voluntas Dei; id est, ut quemadmodum corde condelectamur legi secundum interiorem hominem, ita etiam corporis immutatione facta, huic nostræ delectationi nulla pars nostra terrenis doloribus seu voluptatibus adversetur.

24. Nec illud à veritate abhorret, ut accipiamus, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*, sicut in ipso Domino nostro Jesu Christo, ita & in Ecclesia: tamquam in viro qui Patris voluntatem implevit, ita & in femina quæ illi desponsata est. Cælum enim & terra convenienter intelligitur, quasi vir & femina; quoniam terra cælo fecundante fructifera est.

CAPUT VII.
De quarta petitione.
Matth. 6. 34.
Corporis Christi sumtio quotidiana.
Iohan. 6. 27.
Ibidem 41.
25. QUARTA petitio est, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Panis quotidianus, aut pro iis omnibus dictus est, quæ hujus vitæ necessitatem sustentant, de quo cum præciperet, ait, Nolite cogitare de crastino; ut ideo sit additum, *da nobis hodie*: aut pro sacramento corporis Christi, quod quotidie accipimus: aut pro spiritali cibo, de quo idem Dominus dicit, Operamini escam quæ non corrumpitur: & illud, Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi. Sed horum trium quid sit probabilius, considerari potest. Nam fortè quispiam mo-

veatur, cur oremus pro his adipiscendis quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus & tegumentum, cum ipse Dominus dicat, Nolite solliciti esse quid edatis, vel quid induamini. An potest quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse sollicitus; cum tanta intentione animi oratio dirigenda sit, ut ad hoc totum illud referatur quod de claudendis cubiculis dictum est? Et illud quod ait, Quærite primum regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis: Non ait utique, Quærite primum regnum Dei, & deinde ista quærite: sed, hæc omnia, inquit, apponentur vobis, scilicet etiam non quærentibus. Quomodo autem rectè dicatur non quærere aliquis quod ut accipiat, intentissimè Deum deprecatur, nescio utrum inveniri queat.

26. De sacramento autem corporis Domini ut illi non moveant quæstionem, qui plurimi in Orientalibus partibus, non quotidie cœnæ Dominicæ communicant, cum iste panis quotidianus dictus sit: ut ergo illi taceant, neque de hac re suam sententiam defendant vel ipsa auctoritate Ecclesiastica, quod sine scandalo ista faciunt, neque ab eis qui Ecclesiis præsunt facere prohibentur, neque non obtemperantes damnantur, unde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem, nam magni peccati crimine arguerentur, qui ex eo non accipiunt quotidie: sed ut de istis, ut dictum est, nihil in aliquam partem differamus, illud certè debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi Dà Domino accepisse, quam transgredi non oportet vel addendo aliquid, vel prætereundo. Quod cum ita sit, quis est qui audeat dicere, semel tantum nos orare debere orationem Dominicam, aut certè etiam si iterum vel tertio, usque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus, postea verò non sic orandum per reliquas partes diei? Non enim jam dicere poterimus, *da nobis hodie*, quod jam accepimus: aut poterit quisque cogere, ut etiam ultima diei parte sacramentum illud celebremus.

27. Restat igitur, ut quotidianum panem accipiamus spiritalem, præcepta scilicet divina, quæ quotidie oportet meditari, & operari. Nam de ipsis Dominus dicit, Operamini escam quæ non corrumpitur. Quotidianus autem iste cibus nunc dicitur, quamdiu ista vita temporalis per dies decedentes succedentesque peragitur. Et re vera quamdiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternat, tamquam ei qui aliquando pascitur cibo, aliquando famem patitur, quotidie panis necessarius est, quo reficiatur esuriens, & relabens erigatur. Sicut itaque corpus nostrum in hac vita, ante illam scilicet immutationem, cibo reficitur, quia sentit dispendium: sic & animus quoniam temporalibus affectibus quasi dispendium ab intentione Dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. *Da nobis hodie* autem dictum est, quamdiu dicitur hodie, id est, in hac temporali vita. Sic enim cibo spiritali post hanc vitam saturabimur in æternum, ut non tunc dicatur quotidianus panis: quia ibi temporis volubilitas, quæ diebus dies succedere facit, unde appellatur quotidie, nulla erit. Ut autem dictum est, Hodie si vocem ejus audieritis; quod interpretatur Apostolus in epistola quæ est ad Hebræos, Quamdiu dicitur hodie: ita & hinc accipiendum est, *Da nobis hodie*. Si quis autem etiam de victu

* Hic apud Lov. additur, *sint contenti*: quod abest à ceteris codicibus editis & MSS.

corporis necessario, vel de sacramento Dominici A
corporis istam sententiam vult accipere, oportet
ut conjuncte accipiantur omnia tria, ut scilicet
quotidianum panem simul petamus, & necessa-
rium corpori, & sacratum visibilem, & invisibi-
lem verbi Dei.

CAPUT VIII. De quinta petitione. 28. SEQUITUR quinta petitio, *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Debita, peccata dici manifestum est, vel

Matth. 5. 26. illo quod ait idem Dominus, Non exies inde donec reddas novissimum quadrantem, vel illo quo de. B

Luca 13. 1. bitores appellavit qui ei nuntiati sunt extincti, vel in ruina turris, vel quorum sanguinem Herodes sacrificio miscuit. Dixit enim, putare homines quod illi ultra modum debitores essent, id est pec-
catores; & addidit, Amen dico vobis, nisi pœni-
tentiam egeritis, similiter moriemini. Non hîc ergo quisque urgetur pecuniam dimittere debitoribus, sed quæcumque in eum alius peccaverit. Nam pecuniam dimittere illo potius jubemur præcepto, quod superius dictum est, Si quis tibi tunicam tol-
lere voluerit, & judicio tecum contendere, remitte ei & vestimentum: nec ibi necesse est omni pecu-
nario debitori dimittere debitum, sed ei qui red-
dere noluerit, in tantum ut velit etiam litigare: Servum autem Domini, ut ait Apostolus, non oportet litigare. Qui ergo vel sponte vel conven-
tus pecuniam debitam reddere noluerit, dimittenda illi est. Duas enim ob res nolet reddere, vel quod non habeat, vel quod avarus sit rei que alie-
næ cupidus: utrumque autem pertinet ad inopiam: nam illa inopia est rei familiaris, hæc animi. Quis-
quis itaque tali dimittit debitum, inopi dimittit, opusque Christianum operatur, manente illâ regu-
lâ, ut in animo paratus sit amittere quod sibi debetur. Nam si modeste ac leniter omni modo egerit, ut sibi restituatur, non tam intendens fructum pecuniae, quam ut hominem corrigit, cui sine dubio perniciosum est habere unde reddat, & non redde-
re; non solum non peccabit, sed proderit etiam plurimum, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere vult, damnum fidei patiatur; quod tantò est gravius, ut nulla sit comparatio. Ex quo intel-
ligitur etiam in ista quinta petitione, qua dicimus, *Dimitte nobis debita nostra*, non de pecunia quidem dici; sed de omnibus quæ in nos quisque peccat, ac per hoc etiam de pecunia. Peccat namque in te, qui tibi pecuniam debitam, cum habeat unde reddat, recusat reddere. Quod peccatum si non dimiseris, non poteris dicere, *Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus*: si autem ignoveris, vides etiam de pecunia dimittenda admoneri eum, cui tali prece orare præcipitur.

Matth. 5. 40. Dimittendum debitori litigare ne reddat. 2. Tim. 2. 24.

29. Illud sanè tractari potest, ut quoniam dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus*, tunc vincamur contra istam regulam fecisse, si eis non dimittamus qui veniam petunt, quia & nos veniam petentibus nobis à benignissimo Patre dimitti volumus. Sed illo rursus præcepto, quo jubemur orare pro inimicis nostris, non pro his jubemur qui veniam petunt. Jam enim qui tales sunt, non sunt inimici. Nullo modo autem quisquam vere dixerit orare se pro eo, cui non ignoverit. Quapropter fatendum est, omnia peccata dimittenda esse, quæ in nos admittuntur, si volumus nobis à Patre dimitti quæ admittimus. Nam de vindicta

* superius, ut arbitror, satis disputatum est.

* Sic plerique MSS. At editi, & sacramentum visibile & invisibile verbi Dei.

30. SEXTA petitio est, *Et ne nos inferas in tentationem.* Nonnulli codices habent, *inducas*, quod tantumdem valere arbitror: nam ex uno Græco quod dictum est εἰσενέγκης, utrumque translaturum est. Multi autem precando ita dicunt, *Ne nos patiaris induci in tentationem*: exponentes videlicet quomodo dictum sit, *inducas*. Non enim per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quem suo auxilio deseruerit, ordine occultissimo ac meritis. Caussis etiam sæpe manifestis dignum judicat ille quem deserat, & in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, sive sibi ipsi, sicut scriptum est, Qui non est tentatus, qualia scit? sive alii, sicut Apostolus ait, Et tentationem vestram in carne mea non sprevis: hinc enim eos firmos ipse cognovit, quod eis tribulationibus, quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt à caritate deflexi. Nam Deo noti sumus & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequam fiant.

31. Quod itaque scriptum est, Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum: illa locutione positum est, ut sciat, pro eo quod est, ut scire vos faciat: sicut diem lætum dicimus, quod lætos faciat; frigus pigrum, quod pigros facit; & innumerabilia hujusmodi, quæ sive in consuetudine loquendi, sive in sermone doctorum, sive in Scripturis sanctis reperiuntur. Quod non intelligentes hæretici qui veteri Testamento adversantur, velut ignorantiae vitio notandum putant eum de quo dictum est, Tentat vos Dominus Deus vester: quasi in Evangelio de Domino scriptum non sit, Hoc autem dicebat tentans eum: nam ipse sciebat quid esset factururus. Si enim noverat core ejus quem tentabat, quid est quod voluit videre tentando? Sed profectò illud factum est, ut ipse sibi notus fieret qui tentabatur, suamque desperationem condemnaret saturatis turbis de pane Domini, qui eas non habere quod ederent existimaverat.

32. Non ergo hîc oratur, ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem: tamquam si quispiam cui necesse est igne examinari, non oret ut igne non contingatur, sed ut non exuratur. Vasa enim figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis. Joseph ergo tentatus est illecebrâ stupri, sed non est illatus in tentationem: Susanna tentata est, nec ipsa inducta vel illata in tentationem; multique alii utriusque sexus: sed Job maxime cujus admirabilem stabilitatem in Deo Domino suo, cum illi hæretici hostes veteris Testamenti ore sacrilego irridere voluerint, illud præce-
teris ventilant, quod satanas petierit eum tentandum. Quærent enim ab imperitis hominibus talia intelligere nequaquam valentibus, quomodo satanas cum Deo loqui potuerit: non intuentes, (non enim possunt, cum superstitione & contentione cæcati sint,) Deum non loci spatium mole corporis occupare, & sic alibi esse, alibi non esse, vel certè hîc habere partem aliam, & alibi aliam: sed majestate ubique præstò esse, non per partes divisum, sed ubique perfectum. Quod si carnaliter intuentur quod dictum est, Cælum mihi thronus est, & terra scabellum pedum meorum: cui loco & Dominus adtestatur dicens, Non juretis, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: quid mirum si in terra diabo-

CAPUT IX. De sexta petitione.

Ecl. 34. 9. & 11.

Gal. 4. 11.

Deut. 13. 1.

Manichæos aggrreditur.

Johan. 6. 6.

Ecl. 27. 6.

Gen. 39. 7.

Dan. 13. 20.

Job. 1. 11.

Contra Manichæos.

Isa. 66. 1.

Matth. 5. 34.

lus constitutus, ante pedes Dei stetit, & coram illo aliquid locutus est? Nam quando illi valent intelligere, nullum esse animam, quamvis perversam, quæ tamen ullo modo ratiocinari potest, in cuius conscientia non loquatur Deus? Quis enim scripsit in cordibus hominum naturalem legem, nisi

Deus? De qua lege Apostolus ait, Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, contestante conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam excusantium, in die qua iudicabit Dominus occulta hominum. Quapropter si omnis anima rationalis etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur, quidquid in eâ ratiocinatione verum est, non ei tribuendum est, sed ipsi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro sui capacitate illustratur, ut verum aliquid in ratiocinando sentiat; quid mirum si diaboli anima pravâ cupiditate perversa, quidquid tamen verum de iusto viro cogitavit, cum eum tentare vellet, ipsius Dei voce, id est, ipsius veritatis voce audisse perhibetur? Quidquid autem falsum, illi cupiditati tribuitur, qua diaboli nomen accepit. Quamquam etiam per creaturam corporalem atque visibilem Deus plerumque locutus est seu bonis seu malis, tamquam omnium Dominus & rector, & pro cuiusque rei meritis ordinator: sicut per Angelos, qui hominum quoque adspectibus apparuerunt; & per Prophetas dicentes, Hæc dicit Dominus. Quid ergo mirum, si quamquam non in ipsa cogitatione, per aliquam certè creaturam tali operi accommodatam Deus locutus cum diabolo dicitur?

33. Nec dignitatis esse arbitrentur, & quasi iustitiæ meritum, quod cum illo Deus locutus est: quoniam locutus est cum anima angelica, quamquam stulta & cupida, tamquam si loqueretur cum anima humana stulta & cupida. Aut ipsi dicant quomodo locutus est cum illo divite, cuius cupiditatem stultissimam arguere voluit, dicens, Stulte, hac nocte anima tua expostulatur à te, hæc quæ præparasti cuius erunt? Certè hoc ipse Dominus in Evangelio dicit, cui hæretici isti velint nolint colla submitunt. Si autem hoc moventur, quod tentandum iustum satanas petit à Deo; non ego expono quare sit factum, sed ipsos cogo exponere quare sit dictum in Evangelio ab ipso Domino discipulis, Ecce satanas petiit vos vexare quomodo triticum: & Petro ait, Ego autem postulavi ne deficiat fides tua. Cum autem hoc exponunt mihi, simul illud quod à me quærunt exponunt sibi. Si verò non valuerint hoc exponere, non audeant id quod in Evangelio sine offensione legunt, in aliquo libro cum temeritate culpæ.

34. Fiunt igitur tentationes per satanam non potestate ejus, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Domini misericordia probandos & exercendos. Et interest plurimum in qualem quisque tentationem incidat. Non enim in talem incidit Judas, qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus Dominum negavit. Sunt etiam tentationes humanæ, credo cum bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem, in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulò tamen amplius quam Christiana tranquillitas postu-

lat: de quibus Apostolus dicit, Tentatio vos non apprehendat, nisi humana: cum idem dicat, Fidelis Deus, qui vos non sinat tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis tolerare. In qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse ut non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim, si tales acciderint quas ferre non possumus. Sed cum tentationes periculosæ, in quas inferri atque induci perniciosum est, aut prosperis rebus temporalibus, aut adversis oriantur, nemo frangitur adversarum molestiâ, qui prosperarum delectatione non capitur.

35. Ultima & septima petitio est, *Sed libera nos à malo*. Orandum est enim ut non solum non inducamur in malum, quo caremus, quod sexto loco petitur, sed ab illo etiam liberemur, quò jam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla tentatio. Quod tamen in hac vita quamdiu istam mortalitatem circumferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, non sperandum est posse fieri, sed tamen aliquando futurum sperandum est, & hæc est spes quæ non videtur. De qua cum loqueretur Apostolus, ait, Spes autem quæ videtur, non est spes. Sed tamen sapientia, quæ in hac quoque vita concessa est, fidelibus servis Dei non est desperanda. Ea est autem, ut id quod Domino revelante fugiendum esse intellexerimus, cautissimâ vigilantia fugiamus; & id quod Domino revelante appetendum esse intellexerimus, flagrantissima caritate appetamus. Ita enim reliquo mortalitatis huius onere ipsa morte deposito, ex omni hominis parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata est, & cui capeffenda atque obtinenda aliquando nunc omnis conatus impenditur.

36. SED harum septem petitionum considerata & commendanda distinctio est. Nam cum vita nostra temporaliter nunc agatur, atque speretur æterna, & cum æterna priora sint dignitate, quamvis temporalibus prius actis ad illa transeat; trium primarum petitionum impetrationes quamquam in hac vita, quæ isto sæculo agitur, exordium capiant: (Nam & sanctificatio nominis Dei ab ipso humilitatis Domini adventu agi cœpit; & adventus regni ejus, quo in claritate venturus est, non jam finito sæculo, sed in fine sæculi manifestabitur; & perfectio voluntatis ejus, sicut in cælo & in terra, sive iustos & peccatores cælum & terram intelligas, sive spiritum & carnem, sive Dominum & Ecclesiam, sive omnia simul, ipsa perfectione nostræ beatitudinis, & ideo sæculi terminatione complebitur:) tamen omnia tria in æternum manebunt. Nam & sanctificatio nominis Dei sempiterna erit, & regni ejus nullus est finis, & perfectæ nostræ beatitudini æterna vita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa vita, quæ nobis promittitur.

37. Reliqua verò quatuor quæ petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur. Quorum primum est, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Hoc ipso enim quod dictus est quotidianus panis, sive spiritualis significetur, sive in sacramento aut in victu isto visibilis, ad hoc tempus pertinet, quod appellavit hodie: non quia spiritualis cibus non est sempiternus; sed quia iste qui quoti-

* Sic M & S. At editi sine offensione non intelligunt.

dianus dictus est in Scripturis, sive in strepitu sermonis, sive quibusque temporalibus signis exhibetur animæ: quæ omnia tunc utique non erunt, cum omnes erunt docibiles Deo, & ipsam ineffabilem lucem veritatis non motu corporum significantes, sed puritate mentis haurientes. Nam fortasse & propterea panis dictus est, non potus, quia panis frangendo atque mandendo, in alimentum convertitur; sicut Scripturæ aperiendo & differendo animam pascunt: potus verò paratus, sicuti est, transit in corpus: ut isto tempore panis sit veritas, cum quotidianus panis dicitur; tunc autem potus, cum nullo labore disputandi & fermocinandi, quasi frangendi atque mandendi, opus erit, sed solo haustu sinceræ & perspicuæ veritatis. Et peccata nunc nobis dimittuntur, & nunc dimittimus; quæ harum quatuor reliquarum secunda petitio est: tunc autem nulla erit venia peccatorum; quia nulla peccata. Et tentationes temporalem istam vitam infestant: non autem erunt, cum perfectum erit quod dictum est, Abscondes eos in abscondito vultus tui. Et malum, à quo liberari optamus, & ipsa liberatio à malo ad hanc utique vitam pertinet, quam & iustitiâ Dei mortalem meruimus, & unde ipsius misericordiâ liberamur.

CAPUT
XI.

38. VIDETUR etiam mihi septenarius iste numerus harum petitionum congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manavit. Si enim timor Dei est, quo beati sunt pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: petamus ut sanctificetur in hominibus nomen Dei, timore casto permanente in sæcula sæculorum. Si pietas est, qua beati sunt mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram: petamus ut veniat regnum ejus, sive in nos ipsos, ut mitemur, nec ei resistamus; sive de cælo in terras in claritate adventus Domini, quo nos gaudebimus, & laudabimur, dicente illo, Venite benedicti Patris mei, accipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. In Domino enim, inquit Propheta, laudabitur anima mea: audiant mites, & jocundentur. Si scientia est, qua beati sunt qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: oremus ut fiat voluntas ejus sicut in cælo & in terra; quia cum corpus tamquam terra, spiritui tamquam cælo, summa & tota pace consenserit, non lugebimus: nam nullus alius hujus temporis luctus est, nisi cum adversum se ista configunt, & cogunt nos dicere, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: & luctum nostrum lacrymosa voce testari, Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Si fortitudo est, qua beati sunt qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur: oremus ut panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo fulti atque sustentati, ad plenissimam illam saturitatem venire possimus. Si consilium est, quo beati sunt misericordes, quoniam ipsorum miserebitur: dimittamus debita debitoribus nostris, & oremus ut nobis nostra dimittantur. Si intellectus est, quo beati sunt mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt: oremus non induci in tentationem, ne habeamus duplex cor, non appetendo simplex bonum, quod referamus omnia quæ operamur, sed simul temporalia & terrena sectando. Tentationes enim de his rebus quæ graves & calamitosæ videntur hominibus, non in nos valent, si non valeant illæ, quæ

blanditiis earum rerum accidunt, quas homines bonas & lætandas putant. Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur: oremus ut liberemur à malo: ipsa enim liberatio liberos nos faciet, id est, filios Dei, ut spiritu adoptionis clamemus, Abba Pater.

39. Sanè non negligenter prætereundum est, quòd ex omnibus iis sententiis, quibus nos orare Dominus præcepit, eam potissimum commendandam esse judicavit, quæ pertinet ad dimissionem peccatorum: in qua nos misericordes esse voluit, quod unum est consilium miseriæ evadendi. In nulla enim alia sententia sic oramus, ut quasi paciscamur cum Deo: dicimus enim, *Dimitte nobis sicut & nos dimittimus*. In qua pactione si mentimur, totius orationis nullus est fructus. Sic enim dicit: * *Si enim dimiseritis hominibus delicta eorum, dimittet & vobis Pater vester qui in cælis est.* * *Si autem non dimiseritis hominibus: neque Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

40. SEQUITUR de jejunio præceptum, pertinens ad eamdem cordis mundationem, de qua nunc agitur. Nam & in hoc opere cavendum est, ne subrepat aliqua ostentatio & appetitus laudis humanæ, qui duplicet cor, & non sinat mundum & simplex esse ad intelligendum Deum. * *Cum autem jejunatis, inquit, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim vultum suum, ut videantur hominibus jejunantes: amen dico vobis perceperunt mercedem suam.* * *Vos autem jejunantes unguite capita vestra, & facies vestras lavate, ne videamini hominibus jejunantes, sed Patri vestro qui est in abscondito: & Pater vester qui videt in abscondito reddet vobis.* Manifestum est his præceptis omnem nostram intentionem in interiora gaudia dirigi, ne foris quærentes mercedem huic sæculo conformemur, & amittamus promissionem tantò solidioris atque firmioris, quantò interioris beatitudinis, qua nos elegit Deus conformes fieri imaginis Filij ejus.

41. In hoc autem capitulo maximè animadvertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosus esse posse jactantiam; & eo periculosiorem, quo sub nomine servitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque vestitus vel ceterarum rerum nitore præfulget, facile convincitur rebus ipsis, pomparum sæculi esse sectator, nec quemquam fallit dolosa imagine sanctitatis: qui autem in professione Christianitatis inusitato squalore ac sordibus intentos in se oculos hominum facit, cum id voluntate facit, non necessitate patitur, ceteris ejus operibus potest conjici, utrùm hoc contemptu superflui cultus, an ambitione aliqua faciat; quia & sub ovina pelle cavendos lupos Dominus præcipit: sed ex fructibus, inquit, eorum cognoscetis eos. Cum enim cœperint aliquibus tentationibus ea ipsa illis subtrahi vel negari, quæ isto velamine vel consecuti sunt, vel consequi cupiunt tunc necesse est appareat, utrùm lupo in ovina pelle sit, an ovis in sua. Non enim propterea ornatu superfluo debet adspectus hominum mulcere Christianus, quia illum parcum habitum ac necessarium etiam simulatores sapius usurpant, ut incautos decipiant: quia & illæ oves non debent pelles suas deponere, si aliquando eis lupi se contegunt.

42. Quæri ergo solet quid sit quod ait, *Vos au-*

* Editi Mar. & Lov. *laudabimur*. Am. & Ex. *laudabimur*. At MSS. *laudabimur*.

* Duo è Vatic. MSS. *temporalia & aterna sectando*.

tem cum jejunatis, unguite capita vestra, & facies vestras lavate, ne videamini hominibus jejunantes. Non enim quispiam recte præceperit, quamvis faciem quotidiana consuetudine lavemus, unctis etiam capitibus cum jejunamus, nos esse debere. Quod si turpissimum omnes fatentur, intelligendum est hoc præceptum unguendi caput, & faciem lavandi, ad interiorem hominem pertinere. Unguere ergo caput, ad lætitiā pertinet: lavare autem faciem, ad munditiā: & ideo caput unguat, qui lætatur interius mentē atque ratione. Hoc enim recte accipimus caput, quod in anima præminet, & quo cetera hominis regi & gubernari manifestum est. Et hoc facit qui non foris quærit lætitiā, ut de laudibus hominum carnaliter gaudeat. Caro enim quæ subjecta esse debet, nullo modo est totius naturæ humanæ caput. Nemo quidem unquam carnem suam odio habuit, sicut Apostolus dicit, cum

de diligenda uxore præcipit: sed caput mulieris vir, cui viro caput est Christus. Interius ergo gaudeat in jejunio suo, eo ipso quo sic se jejunando avertit à voluptate sæculi ut sit subditus Christo, qui secundum hoc præceptum caput unctum habere desiderat. Ita enim & faciem lavabit, id est, cor mundabit, quo visurus est Deum, non interposito velamine propter infirmitatem contractam de sordibus, sed firmus & stabilis, quoniam mundus & simplex. Lavamini, inquit, mundi estote, auferite nequitias ab animis vestris, atque à conspectu oculorum meorum. Ab his igitur sordibus facies nostra lavanda est, quibus Dei adspectus offenditur. Nos enim revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformabimur.

43. Sæpe etiam cogitatio necessariarum rerum ad istam vitam pertinentium, sauciat & sordidat interiorem oculum nostrum: & plerumque cor duplicat, ut ea quæ videmur cum hominibus recte facere, non eo corde faciamus, quo Dominus præcipit, id est, non quia eos diligimus, sed quia commodum ab eis aliquod propter necessitatem præsentis vitæ adipisci volumus. Debemus autem benefacere illis propter salutem ipsorum æternam, non propter temporale commodum nostrum. Inclinet ergo Deus cor nostrum in testimonia sua, & non in emolumentum. Finis enim præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Qui autem propter suam in hac vita necessitatem fratri consulit, non utique caritate consulit: quia non illi, quem debet tamquam seipsum diligere, sed sibi consulit; vel potius nec sibi: quando quidem hinc sibi facit duplex cor, quo impeditur ad videndum Deum: in qua sola visione beatitudo est certa atque perpetua.

44. RECTE ergo sequitur, & præcipit, qui mundando cordi nostro instat, dicens: * *Nolite vobis condere thesauros in terra, ubi tinea & comeſtura exterminant, & ubi fures effodiunt & furantur: thesaurizate autem vobis thesauros in celo, ubi neque tinea neque comeſtura exterminant, & ubi fures non effodiunt nec furantur.* * *Vbi enim est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Ergo si in terra erit cor, id est, si eo corde quisque operetur aliquid, ut terrenum commodum adipiscatur, quomodo erit mundum, quod in terra volutatur? Si autem in celo, mundum erit, quia munda sunt quæcumque cælestia. Sordescit enim aliquid, cum inferiori miscetur na-

turæ, quamvis in suo genere, non sordidæ; quia etiam de puro argento sordidatur aurum, si miscetur: ita & animus noster terrenorum cupiditate sordescit, quamvis ipsa terra in suo genere atque ordine munda sit. Cælum autem hoc loco non corporeum acceperimus; quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mundum debet contemnere, qui sibi thesaurizat in cælo. In illo ergo cælo de quo dictum est, Cælum cæli Domino, id est, in firmamento spiritali, non enim in eo quod transiet, constituere & collocare debemus thesaurum nostrum & cor nostrum, sed in eo quod semper manet: Cælum autem & terra transient.

45. Et hinc manifestat de mundando corde se cuncta ista præcipere, cum dicit, * *Lucerna corporis tui oculus tuus est. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, tenebræ quante?* Qui locus sic intelligendus est, ut noverimus omnia opera nostra tunc esse munda, & placere in conspectu Dei, si fiant simplici corde, id est, intentione superna finē illo caritatis: quia & Plenitudo Legis caritas. Oculum ergo hinc accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ si munda fuerit & recta, & illud adspiciens quod adspiciendum est; omnia opera nostra, quæ secundum eam operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit; quia & Apostolus membra nostra dicit quædam opera, quæ improbat, & mortificanda præcipit, dicens, Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiā, avaritiā, & cetera talia.

46. Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus: Omne enim quod manifestatur, lumen est. Nam ipsa facta quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum: & ideo tenebras eas vocavit. Non enim novi, cum pecuniam porrigo indigenti & petenti, quid inde aut facturum sit, aut passurus; & fieri potest, ut vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali, quod ego cum darem, non evenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi cum facerem, notum erat, & ideo lumen vocatur; illuminatur etiam factum meum, qualemcumque exitum habuerit: qui exitus quoniam incertus & ignotus est, tenebræ appellatæ sunt. Si autem malo animo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt. Lumen enim dicitur, quia novit quisque quo animo faciat; etiam cum malo animo facit: sed ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in superna dirigitur simplex intentio, sed ad inferiora declinatur, & duplici corde quasi umbram facit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, tenebræ quante? hoc est, Si ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur; quanto magis ipsum factum, cujus incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? quia etsi bene alicui proveniat: quod tu non recta & munda intentione facis; quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi provenit.

Psal. 113. 16.

Matth. 24. 35.

Matth. 6. v. 22.

v. 23.

Rom. 13. 10.

Col. 3. 5.

Ephes. 5. 13.

Psal. 118. 36.

1. Tim. 1. 5.

* CAPUT

XIII.

Matth. 6

v. 19. v. 20.

a

v. 21.

* Sic habent MSS. & Mar. necnon Cyprianus in lib. 3 ad Quirinum. At Am. Er. & Lov. ubi arugo & tinea exterminant, & reliqua: suppressis, ut solent, ceteris verbis Scripturæ, quæ à nobis passim hoc in opere magna religione restituuntur ex MSS.

CAPUT
XIV.
Matth. 6.
24.

47. QUOD autem sequitur, & dicit, *Nemo potest duobus dominis servire*, ad hanc ipsam intentionem referendum est, quod consequenter exponit, dicens, *Aut enim unum odio habebit, & alterum diligit: aut alterum patietur, & alterum contemnet*. Quæ verba diligenter consideranda sunt: nam qui sint duo domini, deinceps ostendit, cum dicit, *Non potestis Deo servire & mammonæ*. Mammona apud Hebræos divitiæ appellari dicuntur. Congruit & Punicum nomen: nam lucrum Punicè, mammon dicitur. Sed qui servit mammonæ, illi utique servit, qui rebus istis terrenis merito suæ perversitatis præpositus, magistratus hujus sæculi à Domino dicitur. *Aut ergo hunc odio habebit homo, & alterum diligit*, id est, Deum: *aut alterum patietur, & alterum contemnet*. Patitur enim durum & perniciosum dominum, quisquis servit mammonæ; sua enim cupiditate implicatus, subditur diabolo: & non eum diligit; quis enim est qui diligit diabolum? sed tamen patitur: sicut in majore aliqua domo, quæ ancillæ alienæ conjunctus est, propter cupiditatem suam durum patitur servitutem, etiam si non diligit eum, cujus ancillam diligit.

V. Retr.
19. n. 8.

48. *Alterum autem contemnet*, dixit; non, odio habebit. Nullius enim ferè conscientia Deum odifese potest: contemnit autem, id est non timet eum, quasi de ejus bonitate securus est. Ab hac negligentia & perniciofa securitate revocat Spiritus sanctus, cum per Prophetam dicit, Fili, ne adjicias peccatum super peccatum, & dicas, Misericordia Dei magna est: & Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te invitatur? Cujus enim tanta misericordia commemorari potest, quam ejus qui omnia donat peccata conversis, & oleastrum facit participem pinguedinis olivæ? Et cujus tanta severitas, quam ejus qui naturalibus ramis non pepercit, sed propter infidelitatem fregit illos? Sed quisquis vult diligere Deum, & cavere ne offendar, non se arbitretur duobus dominis posse servire, & intentionem cordis sui rectam ab omni duplicitate explicet: ita enim sentiet de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quæret illum.

CAPUT
XV.
Matth. 6.
25.

49. IDEO, inquit, *dico vobis, non habere sollicitudinem animæ vestræ quid edatis, neque corpori vestro quid induatis*. Ne fortè, quamvis jam superflua non quærantur, propter ipsa necessaria cor duplicetur, & ad ipsa conquirenda nostra detorqueatur intentio, cum aliquid quasi misericorditer operamur; id est, ut cum consulere alicui videri volumus, nostrum emolumentum ibi potiùs, quam illius utilitatem adtendamus: & ideo nobis non videamur peccare, quia non superflua, sed necessaria sunt quæ consequi volumus. Dominus autem admonet, ut meminerimus multò ampliùs nobis Deum dedisse, quod nos fecit & composuit ex anima & corpore, quam est alimentum atque tegumentum, quorum curâ nos duplicare cor non vult. *Nonne*, inquit, *anima plus est quàm esca?* Ut tu intelligas eum qui dedit animam, multò faciliùs escam esse daturum. *Et corpus quàm vestimentum*, id est, plus est: ut similiter intelligas, eum qui corpus dedit, multò faciliùs daturum esse vestimentum.

50. Quo loco quæri solet, utrùm ad animam cibus iste pertineat, cum anima corporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco pro ista vita positam noverimus, cujus retinaculum est alimentum istud corporeum. Secundùm hanc

A significationem dictum est etiam illud, Qui amat animam suam, perdet illam. Quod nisi de hac vita acceperimus, quam oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse Martyres claruit, contrarium hoc præceptum erit illi sententiæ, qua dictum est, *Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat?*

51. *Respicite*, inquit, *volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa: nonne vos pluris estis illis?* id est carius vos valetis. Quia utique rationale animal, sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationabilia; sicut sunt aves. ** Quis autem vestrum curans*, inquit, *potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?* ** Et de vestimento quid solliciti estis?* id est, Cujus potestate atque dominatu factum est, ut ad hanc staturam corpus vestrum perduceretur, ejus providentiâ etiam vestiri potest: non autem vestrâ curâ factum esse, ut ad hanc staturam veniret corpus vestrum, ex hoc intelligi potest, quod si cureris, & velitis adjicere unum cubitum huic staturæ, non potestis: illi ergo etiam tegendi corporis curam relinquite, cujus videtis curâ factum esse, ut tantæ staturæ corpus habeatis.

52. Dandum autem erat etiam documentum propter vestimentum, sicut datum est propter alimentum. Itaque sequitur, & dicit, ** Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent: dico autem vobis quia nec Salomon in omni gloria sua sic vestitus est ut unum ex his.* ** Si autem fenum agri quod hodie est & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis ergo vos modicæ fidei?* Sed ista documenta non sicut allegoriæ discutienda sunt, ut quæramus quid significant aves cæli, aut lilia agri: posita sunt enim, ut de rebus minoribus majora persuaderentur: sicuti illud est de judice, qui nec Deum timebat, nec hominem reverebatur, & tamen sæpe interpellanti viduæ cessit, ut ejus causam consideraret: non propter pietatem aut humanitatem, sed ne tædium pateretur. Non enim ullo modo ille injustus judex personam Dei allegoricè sustinet: sed tamen quantum Deus, qui bonus est & justus, curet deprecantes se, hinc conjici Dominus voluit, quod nec injustus homo eos, qui illum assiduus precibus tundunt, vel propter tædium devitandum, potest contemnere.

53. *NOLITE ergo*, inquit, *solliciti esse, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur.* ** hæc enim omnia gentes quærent. Scit enim Pater vester quia horum omnium indigetis.* ** Quærite ergo primum regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis.* Hic manifestissimè ostendit, non hæc esse appetenda, tamquam talia bona nostra, ut propter ipsa debeamus bene facere, si quid facimus, sed tamen esse necessaria. Quid enim intersit inter bonum quod appetendum est, & necessarium quod sumendum est, hac sententiâ declaravit, cum ait, *Quærite primum regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis.* Regnum ergo & justitia Dei bonum nostrum est, & hoc appetendum, & ibi finis constituendus, propter quod omnia faciamus quæcumque facimus. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest; *Apponentur vobis hæc*, inquit, *sed vos regnum Dei & justitiam ejus primum quærite.* Cum enim dixit illud primum, significavit quia

CAPUT
XVI.
Matth. 6.
v. 31. v. 32.
v. 33.

hoc posterius quærendum est, non tempore, sed A dignitate: illud tamquam bonum nostrum, hoc tamquam necessarium nostrum; necessarium autem propter illud bonum.

§ 4. Neque enim, verbi gratiâ, ideo debemus evangelizare, ut manducemus; sed ideo manducare, ut evangelizemus: nam si propterea evangelizamus, ut manducemus, vilius habemus Evangelium quàm cibum; & erit jam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in evangeli-

1. Cor. 9. 14. zando. Quod etiam Apostolus prohibet, cùm dicit, licere sibi quidem, & permissum esse à Domino, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant, id est, de Evangelio habeant ea quæ huic vitæ sunt necessaria: sed tamen se non esse abusum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi & vendendi Evan-

1. Cor. 9. 14. gelium, quibus eam volens amputare Apostolus, manibus suis victum suum toleravit. De his enim alio

2. Cor. 11. 12. loco dicit, Ut amputem occasionem, iis qui quærunt occasionem. Quamquam etiam si, ut ceteri boni Apostoli, permissu Domini de Evangelio viveret, non ideo in eo victu constitueret finem evangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in Evangelio collocaret: id est, ut superius dixi, non ideo evangelizaret, ut perveniret ad cibum, & si quæ sunt alia necessaria; sed ideo ista sumeret, ut illud impleret, ne non volens, sed necessitate evangeli-

1. Cor. 9. 13. zaret. Hoc enim improbat, cùm dicit, Nescitis

quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt; & qui altario deserviunt, altario compartuntur: sic & Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere: ego autem nullius horum usus sum. Hinc ostendit per-

missum esse, non iustum: alioquin contra præceptum Domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur, & dicit, Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me.

„Bonum est mihi magis mori, quàm gloriam meam quisquam inanem faciat. Hoc dixit, quia jam statuerat, propter quosdam occasionem quærentes, manibus suis victum transigere. Si enim evangeli-

zavero, inquit, non est mihi gloria: id est, si evangelizavero, ut ista fiant in me, id est, si propterea evangelizavero, ut ad illa perveniam, & finem Evangelii in cibo & potu & vestitu collocavero. Sed

„quare non est ei gloria? Necessitas enim, inquit, mihi incumbit: id est, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, aut ut adquiram temporalem fructum de prædicatione æternorum: sic enim jam necessitas erit in Evangelio, non voluntas. Væ

„enim mihi est, inquit, si non evangelizavero. Sed F quomodo debet evangelizare? scilicet ut in ipso Evangelio & in regno Dei ponat mercedem: ita enim

1. Cor. 9. 13. potest non coactus evangelizare, sed volens. Si

„enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo:

„si autem invitus, dispensatio mihi credita est: id est, si coactus inopiâ earum rerum, quæ temporali vitæ sunt necessariae, prædico Evangelium; alii per me habebunt mercedem Evangelii, qui Evangelium ipsum me prædicante diligent: ego autem non habebo, quia non ipsum Evangelium diligo, sed ejus pretium in illis temporalibus constitutum. Quod nefas est fieri, ut non tamquam filius ministret quisque Evangelium, sed tamquam servus cui dispensatio credita est; ut tamquam alienum erogat, nihil inde ipse accipiat præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum

miserae servitutis dantur extrinsecus. Quamquam alio loco & dispensatorem se dicat. Potest enim & servus in filiorum numerum adoptatus, eam rem in qua coheredis sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis. Sed nunc ubi ait, Si autem invitus, dispensatio mihi credita est: talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat; unde ipse nihil accipiat.

§ 5. Ergo quæcumque res propter aliud aliquid quæritur, sine dubio inferior est, quàm id propter quod quæritur: & ideo illud primum est propter quod istam rem quæris, non ista res quam propter illud quæris. Quapropter si Evangelium & regnum Dei propter cibum quærimus, priorem facimus cibum, & posterius regnum Dei; ita ut si non desit cibus, non quæramus regnum Dei: hoc est primum quærere cibum, & deinde regnum Dei, id est, hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autem ideo quæramus cibum, ut habeamus regnum Dei, facimus quod dictum est, *Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis.*

§ 6. QUÆRENTIBUS enim primum regnum & justitiam Dei, id est, hoc præponentibus ceteris rebus, ut propter hoc cetera quæramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint, quæ huic vitæ propter regnum Dei sunt necessaria. Dixit enim superius, *Scit Pater vester quod horum omnium indige-* CAPUT XVII.

tis. Et ideo cùm dixisset, *Quærite primum regnum Dei & justitiam ejus*, non dixit, Deinde ista quærite; quamvis sint necessaria: sed ait, *hæc omnia apponentur vobis*, id est consequentur, si illa quæritis, sine ullo vestro impedimento: ne cùm ista quæritis illinc avertamini; aut ne duos fines constituatis, ut & regnum Dei propter se appetatis, & ista necessaria; sed hæc potius propter illud: ita vobis non deerunt. Quia duobus dominis servire non potestis. Duobus autem dominis servire conatur, qui & regnum Dei pro magno bono appetit, & hæc temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum, & uni Domino Deo servire, nisi quæcumque sunt cetera, si sunt necessaria, propter hoc unum assumat, id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam & stipendium, sic omnes evangelizantes accipiunt victum & regumentum. Sed non omnes propter salutem reipublicæ militant, sed propter illa quæ accipiunt: sic & non omnes propter salutem Ecclesiæ ministrant Deo, sed propter hæc temporalia, quæ tamquam annonam & stipendia consequantur: aut & propter hoc, & propter illud. Sed supra jam dictum est,

Non potestis duobus dominis servire. Ergo simplici corde tantummodo propter regnum Dei debemus

operari bonum ad omnes: non autem in hac operatione, vel solam, vel cum regno Dei mercedem temporalium cogitare: quorum omnium temporalium nomine crastinum posuit, dicens, *Nolite* Matth. 6. 24.

cogitare de crastino. Non enim dicitur crastinus dies, nisi in tempore, ubi præterito succedit futurum. Ergo cùm aliquid boni operamur, non temporalia, sed æterna cogitemus: tunc erit illud bonum & perfectum opus. *Crastinus enim dies*, inquit, *sollicitus erit sibi ipse*: id est, ut cùm oportuerit sumas cibum vel potum vel indumentum, cùm ipsa scilicet necessitas urgere cœperit. Aderunt enim hæc, quia novit Pater noster quod horum omnium indigeamus. *Sufficit enim*, inquit, *diei malitia sua*: id

* In MSS. propè omnibus, *Nolite solliciti esse de crastino.*

est, sufficit quod ista sumere urgebit ipsa necessitas. Quam propterea * malitiam nominatam arbitror, quia poenalis est nobis: pertinet enim ad hanc fragilitatem & mortalitatem, quam peccando meruimus. Huic ergo poenae temporalis necessitatis noli addere aliquid gravius, ut non solum patiaris harum rerum indigentiam, sed etiam propter hanc explendam milites Deo.

Providere
quæ ad vi-
ctum sunt
necessaria
non est ve-
ritum.

Matth. 4.
11.

a

Johan 12.6.

1. Cor 16.1.
6c.

Act 11.27.
6c.

b

Act 18.10.

Ephes. 14.
28.

c

Matth. 6.
26.

Ibid. v. 18.

1. Thess. 2.
9.

2. Thess. 3.
8.

Act 18.3.

57. Hoc autem loco vehementer cavendum est, ne fortè cum viderimus aliquem servum Dei providere ne ista necessaria desint, vel sibi, vel eis quorum sibi cura commissa est, judicemus eum contra præceptum Domini facere, & de castino esse sollicitum. Nam & ipse Dominus, cui ministrabant Angeli, tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cum aliquem servorum ejus animadvertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est^a cum pecunia, unde usibus necessariis quidquid opus fuisset præberetur: quorum loculorum custos & fur, sicut scriptum est, Judas fuit, qui eum tradidit. Sicut & apostolus Paulus potest videri de castino cogitasse, cum dixit, De collectis autem in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: secundum unam sabbati unusquisque vestrum apud se ponat thesaurizans, quod ei placuerit, ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem advenero, quoscumque probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem: quod si dignum fuerit ut & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam transierim, nam Macedoniam pertransibo: apud vos autem forsitan remanebo, vel etiam hyemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos nunc in transitu videre: spero enim me aliquod temporis manere apud vos, si permiserit Dominus. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Item in Actibus Apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Sic enim legimus: In illis autem diebus descenderunt ab Ierusalem Iymis Propheta Antiochiam, eratque magna exsultatio. Congregatis autem nobis, surgens unus ex illis nomine Agabus, significabat per Spiritum, famem magnam futuram in universo mundo, quæ & facta est sub Claudio Cæsare. b Discendum autem ut quisque abundabat, statuerunt unusquisque eorum in ministerium mittere presbyteris habitantibus in Judæa fratribus, qui & miserunt per manum Barnabæ & Sauli. Et quod naviganti eidem apostolo Paulo imposita sunt utensilia, quæ offerebantur, non ad unum tantum diem videtur victus esse procuratus. Et quod idem scribit, Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret operans manibus suis bonum, ut habeat unde^c tribuere cui opus est. Malè intelligentibus non videtur servare præceptum Domini, quo ait, *Respicite, volatilia cæli, quoniam non serunt neque metunt, neque congregant in horrea: &, Considerate lilia agri quomodo crescunt, non laborant neque nent: cum istis præcipit ut laborent, operantes manibus suis, ita ut habeant quod etiam aliis possint tribuere. Et quod sæpe de seipso dicit, quod manibus suis operatus sit, ne quem gravaret: & de illo scriptum est, quod conjunxerit se Aquilæ propter artis similitu-*

dinem, ut simul operarentur unde victum transigerent, non videtur imitatus aves cæli & lilia agri. His & hujusmodi Scripturarum locis, satis apparet Dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista Deo militet, ut in operibus suis non regnum Dei, sed istorum acquisitionem intueatur.

58. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur, ut etiam in istorum provisione regnum Dei cogitemus, in militia verò regni Dei, ista non cogitemus. Ita enim etiam si aliquando defuerint, quod plerumque propter exercitationem nostram Deus finit, non solum non debilitant propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmant. Gloriamur enim, inquit, in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes verò non confundit; quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. In commemoratione autem tribulationum ac laborum suorum idem Apostolus non tantum in carceribus & naufragiis, atque hujusmodi multis molestiis, sed etiam in fame & siti, in frigore & nuditate se laborasse commemorat. Quod cum legimus, non æstimemus Domini promissa titubasse, ut famem ac sitim & nuditatem pateretur Apostolus, quærens regnum & justitiam Dei, cum dictum sit nobis, *Querite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis*: quando quidem ista sicut adjutoria novit ille medicus, cui semel nos totos commisimus, & à quo habemus promissionem vitæ præsentis & futuræ, quando apponat, quando detrahat, sicut nobis judicat expedire, quos & consolandos & exercendos in hac vita & post hanc vitam in perpetua requie stabiliendos atque firmandos gubernat ac dirigit. Non enim & homo, cum plerumque jumento suo cibaria detrahit, deferit illud curâ suâ, ac non potius curando hæc facit.

59. Et quoniam cum ista vel procurantur in futurum, vel si causa non est quare illa impendas, reservantur, incertum est quo animo fiat, cum possit simplici corde fieri, possit & duplici, opportunè hoc loco subjecit: * *Nolite judicare, ne judicetur de vobis; * in quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis; & in qua mensura mensi fueritis, re-* metietur vobis. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est, Ex fructibus eorum cognoscetis eos, de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri: sicut sunt stupra, vel blasphemix, vel furta, vel ebriositates, & si qua sunt talia, de quibus nobis judicare permittitur, dicente Apostolo, Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? nonne de iis qui intus sunt vos judicatis? De genere autem ciborum, quia possunt bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicumque humani cibi indifferenter sumi, prohibet idem Apostolus judicari eos, qui carnibus vescabantur, & vinum bibebant, ab eis qui se ab hujusmodi alimentis temperabant. Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat; & qui non manducat, manducantem non judicet. Ibi etiam ait, Tu quis es qui judices alienum servum? Do-

Necessaria
servis suis
desse cur
Deus per-
mittat.

Rom. 5. 1.
6c.

2. Cor. 11.
25.

* CAPUT
XVIII.
Matth. 7.
v. 1. v. 2.
Judicare de
aliorum fa-
ctis quate-
nus prohi-
bitum.
Ibidem 16.

1. Cor 5. 12.

Rom. 14. 1.

v. 4.

^a MSS. octo, quibus portabatur pecunia.

^b Am. Er. & Lov. descendendum. Verius Mar. & MSS. discentium.

^c Sic MSS juxta Græc. textum Apostoli. At Am. Er. & Lov. unde tribuat cui opus est quod bonum est.

mino suo stat, aut cadit. De talibus enim rebus quæ possunt bono & simplici & magno animo fieri, quamvis possint etiam non bono, volebant illi cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus iudicat.

1. Cor. 4. 5. 60. Ad hoc pertinet etiam illud quod alio loco „ dicit, Nolite ante tempus quidquam iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis: & tunc laus erit unicuique à Deo. Sunt ergo quædam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maximè ut condemnemus. Horum autem veniet tempus ut iudicentur, cum Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis. Item alio loco dicit idem Apostolus, Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, * quædam autem & subsequuntur. Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant: hæc præcedunt ad iudicium, id est, quia si fuerit ista subsequutum iudicium, non est temerarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore suo. Sic & de bonis factis intelligendum est. Nam ita subjungit: Similiter & facta bona manifesta sunt, & quæcumque aliter se habent, abscondi non possunt. De manifestis ergo iudicemus, de occultis verò Deo iudicium relinquamus: quia & ipsa abscondi non possunt, sive mala sive bona, cum tempus advenerit quo manifestentur.

Judicium temerarium. 61. Duo sunt autem in quibus temerarium iudicium cavere debemus, cum incertum est quo animo quidque factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit qui nunc vel bonus vel malus apparet. Si ergo quispiam, verbi gratiâ, conquestus de stomacho jejunaire noluit, & tu id non credens edacitatis id vitio tribueris, temere iudicabis. Item si manifestam edacitatem ebriositatemque cognoveris, & ita reprehenderis quasi numquam ille possit corrigi atque mutari, nihilo minùs temere iudicabis. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiant, neque ita reprehendamus quæ manifesta sunt, ut desperemus sanitatem, & vitabimus iudicium, de quo nunc dicitur, *Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis.*

62. Potest autem movere quod ait, *In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis; & in qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.* Numquid enim si nos iudicio temerario iudicaverimus, temere etiam de nobis Deus iudicabit? Aut numquid si in mensura iniqua mensi fuerimus, & apud Deum iniqua mensura est unde nobis remetietur? nam & mensuræ nomine ipsum iudicium significatum arbitror. Nullo modo Deus vel temere iudicat, vel iniquâ mensurâ cuiquam rependit: sed hoc dictum est, quoniam temeritas qua punis alium, eadem ipsa te puniat necesse est. Nisi fortè arbitrandum est, quod iniquitas ei noceat aliquid in quem procedit, ei autem nihil à quo procedit: immo verò sæpe nihil nocet ei qui patitur injuriam, ei autem qui facit necesse est ut noceat. Quid enim nocuit Martyribus iniquitas persequentium? ipsis autem persecutoribus plurimum. Quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequerantur, excæcabat illos malitia eorum. Sic & temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei de quo temere iudicatur: ei autem qui temere iudicat, ipsa

Tom. III. Pars II.

A temeritas necesse est ut noceat. Istâ regulâ etiam illud dictum arbitror, Omnis qui percusserit gladio, gladio morietur. Quam multi enim gladio percutiunt, nec tamen gladio moriuntur, sicut neque ipse Petrus. Sed ne istum veniâ peccatorum talem evasisse pœnam quis putet, quamquam nihil absurdus, quàm ut majorem putet gladii pœnam esse potuisse, quæ Petro non accidit, quàm crucis quæ accidit: quid tamen de latronibus dicturus est, qui cum Domino crucifixi sunt: quia & ille qui meruit veniam, postea quàm crucifixus est meruit, & alter omnino non meruit? An fortè omnes quos occiderant, crucifixerant, & propterea hoc etiam ipsi pati meruerunt? Ridiculum est hoc putare. Quid ergo aliud dictum est, Omnis enim qui gladio percusserit, gladio morietur, nisi quia ipso peccato anima moritur, quodcumque commiserit?

63. Et quoniam de temerario & iniquo iudicio nos hoc loco Dominus monet: vult enim ut simplici corde & in unum Deum intento faciamus quæcumque facimus, & multa incertum est quo corde fiant, de quibus iudicare temerarium est; maximè autem hi temere iudicant de incertis, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare, quàm emendare atque corrigere; quod vitium vel superbiæ est, vel invidentiæ: * consequenter subiecit, & dicit, *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non vides?* Ut si fortè, verbi gratiâ, irâ ille peccavit, tu odio reprehendas: quantum autem inter festucam & trabem, quasi tantum inter iram distat & odium. Odium enim est ira inveterata, quasi quæ vetustate ipsa tantum robur acceperit, ut meritò appelletur trabes. Fieri autem potest, ut si irascaris homini, velis eum corrigi: si autem oderis hominem, non potes eum velle corrigere.

64. * *Quomodo enim dicis fratri tuo. Sine ejiciam v. 4. festucam de oculo tuo, & ecce trabes est in oculo tuo?*

* *Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc v. 5. videbis ejicere festucam de oculo fratris tui:* id est, primum abs te expelle odium, & deinde poteris jam etiam quem diligis, emendare. Et bene ait, *Hypocrita.* Accusare enim vitia, officium est bonorum virorum & benevolorum: quod cum mali faciunt, alienas partes agunt; sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, & ostentant in persona quod non sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est verè multum cavendum & molestum simulatorum genus, qui cum omnium vitiorum accusationes odio & livore suscipiant, etiam consultores videri se volunt. Et ideo piè cautèque vigilandum est, ut, cum aliquem reprehendere vel objurgare nos necessitas coegerit, primum cogitemus utrum tale sit vitium quod numquam habuimus, vel quo jam caruimus: & si numquam habuimus, cogitemus nos homines esse, & habere potuisse: si verò habuimus, & non habemus, tangat memoriam communis infirmitas, ut illam reprehensionem aut objurgationem non odium, sed misericordia præcedat: ut sive ad correctionem ejus, propter quem id facimus, sive ad perversionem valuerit, (nam incertus est exitus:) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes nosmetipsos invenerimus in eo esse vitio, in quo est ille quem reprehendere parabamus, non reprehendamus, neque objurgemus: sed tamen congemiscamus; & non illum ad obtempe-

P.

Matth. 26

Luce. 23. 39.

* CAPUT

XIX.

Matth. 7. 3.

Reprehen-

dendi offi-

cium quo

animo sus-

ciendum.

randum nobis, sed ad pariter * conandum invi-
temus.

1. Cor. 9. 20. 65. Nam & illud quod dicit Apostolus, Factus
66. sum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucriface-
rem; his qui sub Lege sunt, quasi sub Lege, cum
non sim ipse sub Lege, ut eos qui sub Lege erant
lucrifierem; his qui sine Lege sunt, quasi sine Le-
ge, cum sine Lege Dei non sim, sed sim in Lege
Christi, ut lucrifierem eos qui sine Lege sunt: fa-
ctus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucriface-
rem: omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem: non utique simulatione faciebat, quemadmodum quidam intelligi volunt, ut eorum detestanda simulatio tanti exempli auctoritate muniat: sed hoc faciebat caritate, qua ejus infirmitatem, cui volebat subvenire, tamquam suam cogitabat. Hoc enim & præstruit dicendo, Cum enim
Ibidem. 19. liber sim ex omnibus, me omnium servum feci, ut
plures lucrifierem. Quod ut intelligas non simulatione, sed caritate fieri, qua infirmis hominibus tamquam nos simus compatimur, ita monet alio
Gal. 5. 13. loco, dicens, Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem servite invicem. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam, ut eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cujus curat salutem.

66. Rarò ergo & in magna necessitate oburgationes adhibendæ sunt, ita tamen ut etiam in his ipsis non nobis, sed Deo ut serviatur instemus. Ipse est enim finis: ut nihil duplici corde faciamus, auferentes trabem de oculo nostro, invidentiæ, vel malitiæ, vel simulationis, ut videamus ejicere festucam de oculo fratris. Videbimus enim eam oculis columbæ, quales in sponsa Christi prædicantur, quam sibi elegit Deus gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam, id est mundam & simplicem.

67. Sed quoniam potest nonnullos Dei præceptis obtemperare cupientes nomen simplicitatis decipere, ut sic putent vitiosum esse aliquando verum occultare, quomodo vitiosum est aliquando falsum dicere, atque hoc modo aperiendo ea quæ hi quibus aperiuntur sustinere non possunt, amplius noceant quam si ea penitus semperque occultarent, rectissime subjungit: * *Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi disrumpant vos.*

Quia & Dominus quamvis nihil mentitus sit, vera tamen aliqua occultare se ostendit, dicens, Adhuc
Iohan. 16. multa habeo vobis dicere, sed adhuc non potestis
12. illa portare. Et apostolus Paulus, Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo, lac vobis
1. Cor. 3. 1. potum dedi, non escam: neque enim poteratis,
66. sed neque nunc potestis; adhuc enim estis carnales.

68. In hoc autem præcepto quo prohibemur sanctum dare canibus, & mittere ante porcos margaritas nostras, diligenter quærendum est quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctum est, quod violare atque corrumpere nefas est: cujus utique sceleris conatus & voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum naturâ inviolabile atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem, quæcumque spiritalia magni æstimanda sunt; & quia in abdito latent, tamquam de profundo eruuntur, & allegoriarum integumentis quasi apertis

conchis inveniuntur. Licet itaque intelligi, quod una eademque res & sanctum & margarita dici potest: sed sanctum ex eo quod non debet corrumpi, margarita ex eo quod non debet contemni. Conatur autem quisque corrumpere quod non vult esse integrum: contemnit verò quod vile ducit, & quasi infra se esse existimat; & ideo calcari dicitur quidquid contemnitur. Quapropter canes quoniam insiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant integrum esse non sinunt: *Nolite*, inquit, *sanctum dare canibus*: quia etsi dilacerari & corrumpi non potest, & manet integrum atque inviolabile: illi tamen quid velint cogitandum est, qui acriter atque inimicissime resistunt, & quantum in ipsis est, si fieri possit, conantur perimere veritatem. Porci verò quamvis non ita ut canes morfu appetant; passim tamen calcando coinquinant. *Non ergo miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi disrumpant vos.* Canes ergo pro oppugnationibus veritatis, porcos pro contemtoribus positos non incongruè accipimus.

69. Quod autem ait, *Conversi disrumpant vos*, non ait ipsas margaritas disrumpant. Illas enim conculcando, etiam cum convertuntur ut adhuc aliquid audiant, disrumpunt tamen eum à quo jam missas margaritas conculcaverunt. Non enim facile inveneris quid gratum ei esse possit, qui margaritas calcaverit, id est, cum magno labore divina inventa contemserit. Qui autem tales docet, quomodo non disrumpatur indignando & stomachando, non video. Utrumque autem animal immundum est, & canis & porcus. Cavendum est ergo ne quid aperiatur ei qui non capit: melius enim quærit quod clausum est, quam id quod apertum est aut infestat aut negligit. Neque verò alia causa reperitur, cur ea quæ manifesta & magna sunt, non accipiant præter odium & contemptum, quorum propter unum canes, propter alterum porci nominati sunt. Quæ tamen omnis immunditia rerum temporalium dilectione concipitur, id est, dilectione hujus sæculi, cui jubemur renuntiare ut mundi esse possimus. Qui ergo mundum & simplex cor habere appetit, non debet sibi reus videri, si aliquid occultat, quod ille cui occultat capere non potest. Nec ex eo arbitrandum est licere mentiri: non enim est consequens, ut cum verum occultatur, falsum dicatur. Agendum ergo primum est, ut impedimenta detrahantur, quibus efficitur ut non capiat: quia utique si propter sordes non capit, mundandus est vel verbo vel opere, quantum fieri à nobis potest.

70. Quod autem Dominus noster quædam dixisse invenitur, quæ multi qui aderant, vel resistendo vel contemnendo non acceperunt, non putandum est sanctum dedisse canibus, aut margaritas miserisse ante porcos: non enim dedit eis, qui capere non poterant, sed eis qui poterant, & simul aderant; quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cum eum tentatores interrogabant, respondebatque illis, ita ut quid contradicerent non haberent, quamvis venenis suis contabescerent potius, quam illius cibo saturarentur; alii tamen qui poterant capere, ex illorum occasione multa utiliter audiebant. Hoc dixi, ne quis fortè, cum interroganti respondere non potuerit, hac sententiâ sibi excusatus videatur, si dicat, nolle se

* Ita MSS. At editi excepto Mar. cavendum.

1 1 b Editi, accipiantur. At MSS. accipiant: subauditur, illi.

* CAPUT
XX.

Matth. 7. 6.

Iohan. 16.

12.

1. Cor. 3. 1.

66.

Veritas divina oppugnationibus & contemtoribus non passim aperienda.

Non occultanda veritas cum interfuerit aliqui ejus capaces.

sanctum dare canibus, vel ante porcos mittere margaritas. Qui enim novit quid respondeat, debet respondere, vel propter alios, quibus desperatio suboritur, si propositam quaestionem solvi non posse crediderint: & hoc de rebus utilibus, & ad instructionem salutis pertinentibus. Multa sunt enim quae inquiri ab otiosis possunt, supervacua & inania, & plerumque noxia, de quibus tamen nonnihil dicendum est: sed hoc ipsum aperiendum & explicandum cur inquiri talia non oporteat. De rebus ergo utilibus aliquando ad id respondendum est, quod interrogamur: sicut Dominus fecit, cum eum Sadducaei de muliere interrogassent, quae septem viros habuit, cujus eorum in resurrectione futura esset. Respondit enim, quod in resurrectione neque uxores ducent, neque nubent, sed erunt sicut Angeli in caelis. Aliquando autem ille qui interrogat, interrogandus est aliud, quod tamen si dixerit, ipse sibi ad id quod interrogavit, respondeat: si autem dicere noluerit, non videatur iis qui adsunt injustum, si & ipse quod interrogavit non

A manifestationem rerum desiderat: horum ergo primum petendum, secundum quaerendum est; ut illud detur, hoc inveniatur. Sed cognitio in hac vita, via prius quam ipsius possessionis est: sed cum quisque veram viam invenerit, perveniet ad ipsam possessionem; quae tamen pulsanti aperitur.

72. Ut ergo tria ista, id est, petitio, inquisitio, pulsatio, manifesta fiant, sub aliquo exemplo ponamus, aliquem infirmis pedibus ambulare non posse: prius ergo sanandus & firmandus est ad ambulandum; & ad hoc pertinet, quod dixit, *Petite*. Quid autem prodest quod ambulare jam, vel etiam currere potest, si per devia itinera erraverit? secundum est ergo, ut inveniatur viam quae ducit eum quod vult pervenire: quam cum tenuerit, & pervenerit ad eum ipsum locum, ubi habitare vult, si clausum invenerit, neque ambulare potuisse, neque ambulasse ac pervenisse profuerit, nisi aperiatur, ad hoc ergo pertinet quod dictum est, *Pulsate*.

73. Magnam autem spem dedit & dat ille qui promittendo non decipit: ait enim, *Omnis qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperiatur*. Ergo perseverantia opus est, ut accipiamus quod petimus, & inveniamus quod quaerimus, & quod pulsamus aperiatur. Quemadmodum autem egit de volatilibus caeli, & de liliis agri, ne victum nobis vestitumque desperaremus adfuturum, ut spes a minoribus ad majora consurgeret: ita & hoc loco,

Aut quis erit ex vobis, inquit, homo, quem si petierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei? aut si

pisces petierit, numquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris;

quantum magis Pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se? Quomodo mali dant bona? Sed malos appellavit dilectores adhuc saeculi hujus & peccatores. Bona vero quae dant, secundum eorum sensum bona dicenda sunt, quia haec pro nobis habent. Quamquam & in rerum natura ista bona sint, sed temporalia & ad istam vitam infirmam pertinentia: & quisquis ea malus dat, non de suo dat,

Domini est enim terra & plenitudo ejus, qui fecit caelum & terram, mare & omnia quae in eis sunt.

Quantum ergo sperandum est daturum Deum nobis bona petentibus, nec nos posse decipi, ut accipiamus aliud pro alio, cum ab ipso petimus; quando etiam nos, cum simus mali, novimus id dare quod petimur? Non enim decipimus filios nostros; & qualiacumque bona damus, non de nostro, sed de ipsius damus.

74. Firmitas autem & valentia quaedam ambulandi per sapientiae viam, in bonis moribus constituta est, qui perducuntur usque ad mundationem simplicitatemque cordis, de qua jam diu loquens ita concludit: ** Omnis ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis: haec est enim Lex & Prophetarum*. In exemplaribus Graecis sic invenimus, *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis*. Sed ad manifestationem sententiae puto a Latinis additum, *bona*.

Occurrebat enim quod si quisquam flagitiose aliquid erga se fieri velit, & ad hoc referat istam sententiam, veluti si velit aliquis provocari ut immeritate bibat, & se ingurgitet poculis, & hoc prior illi faciat a quo sibi fieri cupit, ridiculum est hunc putare istam implevisse sententiam. Cum ergo hoc moveret, ut arbitror, additum est ad manifestatio-

Matth. 21. 23. Mar. 12. 19. Luc. 20. 28. *audiat. Nam & illi qui interrogaverunt tentantes, utrum reddendum esset tributum, interrogati sunt aliud, id est, cujus haberet nummus imaginem, qui ab ipsis prolatus est: & quia dixerunt quod interrogati erant, id est, Caesaris imaginem habere nummum, ipsi sibi quodammodo responderunt id quod Dominum interrogaverant: itaque ille ex eorum responsione ita conclusit, Reddite ergo Caesari quod Caesaris est, & Deo quod Dei est. Cum autem principes sacerdotum & seniores populi interrogassent in qua potestate illa faceret, interrogavit eos de baptismo Johannis; & cum nollent dicere, quod contra se videbant dici, de Johanne autem nihil mali dicere auderent propter circumstantes: Nec ego vobis dicam, inquit, in qua potestate haec facio: quod iustissimum apparuit circumstantibus. Hoc enim se dixerunt nescire, quod non nesciebant, sed dicere nolebant. Et revera iustum erat, ut qui sibi volebant responderi quod interrogaverant, prius ipsi facerent quod erga se fieri postulabant: quod si fecissent, ipsi sibi utique respondissent. Ipsi enim miserant ad Johannem quaerentes quis esset; vel potius ipsi missi erant sacerdotes & Levitae, putantes quod ipse esset Christus, quod ille se negavit esse, & de Domino testimonium perhibuit: de quo testimonio si confiteri vellent, ipsi se docerent in qua potestate illa faceret Christus: quod quasi nescientes interrogaverant, ut calumniandi aditum reperirent.*

71. Cum igitur praecipuum esset, ne sanctum detur canibus, & margaritae ante porcos mittantur, potuit auditor occurrere, & dicere conscius ignorantiae atque infirmitatis suae, & audiens praecipui sibi ne daret, quod seipsum nondum accepisse sentiebat: potuit ergo occurrere, ac dicere, Quod sanctum me dare canibus, & quas margaritas me mittere ante porcos vetas, cum adhuc ea me habere non videam? opportunissime subjecit, dicens,

** Petite, & dabitur vobis; quaerite, & invenietis; pulsate, & aperiatur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperiatur*. Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quae praecipuntur, implere possimus: inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio

** Petite, & dabitur vobis; quaerite, & invenietis; pulsate, & aperiatur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperiatur*. Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quae praecipuntur, implere possimus: inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio

** Petite, & dabitur vobis; quaerite, & invenietis; pulsate, & aperiatur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperiatur*. Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quae praecipuntur, implere possimus: inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio

** Petite, & dabitur vobis; quaerite, & invenietis; pulsate, & aperiatur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperiatur*. Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem firmitatemque animi, ut ea quae praecipuntur, implere possimus: inquisitio autem ad inveniendam veritatem. Cum enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio

* Et. & Lov. possessio Sed melius MSS. & antiquiores editi, possessionis.

nem rei unum verbum, ut postea quàm dictum est, *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, adderetur bona.* Quod si deest exemplaribus Græcis etiam illa emendanda sunt: sed quis hoc audeat? Intelligendum est ergo plenam esse sententiam, & omnino perfectam, etiam si hoc verbum non addatur. Id enim quod dictum est, *quaecumque vultis*, non usitatè ac passim, sed propriè dictum accipi oportet. Voluntas namque non est nisi in bonis: nam in malis flagitiosisque factis cupiditas propriè dicitur, non voluntas. Non quia semper propriè loquuntur Scripturæ, sed ubi oportet ita omnino proprium verbum tenent, ut non aliud sinant intelligi.

75. Videtur autem hoc præceptum ad dilectionem proximi pertinere: non etiam ad Dei, cum alio loco duo præcepta esse dicat, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ. Nam si dixisset, *Omnia quaecumque vultis fieri vobis*, hæc & vos facite: hac unâ sententiâ utrumque illud præceptum complexus esset: citò enim diceretur, diligere se vellet unumquemque, & à Deo, & ab hominibus: itaque cum hoc ei præciperetur, ut quod sibi fieri vellet, hoc faceret; id utique præciperetur, ut diligeret Deum & homines. Cum verò expressius de hominibus dictum est, *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis*: nihil aliud dictum videtur, quàm Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Sed non est negligenter adtendendum quod hîc subjecit, *Hæc est enim Lex & Prophetæ.* In his autem duobus præceptis, non tantum ait, Lex pendet & Prophetæ: sed etiam addidit, tota Lex & Prophetæ; pro eo quod est tota prophetia: quod cum hîc non addidit, servavit locum alteri præcepto, quod ad dilectionem Dei pertinet. Hîc autem quoniam præcepta simplicis cordis exsequitur, & erga eos metuendum est ne habeat quisque duplex cor, quibus occultari cor potest, id est erga homines, id ipsum præcipiendum fuit. Nemo enim ferè est, qui velit quemquam duplici corde secum agere. Id autem fieri non potest, id est, ut simplici corde homo homini aliquid tribuat, nisi ita tribuat, ut nullum ab eo temporale commodum exspectet, & ea intentione faciat, de qua superius satis tractavimus, cum de oculo simplici loqueremur.

76. Mundatus ergo oculus simplexque redditus, aptus & idoneus erit ad intuendam & contemplandam interiorem lucem suam. Iste enim oculus cordis est. Hunc autem oculum talem habet ille, qui finem bonorum operum suorum, ut verè bona opera sint, non in eo constituit ut hominibus placeat, sed etiam si provenerit ut eis placeat, ad eorum salutem potius hoc refert & ad gloriam Dei, non ad inanem iactantiam suam; neque propterea boni aliquid ad salutem proximi operatur, ut ex eo comparet ea, quæ huic vitæ transigendæ sunt necessaria; neque temere animum hominis voluntatemque condemnat in eo facto, in quo non apparet quo animo & voluntate sit factum; & quidquid officiorum exhibet homini, hac intentione exhibet, qua sibi exhiberi vult, id est, ut non ab eo aliquid commodi temporalis exspectet: ita erit cor simplex & mundum in quo quæritur Deus.

Beati ergo mundi corde; quoniam ipsi Deum vident. Matth. 5. 8.

77. Sed hoc quia paucorum est, jam incipit de investiganda & possidenda sapientia loqui, quod est lignum vitæ: cui utique investigandæ ac possidendæ, id est contemplandæ, talis oculus per omnia superiora perductus est, quò videri jam possit arta via & angusta porta. Quod ergo deinceps dicit, *Introite per angustam portam; quia lata porta & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui introeunt per eam: quàm angusta est porta, & arta via, quæ ducit ad vitam; pauci sunt, qui eam inveniunt*; non ideo dicit, quia jugum Domini asperum est, aut sarcina gravis: sed quia labores finire pauci volunt, minus credentes clamanti, Venite ad me omnes qui laboratis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quoniam mitis sum & humilis corde: jugum enim meum lene est, & sarcina mea levis est, (hinc autem iste sermo sum sit exordium de humilibus & mitibus corde,) quod jugum lene & levem sarcinam multi respuunt, pauci subeunt, eoque fit arta via quæ ducit ad vitam, & angusta porta qua intratur in eam.

78. Hîc ergo illi qui promittunt sapientiam cognitionemque veritatis quam non habent, præcipuè cavendi sunt; sicut sunt hæretici, qui se plerumque paucitate commendant. Et ideo cum dixisset, paucos esse qui inveniunt angustam portam & artam viam, ne se illi supponant nomine paucitatis, statim subjecit: *Cavete à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Sed isti non fallunt oculum simplicem, qui arborem dignoscere ex fructibus novit. Ait enim, *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Deinde similitudines adjungit, *Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit; mala autem arbor, malos fructus facit: non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala fructus bonos facere. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.*

79. Quo loco illorum error maximè cavendus est, qui de his ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarum una sit Dei, altera verò neque Dei, neque ex Deo. De quo errore in aliis libris & jam disputatum est uberius, & si adhuc parum est, disputabitur: nunc autem, non eos adjuvare duas istas arbores, docendum est. Primum, quia de hominibus eum dicere tam clarum est, ut quisquis præcedentia & consequentia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde adtendunt quod dictum est, *Non potest arbor bona facere malos fructus, neque arbor mala fructus bonos facere*: & ideo putant, neque animam malam fieri posse ut in melius commutetur, neque in deterius bonam; quasi dictum sit, *Non potest arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri*: sed dictum est, *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Arbor est quippe ipsa anima, id est, ipse homo, fructus verò opera hominis: non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo si vult bona operari, bonus primò fiat. Sic alio loco evidentiùs dicit ipse Dominus, *Aut facite*

^a In editione Mar. & decem MSS. & omnes Prophetæ.

^b Hoc loco rursum additur, omnes, in duobus Vat. MSS.

^c MSS. plures hîc & alibi, sed non constanter, mundi cordes.

^d MSS. cuius. sic etiam Mar. & Am.

^e Mar. MSS. uno tantum excepto quàm lata porta.

^f Sic MSS. At editi excepto Mar. habent, quoniam jugum lene & levem sarcinam multi respuunt, pauci subeunt; eo quòd sit arta via.

Voluntas.
Cupiditas.

Matth. 22.
40.

Matth. 7.
12.

Matth. 22.
40.

Oculus
cordis.

* CAPUT
XXIII.
Matth. 7.

Matth. 11.
28. &c.

* CAPUT
XXIV.
Matth. 7.

v. 16.

Ibidem

v. 17.

v. 18.

v. 19.

v. 20.

Manichæorum error.

Matth. 12.
33.

„arborem bonam, aut facite arborem malam. Quod A
si duas naturas istorum, his duabus arboribus figu-
raret, non diceret, Facite: quis enim hominum
potest facere naturam? Deinde etiam ibi cum ipsa-
rum duarum arborum mentionem fecisset, subje-
cit, Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui,
cùm sitis mali? Quamdiu ergo quisque malus est,
non potest facere fructus bonos: si enim bonos fru-
ctus fecerit, jam malus non erit. Sic verissimè dici
potuit, Non potest esse nix calida: cùm enim cali-
da esse cœperit, non jam eam nivem, sed aquam B
vocamus. Potest ergo fieri, ut quæ nix fuit, non
sit: non autem potest fieri, ut nix calida sit. Sic po-
test fieri, ut qui malus fuit, non sit malus, non ta-
men fieri potest, ut malus bene faciat. Qui etiam si
aliquando utilis est, non hoc ipse facit, sed fit de
illo divinâ providentiâ procurante, sicut de Pha-
risæis dictum est, Quæ dicunt, facite: quæ autem
faciunt, facere nolite. Hoc ipsum quod bona di-
cebant, & ea quæ dicebant, utiliter audiebantur
& fiebant, non erat illorum: Super cathedram C
enim, inquit, Moysi sedent. Per divinam ergo
providentiam legem Dei prædicantes, possent esse
audientibus utiles, cùm sibi non essent. De talibus
alio loco per Prophetam dictum est, * Seminastis
triticum, & spinas metetis: quia bona præcipiunt,
& mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant, &
faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant
uvæ, sed per spinas de vite legebant uvæ: tam-
quam si manum aliquis per sepem mittat, aut cer-
tè de vite, quæ sepi fuerit involuta, uvam legat, D
non spinarum est fructus iste, sed vitis.

80. Rectissimè sanè quæritur quos fructus nos
ad tendere voluerit, quibus cognoscere arborem
possimus. Multi enim quædam in fructibus depu-
tant, quæ ad vestitum ovium pertinent, & hoc
modo à lupis decipiuntur: sicuti sunt vel jejunia,
vel orationes, vel eleemosynæ; quæ omnia nisi
fieri etiam ab hypocritis possent, non superius di-
ceret, Cavete justitiam vestram facere coram ho-
minibus, ut videamini ab eis. Qua sententiâ præ-
positâ, ipsa tria exsequitur, eleemosynam, ora-
tionem, jejunium. Multi enim multa pauperibus,
non misericordiâ, sed ambitione largiuntur: &
multi orant, vel potius videntur orare, non in-
tuentes Deum, sed hominibus placere cupientes:
& multi jejunt, & mirabilem abstinenciam præ-
tendunt eis, quibus ista difficilia videntur, & ho-
nore digna existimantur: & hujuscemodi dolis eos
capiunt, dum aliud ostentant ad decipiendum,
aliud exserunt ad deprædandum vel interficiendum
eos qui sub isto vestitu ovino lupos videre non pos-
sunt. Hi ergo non sunt fructus de quibus cognosci
arborem monet. Ista enim cùm bono animo in ve-
ritate fiunt, propriæ sunt ovium vestes, cùm au-
tem malo in errore, non aliud quàm lupos conte-
gunt. Sed non ideo debent oves odissè vestimen-
tum suum, quia plerumque illo se occultant lupi.

81. Qui sunt ergo fructus quibus inventis co-
gnoscamus arborem malam, dicit Apostolus, Ma-
nifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornica-
tiones, immunditiæ, luxuriæ, idolorum servitus,
veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes,
animositates, dissensiones, hæreses, & sectæ, invi-
diæ, ebrietates, comestiones, & his similia, quæ
prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia

agunt, regnum Dei non possidebunt. Et qui sunt
fructus per quos cognoscamus arborem bonam,
idem ipse consequenter dicit, Fructus autem spiri-
tus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, be-
nignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continen-
tia. Sanè sciendum est, hîc gaudium propriè posi-
tum: mali enim homines non gaudere, sed gestire
dicuntur propriè: sicut superius diximus volunta-
tem propriè positam, quam non habent mali, ubi
dictum est, Omnia quæcumque vultis ut faciant
vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex ista pro-
prietate verbi, qua gaudium non dicitur nisi in bo-
nis, etiam Propheta loquitur, dicens, Non est
gaudere impiis, dicit Dominus. Ita quoque posita
est fides, non quæcumque utique, sed vera fides:
& cetera quæ hîc posita sunt, habent quasdam ima-
gines suas in malis hominibus & deceptoribus; ut
omnino fallant, nisi quisque jam mundum ocu-
lum & simplicem habuerit, quo ista cognoscat.
Optimo itaque ordine primò actum est de mun-
dando oculo, & deinde dicta sunt quæ caverentur.

82. Sed quoniam quamvis quisque oculo mun-
do sit, id est simplici & sincero corde vivat, non
potest tamen cor alterius intueri: quæcumque in
factis vel dictis apparere non potuerint, tentatio-
nibus aperiuntur. Tentatio autem duplex est, aut in
spe adipiscendi aliquod commodum temporale, aut
in terrore amittendi. Et maximè cavendum est, ne
tendentes ad sapientiam, quæ in solo Christo in-
veniri potest, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ
& scientiæ absconditi: cavendum ergo est, ne ipso
Christi nomine ab hæreticis vel quibuslibet malè
intelligentibus & sæculi hujus amatoribus decipia-
mur. Nam ideo sequitur, & monet, dicens, * Non
omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in re-
gnum cælorum: sed is qui facit voluntatem Patris mei,
qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum: ne
putemus ad illos fructus jam pertinere, si quis Do-
mino nostro dicat, Domine, Domine; & ex eo
nobis arbor bona videatur. Sed illi sunt fructus, fa-
cere voluntatem Patris qui est in cælis, cujus fa-
ciendæ seipsum exemplum præbere dignatus est.

83. Sed meritò potest movere, quomodo huic
sententiæ conveniat illud Apostoli ubi ait, Nemo
in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, & ne-
mo potest dicere, Dominum Jesum, nisi in Spiri-
tu sancto: quia neque aliquos habentes Spiritum-
sanctum possumus dicere non introituros in reg-
num cælorum, si perseveraverint usque in finem;
neque illos qui dicunt, Domine, Domine, & tamen
non intrant in regnum cælorum, possumus dicere
habere Spiritum-sanctum. Quomodo ergo nemo
dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu-sancto, nisi
quia propriè Apostolus posuit verbum quod est,
dicit, ut significet voluntatem atque intellectum
dicentis? Dominus verò generaliter posuit verbum
quod ait, Non omnis qui dicit mihi, Domine, Do-
mine, intrabit in regnum cælorum. Videtur enim di-
cere etiam ille, qui nec vult, nec intelligit quod di-
cit: sed ille propriè dicit, qui voluntatem ac men-
tem suam sono vocis enuntiat. Sicut paulò antè
quod dictum est, gaudium in fructibus spiritus,
c propriè dictum est; non eo modo quo alibi dicit
idem Apostolus, Non gaudet super iniquitatem:
quasi quisquam possit super iniquitatem gaudere:
quia illa elatio est animi turbidè gestientis, non

* Novem MSS. *Seminastis triticum, & spinas metitis.*

* Ex septem MSS. additur, *secta*: quæ vox in editis deerat.

c Am. Er. & Lov. addunt, *sancti*: quod à Mar. & MSS. abest.

d Dup. è. Vatican. MSS. *surpiter*.

gaudium: nam hoc soli boni habent. Ergo dicere A videntur etiam illi, qui non hoc quod sonant & intellectu cernunt, & voluntate agunt, sed voce tantum sonant: secundum quem modum Dominus ait, *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum celorum.* Verè autem ac propriè illi dicunt, à quorum voluntate ac mente non abhorret prolatio sermonis sui, secundum quam significationem dixit Apostolus: Nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.

1. Cor. 12. 3.

84. Atque illud ad rem maximè pertinet, ne B decipiamur tendentes ad contemplationem veritatis, non solum nomine Christi, per eos qui nomen habent & facta non habent, sed etiam quibusdam factis atque miraculis: qualia propter infideles cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitantes ibi esse invisibilem sapientiam, ubi miraculum visibile viderimus. Adjungit ergo, & dicit, * *Multi mihi dicent in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo demonia ejecimus, & in nomine tuo virtutes*

Matth. 7. v. 22.

v. 23. *multas fecimus? Et tunc dicam illis, Numquam vos cognovi: recedite à me qui operamini iniquitatem.* Non ergo cognoscet nisi eum qui operatur æquitatem.

Luc. 10. 20.

Sed gaudete, inquit, quia nomina vestra scripta sunt in cælis, credo in illa civitate Jerusalem quæ est in cælis, in qua nonnisi justī sanctique regnabunt.

1. Cor. 6. 9.

An nescitis, ait Apostolus, quoniam iniqui regnum Dei non possidebunt?

85. Sed fortasse quis dicat, non posse iniquos visibilia illa miracula facere, & mentiri potiùs illos credat qui dicturi sunt, *In nomine tuo prophetavimus, & demonia ejecimus, & virtutes multas fecimus.* Legat ergo quanta fecerint resistentes famulo Dei Moyse magi Ægyptiorum: aut si hoc non vult legere, quia non in nomine Christi fecerunt, legat quæ ipse Dominus dicit de pseudopropheta, ita loquens: Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere; surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur etiam electi: ecce prædixi vobis.

Matth. 24. v. 23. &c.

86. Quàm ergo mundo & simplici oculo opus est, ut inveniatur via sapientiæ, cui tantæ malorum & perversorum hominum deceptiones erroresque obstrepunt, quos omnes evadere, hoc est venire ad certissimam pacem & immobilem stabilitatem sapientiæ. Vehementer enim metuendum est, ne studio altercandi & contendendi quisque non videat quod à paucis videri potest, ut parvus sit stre-

pitus contradicentium, nisi etiam ipse sibi obstrepat. Quò pertinet etiam illud, quod Apostolus dicit, Servum autem Domini non oportet litigare, sed ^{2. Tim. 2. 24. &c.} mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diversa sentientes, ne fortè det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem. *Beati ergo pacifici; quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Matth. 5. 9.

87. Conclusio ergo hujus totius sermonis quàm terribiliter inferatur, valde attendendum est: *Omnis ergo, inquit, qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti qui ædificavit domum suam super petram.* Non enim quisque firmat quod audit vel percipit, nisi faciendo. Et si petra Christus est, sicut multa Scripturarum testimonia prædicant, ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit.

Matth. 7.

Descendit pluvia, venerunt flumines, flaverunt venti, & offenderunt in domum illam, & non cecidit; fundata enim erat supra petram. Non ergo iste metu

Matth. 7.

C intelligitur pluvia, cum in mali alicujus significatione ponitur? aut rumores hominum, quos ventis comparatos puto: aut vitæ hujus fluvium, carnalibus concupiscentiis tanquam fluentem super terram. Horum enim trium qui prosperitatibus inducitur, adversitatibus frangitur: quorum nihil metuit, qui fundatam habet domum super petram, id est, qui non solum audit præcepta Domini, sed etiam facit. Et his omnibus periculose subjacet, qui audit & non facit: non enim habet stabile fundamentum, sed audiendo & non faciendo ruinam ædificat. Ait enim consequenter, *Et omnis qui au-*

dit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificat domum super arenam; descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, & offenderunt in domum illam, & cecidit, & facta est, ruina ejus magna. * *Et factum est cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, non quasi*

v. 26.

v. 27.

v. 28.

E *Scribæ eorum.* ^b Hoc est quod antè dixi per Prophetam esse significatum in Psalmis, cum diceret, *Fiducialiter agam in eo, eloquia Domini eloquia casta, argentum igne exanimatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Propter quem numerum admonitus sum etiam præcepta ista ad septem illas referre sententias, quas in principio sermonis hujus posuit, de Beatis cum diceret; & ad illas septem operationes Spiritus sancti, quas Isaias propheta ^{Isai. 11. 2} commemorat: sed sive iste ordo in his considerandus sit, sive aliquis alius, facienda sunt quæ audivimus à Domino, si volumus ædificare super petram.

* Sic MSS. At editi excepto Mar. non potuerunt illam movere.
b Apud Am. Er. & Lov. additur, & Pharisei. Id tamen hic nullo

in MS. reperimus, nec apud Mar. Est quidem in versione Vulgata, sed non existat in textu Græco.

DE SUBSEQUENTI OPERE

LIBER II. RETRACTATIONUM CAPUT XII.

SUNT quædam expositiones quorundam locorum ex Evangelio secundum Matthæum, & aliæ similiter secundum Lucam; in unum librum illæ, in alterum iste redactæ sunt. Titulus operis hujus est, *Quæstiones Evangeliorum.* Sed quare illa sola de supradictis Evangelicis libris exposita fuerint, quæ his libris meis continentur, & quæ ista sunt, prologus meus, adjunctis atque adnumeratis eisdem quæstionibus, ita ut quisque legere quod voluerit, numeros secutus inveniat, satis indicat. In primo ergo libro in eo quod positum est, *Dominum seorsum duobus discipulis suam retulisse passionem*, mendositas codicis non fefellit: nam *duodecim* scriptum est, non *duobus*. In secundo libro volens exponere quomodo duos patres potuerit habere Joseph, cujus conjunx dicta est virgo Maria, illud quod perhibetur fratrem duxisse defuncti fratris uxorem, ut ei semen secundum Legem suscitarer, ideo dixi *esse infirmum, quoniam qui nasceretur, nomen defuncti Lex cum jubebat accipere*: non est verum. Nomen enim defuncti quod dictum est, ad hoc Lex valere præcepit, ut ejus filius diceretur, non ut hoc quod ille vocaretur. Hoc opus sic incipit: *Hoc opus non ita scriptum est.*

Quæstio 17.

Mat. 20. 17.

Quæst. 5.

Deut. 25. 5.

S. AURELII AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
QUÆSTIONUM EVANGELIORUM
LIBRI DUO.*
PROLOGVS.

* Scripti
versis
Christi an-
num 400.

OC opus non ita scriptum est ac si Evangelium exponendum ex ordine susceptum esset à nobis: sed pro arbitrio & tempore consulentis, cum quo legebatur, si quid ei videbatur obscurum. Ideoque multa, & fortassis obscuriora prætermissa sunt; quia jam ea noverat, qui ea quæ nondum noverat, inquirebat, nec teneri volebat festinationem suam in iis, quæ antea jam sic acceperat, ut etiam assiduitate audiendi atque tractandi, memoriæ stabiliter firmæque mandaret. Nonnulla etiam hæc non eodem ordine inveniuntur exposita, quo in Evangelio narrata sunt; quoniam quædam festinatione dilata, cum tempus daretur, retractabantur, & eo loco scribebantur, qui vacuus in ordine jam expositarum rerum subsequerebatur. Quod postea quàm comperi, ne quis fortè quærens aliquid legere in hoc opere, quod eum in Evangelio movisset & ad quærendum excitasset, tædio perturbati ordinis offenderetur, (quando quidem ea quæ carptim ut poterant dictabantur, in unum collecta & contexta cognovi;) feci ut ad ordinem numerorum præscriptis titulis, quod cuique opus esset, facilè investigaret.

Tituli * Quæstionum libri I. in Evangelium secundum Matthæum.

- I. Quod ait, Nemo novit Filium nisi Pater.
- II. Quod discipuli Domini cæperunt velle-
re spicas, & manducare.
- III. De lino fumigante.
- IV. De cæco & muto.
- V. Quod ait, Etsi ego in Beelzebub ejicio da-
mones.
- VI. Quod ait, Progenies viperarum.
- VII. Quod ait, Sicut enim fuit Ionas in ventre
ceti tribus diebus & tribus noctibus.
- VIII. Quod ait, Cum spiritus immundus exie-
rit ab homine.
- IX. De fructu centeno, sexageno, & triceno.
- X. Quod ait, Colligite primò zizania.

- XI. De grano synapis quod majus sit omni-
bus oleribus.
- XII. De fermento quod accepit mulier, & abs-
condit in farinæ satis tribus.
- XIII. De thesauro in agro abscondito.
- XIV. Quod dixerunt Iudæi; Unde huic sa-
pientia hæc & virtus.
- XV. Quod ambulavit in mari ad discipulos.
- XVI. Quid sit, Munus quodcumque est ex me
tibi proderit.
- XVII. Quod ait, Omnis plantatio quam non
plantavit Pater meus eradicabitur.
- XVIII. De puero Centurionis & filia Chananæ
mulieris.
- XIX. Quid significant muti & cæci & surdi &
claudi, qui curandi oblatis sunt Do-
mino.
- XX. Quod ait, Facto vespere dicitis, Serenum
erit, rubicundum est enim cælum.
- XXI. Quod ait, Elias quidem venturus est, &
restituere omnia.
- XXII. De illo qui sæpe cadebat in ignem & ali-
quando in aquam.
- XXIII. Quod ait, Ergo liberi sunt filii, cum tri-
butum exigeretur.
- XXIV. Quod ait, Qui autem scandalizaverit
unum ex pusillis istis.
- XXV. Quod oblatus est ei debitor decem millium
talentorum.
- XXVI. De divite qui non intrat in regnum Dei.
- XXVII. Quod* duobus seorsum discipulis se passu-
rum indicat.
- XXVIII. Quod cum Iericho egrederetur duos cæcos
illuminat.
- XXIX. Quod ait discipulis, Dicetis monti huic
Tolle & jacta te in mare.
- XXX. Quod ait, Et qui ceciderit super lapidem
istum confringetur.
- XXXI. De homine rege qui fecit nuptias filio suo.
- XXXII. De septem fratribus qui unam uxorem
habuerunt.
- XXXIII. Quid sit quod ait, Tota Lex pendet in
his duobus præceptis.

* duodecim
ex 2. Retra-
129

* Horum librorum ætatem colligimus non modò ex Retractionum serie, ubi locum habent inter opuscula circiter annum Christi 400. edita: sed etiam ex illis Augustini verbis lib. 2. q. 13. iam clarificatâ, inquit, Ecclesiâ & liberato populo Gentium à dominatione demoniorum. In abditiis agunt sacrilegos ritus suos qui Christo credere noluerunt: quæ profectò verba significant id temporis non licuisse palàm colere idola quam in romæ leges anno 399. dedit Imperator Honorius.

* Quæstionum titulos ab Erasmo & Lovaniensibus immeritò rejectos, huc revocamus ex MSS. & antiquioribus editis.

- XXXIV. Quod ait, Quid enim majus est aurum
an templum quod sanctificat aurum.
XXXV. Quod ait, Excolantes culicem, camelum
autem glutientes.
XXXVI. Quod ait, Quoties volui congregare filios
tuos sicut gallina.
XXXVII. Quod ait, Orate ne fiat fuga vestra hyc-
me vel sabbato.
XXXVIII. Quod ait, Sicut fulgur exit ab Oriente
& pervenit usque in Occidentem.
XXXIX. Quod ait, Ab arbore fici discite similitu-
dinem.
XL. Quod ait, de Iuda, Bonum erat illi non
nasci.
XLI. Quod triginta argenteis venditus est.
XLII. Quod ait, ubi fuerit corpus, illo congrega-
buntur aquilæ.
XLIII. Quod ait, Non bibam à modò de hac
generatione vitis.
XLIV. Quod spuerunt in faciem ejus & colaphis
eum percusserunt.
XLV. De trina Petri negatione.
XLVI. Quod à longè secutus est Dominum eun-
tem ad passionem.
XLVII. Quod ter Dominus oravit prius quàm
traderetur.

Tituli Quæstionum libri II. in Evangelium
secundum Lucam.

- I. Quod Zacharias audit ab Angelo, Exau-
dita est oratio tua.
II. Quod de navicula docet turbas.
III. Quod ait, leproso mundato, Vade, ostende
te sacerdoti.
IV. De paralytico qui per tectum est ad eum
depositus.
V. Quomodo duos patres habere potuerit Io-
seph.
VI. De septuaginta - septem generationibus.
VII. De eo qui habebat dexteram manum ari-
dam.
VIII. Quod ait, Mensuram bonam, confer-
tam & coagitatam & supereffluen-
tem dabunt in sinum vestrum.
IX. Quod ait, Numquid potest cæcus cæcum
ducere?
X. De illo qui fodit in altum & posuit fun-
damentum super petram.
XI. De pueris sedentibus in foro & ad invi-
cem clamantibus.
XII. Quod ait, Nemo lucernam accendens ope-
rit eam vase, aut subtus lectum po-
nit.
XIII. De illo in quo erat legio demoniorum.
XIV. De septuaginta - duobus discipulis.
XV. Quod ait, Si quod in te est lumen tenebræ
sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt.
XVI. Quod ait, Nunc vos Pharisei quod de

- foris est calicis & catini mundatis.
XVII. De digito Dei.
XVIII. De jejuniis filiorum sponſi.
XIX. De illo qui descendens ab Ierusalem in
Iericho incidit in latrones.
XX. Quod Martha excepit illum in domum
suam, ubi Maria sedebat ad pedes
ejus.
XXI. De illo qui media nocte ab amico petit
tres panes.
XXII. De pane & pisce & ovo.
XXIII. Quod ait, Tulistis clavem scientiæ.
XXIV. Quod ait, Anima plus est quàm esca.
XXV. Quod ait, Sint lumbi vestri præcincti &
lucernæ ardentes.
XXVI. De mensura tritici quam dat fidelis dis-
pensator familiæ.
XXVII. Quod ait, Cum videritis nubem orien-
tem ab Occasu.
XXVIII. Quod ait de statura corporis cui non pos-
sint aliquid addere.
XXIX. Quod ait, Nolite in sublime extolli.
XXX. De invitatis ad cœnam.
XXXI. De sumtibus ad turrem ædificandam, &
rege qui habet viginti millia.
XXXII. De sale infatuato & ove perditâ.
XXXIII. De duobus filiis quorum junior profectus
est in regionem longinquam.
XXXIV. Quod ait, Facite vobis amicos de mam-
mona iniquitatis.
XXXV. Quod ait, Si in alieno fideles non fuistis.
XXXVI. Quod ait, Nemo potest duobus dominis
servire.
XXXVII. Quod ait, Regnum cælorum vim pati-
tur.
XXXVIII. De divite ad cujus januam jacebat La-
zarus ulcerosus.
XXXIX. Quod dixerunt discipuli Domino, Ad-
auge nobis fidem.
XL. De decem leprosis.
XLI. De illo qui in tecto est, & vasa ejus in
domo.
XLII. De illo qui in agro est, ut non redeat re-
trò.
XLIII. De uxore Loth.
XLIV. De duobus in lecto & duabus molenti-
bus & duobus in agro.
XLV. De iudice iniquo quem vidua interpella-
bat.
XLVI. De homine nobili qui abiit in regionem
longinquam accipere sibi regnum.
XLVII. De camelo per foramen acus.
XLVIII. De cæco illuminato cum propinquaret ad
Iericho.
XLIX. De vita Sanctorum cum resurrexerint.
L. Quod ait, Orate ne intretis in tentatio-
nem.
LI. Quod scriptum est de Domino, Finxit se
longius ire.

LIBER PRIMUS.

Quæstiones in Evangelium secundum Matthæum.

QUÆST.
I.
Matth. 13.
27.

CUM diceret, *Nemo novit filium nisi Pater*, non dixit, & cui voluerit Pater revelare: quemadmodum cum diceret, *Nemo novit Patrem nisi filius*, addidit, & cui voluerit Filius revelare. Quod non ita intelligendum est, quasi Filius à nullo possit cognosci, nisi à Patre solo; Pater autem non solum à Filio, sed etiam ab eis quibus revelaverit Filius. Sic enim potius dictum est, ut intelligamus & Patrem & ipsum Filium per Filium revelari; quia ipse est menti nostræ lumen: ut quod postea intulit, & cui voluerit Filius revelare, non tantum Patrem, sed etiam Filium accipias: ad totum enim quod dixit, illatum est. Verbo enim suo ipse Pater declaratur: verbum autem non solum id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat.

QUÆST.
II.
Matth. 12. 1.
Col. 3. 5.

QUOD discipuli Domini *cœperunt vellere spicas, & manducare*, quod nisi confricantes eas, facere non possent, hinc est, Mortificate membra vestra quæ sunt super terram: id est, quia quisque non transit in corpus Christi, nisi carnalibus expoliatus fuerit indumentis: hinc est &, Exuite vos veterem hominem: hinc est &, Circumcisione non manufacta in expoliationem carnis.

QUÆST.
III.
Matth. 12. 20.

IN *lino fumigante* notandum, quia & desertum lumine facit putorem.

QUÆST.
IV.
Matth. 12.
22.
Rom. 16. 10.

TUNC *oblatus est ei demonium habens, cæcus & mutus*: id est, qui non credit, & subditus est diabolo qui non intelligit, & non confitetur ipsam fidem de qua dictum est, Ore autem confessio fit in salutem: vel qui non dat laudem Deo.

QUÆST.
V.
Matth. 12.
27 & 6.

QUOD dixit, *Et si ego in Beelzebub ejicio demones*, etiam secundum vestram sententiam: igitur *pervenit in vos regnum Dei*: quia regnum diaboli stare non potest, quod adversum se divisum esse fatemini. Regnum Dei nunc dicit, quo damnantur impii, & à fidelibus de peccatis suis pœnitentiam nunc agentibus secernuntur. Fortem illum appellat, quia ipse tenebat ne possent viribus suis ab illo se homines eruere, sed per gratiam Dei. Vasa ejus dicit omnes infideles. *Nisi prius alligaverit fortem*: alligaverit dixit, potestatem illi ademerit impediendi voluntatem fidelium à sequendo Christo, & obtinendo regno Dei.

QUÆST.
VI.
Matth. 12.
34.

PROGENIES *viperarum* eos dicit, quia & diaboli filios eos appellat. Intantum enim quisque filius ejus est, inquantum eum peccando imitatur.

QUÆST.
VII.
Matth. 12.
40.

SICUT enim fuit *Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus*, sic erit *filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus*. Sextæ feriæ diei partem qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte & die accipias, hoc est pro toto die; sabbati noctem & diem; & noctem dominicam cum eodem die illucescente: ac per hoc accipiendi partem pro toto, habes triduum & tres noctes. Quod enim dicuntur decem menses prægnantis, novem sunt pleni: sed initium decimi pro toto accipitur.

^a In eitis Quæstio 3. sic incipit, *Arundinem quassatam Iudaos dicit, propter quod & unum erant, & ab invicem discrepabant*: tum sequitur, *In lino fumigante &c.* At in MSS. omnibus caret prima illa parte; adeoque in Quæstionum elencho prænotatur, non de arundine quassata, sed hocce titulo, *De lino fumigante.*

ET quod se Dominus ostendit in monte, post sex dies factum dicit unus Evangelista; alter verò post octo dies dicit, partem posteriorem primi diei in quo futurum hoc Dominus promisit, & partem priorem novissimi diei in quo completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus annumerans: ut intelligas eum qui dixit, post sex dies, solos medios commemorasse, qui verè toti atque integri completi sunt. In Genesi enim à lumine incipit dies, & finit ad tenebras, ad significandum lapsum hominis: nunc autem à tenebris ad lucem, sicut dictum est, De tenebris lucem clarescere: quia à peccatis homo liberatus, pervenit ad lucem justitiæ.

Matth. 17. 1.
Luca 9. 28.

Gen. 1. 5.
&c.

2. Cor. 4. 6.

CUM *spiritus immundus exierit ab homine*, significat quosdam ita credituros, ut ferre non possint labores continentia, & ad sæculum redituri sint. Quod dictum est, *Assumit secum alios septem*, intelligitur quia cum quis ceciderit de justitia, etiam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per pœnitentiam à consuetis operibus, cum non invenerit in quibus delectationibus conrequiescat, avidius redit, & rursus occupat mentem hominis, si cum pulsa esset, negligentia subsecuta est, ut non introduceretur tamquam habitator mundatæ domui sermo Dei per sanam doctrinam. Et quoniam non solum habebit illa septem vitia, quæ septem virtutibus spiritualibus sunt contraria, sed etiam per hypocrisim se ipsas virtutes habere simulabit: propterea assumtis secum septem aliis nequioribus, hoc est, ipsa septenaria simulatione, redit illa concupiscentia, ut sint novissima hominis pejora quàm erant prima.

QUÆST.
VIII.
Matth. 12.

Ibidem 45.

QUOD dicit, *Aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum*: centesimum Martyrum, propter satietatem vitæ vel contemptum mortis: sexagesimum Virginum, propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis; solet enim otium concedi sexagenariis post militiam, vel post actiones publicas: tricesimum; conjugatorum, quia hæc est ætas præliantium; ipsi enim habent acriorem conflictum, ne libidinibus superentur.

QUÆST.
IX.

Matth. 13.
8. & 23.
d.

OMNIS immunditia in segete, *zizania* dicuntur. Quod primò separata *zizania* dicuntur, quia tribulatione præcedente separabuntur impii à piis: quod per bonos Angelos intelligitur fieri; quia officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo rex, quomodo judex; officia verò misericordiæ mali implere non possunt.

QUÆST.
X.

Matth. 13.
25 & 6.

GRANUM *sinapis* ob fervorem fidei, vel quod dicatur venena expellere, majus fit omnibus oleis, id est, dogmatibus. Dogmata autem sunt placita sectarum, id est, quod placuit singulis sectis.

QUÆST.
XI.

Matth. 13.
31.

FERMENTUM quod accepit mulier, & abscondit in farinae satis tribus: Mulierem, sapientiam dicit: fermentum, dilectionem; quod fervefacit &

QUÆST.
XII.

Matth. 13.
33.

^b Am. Er. & Lov. sic cum expulsa esset justitia, negligentia subsecuta est. Emendamus ad octo MSS. & ad editionem Rat.

^c MS. Corb & Sanvictorini duo, *virtutum spiritibus.*

^d Rat. Am. Er. & octo MSS. *sanctitatem.*

^e Sic Rat. & MS. Cisterciensis. At alii codices, *lex.*

excitat. In farinae autem satis tribus, vel tria illa in homine, Ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente; vel tria illa fructifera, Centenum, sexagenum, tricennum; vel tria illa genera hominum Noë, Daniel, & Job.

QUÆST. XIII. *Thesaurum in agro absconditum*, dixit duo Testamenta Legis in Ecclesia, quæ quis cum ex parte intellectus adtulerit, sentit illic magna latere: & vadit & vendit omnia sua, & emit agrum illum, id est, contemptu temporalium comparat sibi otium, ut sit dives cognitione Dei.

QUÆST. XIV. *Quod dixerunt Judæi, Unde huic sapientia hæc & virtutes?* Sapientia in his quæ loquebatur, virtutes in his quæ operabatur. Ideoque & Apostolus cum dixit Christum Dei virtutem & Dei sapientiam: virtutem ad signaretulit propter Judæos, sapientiam autem ad doctrinam propter Græcos, id est, Gentes.

QUÆST. XV. *Quod dixerunt discipuli phantasma esse*, significat id quod dictum est, Putas inveniet fidem in terra: quia quidam qui cesserint diabolo, de Christi adventu dubitabunt. Quod autem Petrus implorat à Domino auxilium, ne mergatur, significat quibusdam tribulationibus etiam post ultimam persecutionem purgandam esse Ecclesiam.

Quod & Paulus significat dicens, Salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Quod sequitur, ut adorantes omnes qui in navi erant, dicerent, *Verè filius Dei es*, significat claritatem ejus tunc manifestam futuram, per speciem jam videntibus, qui per fidem nunc ambulant.

QUÆST. XVI. *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*, id est, munus quod offers causam mei, ad te jam pertinebit: quibus verbis significant filii jam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, quod ad eam ætatem pervenissent, ut possent jam ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos, ut possent parentibus suis hoc dicere, cum hoc dixissent, negabant Pharisei reos esse, si parentibus suis non præstarent honorem.

QUÆST. XVII. *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur*, id est, carnalis cupiditas, secundum quam sentientes offendeantur de prætermisissis rerum signis, vel etiam traditionibus suis, & præcepta vitæ non curabant, quæ à cupiditate animum purgant.

QUÆST. XVIII. *Quod & puerum Centurionis, & filiam Chananææ mulieris non veniens ad domos eorum, salva, significat gentes ad quas non venit, salvas fore per verbum suum.* Quod ipsis rogantibus filii sanantur, intelligenda est Ecclesiæ persona, quæ sibi est & mater & filii: nam simul omnes, quibus constat Ecclesia, mater dicitur; singuli autem iidem ipsi filii appellantur.

QUÆST. XIX. *Quod turbæ obtulerunt Domino mutos, qui Deum non laudant, vel non confitentur fidem: cecos, qui non intelligunt, etiam si obtemperant jubentibus: surdos, qui non obtemperant, etiam si intelligunt: claudos, qui præcepta non implent.*

QUÆST. XX. *Quod dixit Dominus, Facto vespere dicitis, Serenum erit, rubicundum est enim cælum*, id est sanguine passionis Christi, in primo adventu indulgentia peccatorum datur. *Et manè, Hodie tempestas, rubet enim cum tristitia cælum*, id est quod secundo adventu igne præcedente venturus est. *Faciem ergo cæli judicare nostis, signa autem temporum non potestis?* Signa temporum dixit de adventu suo vel passione, cui simile est roseum cælum vespere: & item de tri-

bulatione ante adventum suum futura, cui simile est manè roseum cum tristitia cælum.

QUÆST. XXI. *Quod dixit Dominus, Elias quidem venturus est, & restituet omnia*, id est, vel eos quos persecutio Antichristi conturbaverit; vel ut ipse restituat moriendo quæ debet.

QUÆST. XXII. *Quod dixit, Sæpe cadit in ignem, & aliquando in aquam.* Ignem ad iram, quod alta petat: aquam ad voluptates carnis. Item quod dicunt discipuli,

Quare nos non potuimus ejicere eum? ne illis miraculis faciendis extollerentur in superbiam, admoniti sunt potius per humilitatem fidei, quasi per sinapis granum, elationem terrenam, quæ montis nomine significata est, curare ut transiret.

QUÆST. XXIII. *Quod dixit, Ergo liberi sunt filii.* In omni regno intelligendum est liberos esse filios, id est, non esse vectigales. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filii regni illius sub quo sunt omnia regna terrena.

QUÆST. XXIV. *Quod Dominus dicit, Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis*, id est, ex humilibus, quales vult esse discipulos suos non obtemperando, vel etiam contraveniendo, sicut de Alexandro ærario Apostolus dicit. *Expedi ei ut mola asinaria suspendatur collo ejus, & præcipitetur in profundum maris*, id est, congruit ei ut cupiditas rerum temporalium, cui stulti & cæci colligantur, eum devinctum pondere suo deducat ad interitum.

QUÆST. XXV. *Quod oblatum est Domino debitor decem millium talentorum & jussit eum venumdari, & uxorem ejus, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi*: intelligendum est decem præceptorum Legis eum fuisse debitorem; & pro cupiditate atque operibus suis, tamquam uxore & filiis, pœnas solvere debuisset, quod est pretium ejus: pretium enim venditi, supplicium damnati intelligitur. Quod dixit, *Noluit ignoscere conservo suo, sed abiit & misit eum in carcerem*, & reliqua: intelligendum, tenuit contra eum hunc animum, ut supplicia illi velleret. Conservi autem qui narraverunt Domino quæ fiebant, potest intelligi Ecclesia, quæ & illum solvit, & illum ligat.

QUÆST. XXVI. *Quod ait Dominus, divitem non intrare in regnum Dei*: & discipuli dicunt, *Quis potest salvus fieri?* cum pauci sint divites in comparatione multitudinis pauperum: intelligendum quod omnes qui talia cupiunt, in eorum numero haberi animadvertint.

QUÆST. XXVII. *Quod Dominus seorsum se duobus discipulis passurum refert*, ad confirmandum in posterum testimonium fecit: quia dixit, In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Ut enim neque vulgaretur quod dicebat, neque careret humani testimonii firmitate, paucioribus quam duobus dicere non potuit. Vel ad sacramentum caritatis ostendendum: minus enim quam inter duos caritas esse non potest. Erat autem ille non necessitate debiti propter peccatum suum, sed ad solvenda nostra peccata caritate passurus.

QUÆST. XXVIII. *Ab Jericho egreditur Dominus, jam de ista terra resurrectione discedens. Sequuntur eum turbæ multæ*, credunt in eum populi & gentes: *Duo autem cæci sedentes juxta viam*, significant de utroque populo quosdam jam cohærentes per fidem dispensationi temporali, secundum quam Christus via est; & desiderantes illuminari, id est, aliquid de Verbi æternitate intelligere, quod transeunte Jesu impetrare cupiebant, id est, per meritum fidei qua creditur Filius Dei & natus homo & passus propter

nos. Per hanc enim dispensationem quasi transit A
Jesús, quia talis actio temporalis est. Oportebat au-
tem ut tantum clamarent, donec resistentis si-
bi turbæ strepitum vincerent, id est, tam per-
severanter animum intenderent orando atque pul-
sando, quousque consuetudinem desideriorum car-
naliū, quæ tamquam turba obstrepat cogitationi
lucem veritatis æternæ videre conanti, vel ipsam
hominum carnaliū turbam studia spiritalia impe-
dientem, fortissima intentione superarent. Itaque
audiens Jesús qui ait, *Petenti dabitur, & quærens* B
inveniet, & pulsanti aperietur, venientes ad se,
ipso scilicet desiderii ardore pervenientes ad id
quod desiderant, stans eos tangit, atque illuminat.
Non enim sicut illa dispensatio temporalis, ita
etiam verbi æternitas transit, quæ in seipsa manens
omnia innovat. Quapropter quia fides incarna-
tionis temporalis ad æterna intelligenda nos præ-
parat, transeunte Jesu admoniti sunt ut illumina-
rentur, & ab stante illuminati sunt. Temporalia
enim transeunt, æterna stant.

Matth. 7. 7.

Sep. 7. 27.

QUÆST.
XXXIX.
Matth. 21.
21.

QUOD Dominus dicit discipulis suis, *Dicetis*
monti huic, Tolle & jacta te in mare, de superbia
dixit quæ ad sæculares pertinet: hoc sibi servus
Dei dicere debet, ut eam à se repellat, quia ipsi
non congruit. Vel quod per eorum fidem, quia per
eos Evangelium prædicatum est, ipse Dominus qui
mons appellatus est, ablatus est à Judæis, ut in
gentes tamquam in mare porro jaceretur.

QUÆST.
XXX.
Matth. 21.
44.

QUOD Dominus dicit, *Et qui ceciderit super la-*
pidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, D
conteret eum: de his dicit quod cadent super eum,
qui illum modò contemnunt, vel injuriis afficiunt;
ideo nondum penitus intereunt, sed tamen con-
fringuntur, ut non rectè ambulent: super quos au-
tem cadit, veniet illis de super in judicio cum pœna
perditionis; ideo dixit, *Conteret eos, ut sint im-*
pii tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie
terræ.

QUÆST.
XXXI.
Matth. 22.
2.

QUOD Dominus dicit, *Simile est regnum celo-*
rum homini regi qui fecit nuptias filio suo: nuptias E
dixit Verbum incarnatum, quia in ipso homine sus-
cepto Ecclesia Deo copulata est. Quod dixit,
Tauri mei & altilia occisa sunt: tauros dixit princi-
pes plebium; altilia verò omnia saginata. Quod
v. 9. dixit Dominus, *Ite ad exitus viarum, & quoscum-*
que inveneritis, vocate ad nuptias: viæ intelliguntur
dogmata gentium; quia ex omnibus illis ad nuptias
venerunt, id est, Christo crediderunt.

QUÆST.
XXXII.
Matth. 22.
25.

QUOD Sadducæi dicunt Domino, *Fuerunt apud*
nos septem fratres, & unus accepta uxore obiit, & se- F
cundus, & ceteri, intelliguntur homines impii, qui
fructum justitiæ non potuerunt afferre in terra per
omnes septem mundi ætates, quibus ista terra con-
sistit: postea enim & ipsa terra transiet, per quam
omnes illi quasi septem mariti steriliter transierunt.

QUÆST.
XXXIII.
Matth. 22.
40.

QUOD Dominus dicit, *In his duobus præceptis*
tota Lex pendet & Prophetæ: pendet dixit, id est,
illò refertur, ibi habet finem.

QUÆST.
XXXIV.
Matth. 23.
17.

QUOD Dominus dicit, *Quid enim majus est,*
aurum, an templum quod sanctificat aurum? & item G
dixit, *Quid enim majus est, donum, an altare quod*
sanctificat donum? intelligendum templum & altare
ipsum Christum: aurum & donum, laudes & sacri-
ficia precum, quæ in eo per eum offerimus. Non
enim ille per hæc, sed ista per illum sanctificantur.

QUOD Dominus dixit, *Excolantes culicem,* re. QVÆST.
feritur ad id quod dixit, decimare illos minuta quæ- XXXV.
que. *Camelum glutientes,* refertur ad id quod dixit, Matth. 23.
Præteritis graviora Legis, misericordiam & judicium
& fidem: ut iste sit sensus, Minima observatis, ma-
xima contemnitis. Ex hac enim perversitate etiam
illud eis accidit, quò possunt hæc per allegoriam
referri, ut dimitterent Barabbam, quia videlicet
ipse non solveret sabbatum, quod magnâ diligen- Matth. 27.
tiâ carnaliter observabant: occiderent autem Do- 20.
minum spiritualiter sabbatum insinuantem per mise-
ricordiam & judicium & fidem, quæ illi maximè
contemnebant. Nam & culicis nomine non absur-
dè figuratur seditiosus homicida; quia hoc animal
& strependo inquietat, & sanguine delectatur: &
cameli nomine propter humiliantem se ad subeun-
da onera magnitudinem, intelligitur congruenter
Dominus.

QUOD dixit Dominus ad Jerusalem, *Quoties* QUÆST.
volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat filios XXXVI.
suos sub alas, & noluisti? Hoc genus animantis ma- Matth. 23.
37.

gnum affectum in filios habet, ita ut eorum infirmi-
tate affecta & ipsa infirmitur; & quod difficilius in
ceteris animantibus invenies, alis suis filios prote-
gens contra milvum pugnet: sic etiam mater no-
stra Sapientia Dei, per carnis susceptionem infir-
mata quodammodo: (unde & Apostolus dicit,
Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus:)
protegit infirmitatem nostram, & resistit diabolo,
ne nos rapiat. In qua defensione, quod illa adver-
sus milvum conatur affectu, hæc adversus diabo-
lum perficit potestate.

QUOD Dominus dixit, *Orate ne fiat fuga vestra* QUÆST.
hyeme vel sabbato, id est, ne impedimento aliquo XVII.
detineamini: quia & hyeme, imbribus vel frigore? Matth. 24.
& sabbato, in quo proficisci non licebat, impe- 20.
diebatur quis ab itinere. Vel aliud ne in tristitia
aut lætitia rerum temporalium quis inveniatur à die
illa.

QUOD Dominus dicit, *Sicut enim fulgur exit ab* QUÆST.
Oriente, & pervenit usque ad Occidentem, ita erit & XXXVIII.
adventus filii hominis: Orientis & Occidentis no- Matth. 24.
mine totum orbem voluit significare, per quem fu- 27.
tura erat Ecclesia, incipiente Evangelio ab Jerusa-
lem, secundum illum sensum, quo dixit, *A modò*
videbitis filium hominis venientem in nubibus. Luca 24.
47.
Matth. 26.
64.

Convenienter enim * Ecclesiam nunc fulgur no-
minavit, quod maximè solet emicare de nubibus.
Constituta ergo auctoritate Ecclesiæ per orbem
terrarum clarâ atque manifestâ, consequenter dis-
cipulos admonet, atque omnes fideles, & qui in
eum credere voluerint, ne schismaticis atque hæ-
reticis credant. Unumquodque enim schisma, &
unaquæque hæresis, aut locum suum habet in or-
be terrarum, partem aliquam tenens; aut obscuris
atque occultis conventiculis curiositatem homi-
num decipit. Quò pertinet quod ait, *Si quis vobis* Marc. 13.
dixerit, Ecce hic est Christus aut illic, quod significat 21.
terrarum partes & provinciarum: *aut in penetrali-*
bus, aut in deserto, quod significat obscura & oc-
cultâ conventicula hæreticorum. Quod ergo dixit,
ab Oriente in Occidentem perventurum adventum
suum, contra illos valet qui per terrarum particu-
las nominantur, & dicunt apud se esse Christum.
Quod autem ait, *Sicut fulgur,* contra illos valet,
qui occultè congregant tamquam in penetralibus,

* Tres MSS. Convenienter enim etiam nunc fulgur &c. Alii totidem. Convenienter enim jam nunc fulgur &c.

& paucos tamquam in deserto: ad manifestationem quippe claritatemque pertinet Ecclesiæ, fulguris nomen, significans etiam noctem vel nubila sæculi hujus: tunc enim fulguris candor apparet.

QUEST.
XXXIX.
Matth. 24.
32.

Quod Dominus dixit, *Ab arbore autem fici discite similitudinem*. Arborem fici genus humanum intellige, propter pruritum carnis. Cum jam ramus ejus tener fuerit, id est, cum filii hominum per fidem Christi ad spiritales fructus profecerint, & in eis honor adoptionis filiorum Dei eminerit.

QUEST.
XL.
Matth. 26.
24.

Quod Dominus de Juda dixit, *Bonum erat illi non nasci*, utrum in hanc vitam? ut usitatè locutus sit. Non enim potest bonum esse aliquid ei, qui non est. Et si quisquam contendit esse aliquam vitam ante istam, non Judæ tantum ut nasceretur, sed nulli expedire convincitur. An diabolo dicit non nasci ad peccatum? An etiam bonum illi erat ut Christo non nasceretur per vocationem, ne esset apostata?

QUEST.
XLI.
Matth. 26.
16.

Quod Dominus *triginta argenteis venditus est*, significat per Judam Judæos iniquos, qui sequentes carnalia & temporalia, quæ ad quinque sensus pertinent corporis, Christum habere noluerunt: quod quia sexta mundi ætate fecerunt, sexiesqui nos eos tamquam pretium venditi Domini accepisse significatum est. De quo tempore talibus insultat Prophetæ, dicens, Filii hominum quò usque graves corde, ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? ut si quinque ætatibus fuisset aliqua excusatio sequendæ vanitatis, vel sextâ comprehenderent veritatem, quæ per Dominum nostrum prædicabatur & demonstrabatur, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Quod quia noluerunt, habent sexies quini impressam imaginem principis sæculi, & non habent Christum per quem signatum est in nobis lumen vultus tui Domine. Et quia eloquium Domini argentum est, illi autem etiam ipsam legem carnaliter intellexerunt, tamquam in argento impressam sæcularis principatus imaginem amisso Domino tenuerunt.

QUEST.
XLII.
Matth. 24.
16.

Quod Dominus dicit, *Vbi fuerit corpus, illò congregabuntur aquilæ*, id est in cælum, quò hinc secum levavit corpus in homine suscepto: quod etiam cadaver ideo appellatum est, quia moriturus hæc loquebatur. Illò congregabuntur aquilæ, dictum est de spiritualibus, qui ejus passionem humilitatemque imitando, tamquam de ejus corpore saturantur. Corpus enim propter humilitatem pro nobis passionemque suscepit.

QUEST.
XLIII.
Matth. 26.
29.

Quod Dominus dicit sub tempus passionis discipulis, *Non bibam à modò de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum*

^a Editio Am *sexies quini eos &c.* Sic etiam plerique MSS. apud quos rursus paulò infra legebamus *sexies quini*: ubi in editis habetur, *sexies quinque impressam &c.*

^b In MSS. incipit quæstio XLV. ab istis verbis, *Error hæreticorum*: nec præmittuntur illa, *Quod Petrus necdum solidatus &c.* horum tamen loco in quibusdam codicibus ponitur, *De trina*, vel *In trina Petri negatione*. Præterea in Editis Rat. Am. & Er. ad istam quæstionem hæc subiunguntur: *Notandum, quod Petrus semel ante primum*

A in regno Patris mei, vult intelligi hoc vetus esse, cum illud novum dicit. Quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus susceperat, quod in passione morti traditurus erat, (unde etiam per vini sacramentum commendat sanguinem suum,) quid aliud novum vinum, nisi immortalitatem renovatorum corporum intelligere debemus? quod cum dicit, *Vobiscum bibam*, etiam ipsis resurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit. *Vobiscum* enim non ad idem tempus, sed ad eandem innovationem dictum accipiendum est. Nam & nos dicit Apostolus resurrexisse cum Christo, ut spes rei futuræ jam præsentem lætitiā afferat. Quod autem de hoc genimine vitis etiam illud novum esse dicit, significat eadem utique corpora resurrectura secundum innovationem cælestem, quæ nunc secundum terrenam vetustatem moritura sunt. Si autem vitem de cujus vetustate hunc passionis calicem bibit, ipsos Judæos intellexeris, significatum est etiam ipsam gentem ad corpus Christi per novitatem vitæ accessuram, cum ingressa plenitudine gentium omnis Israël salvus fiet.

Coloss. 1.12.

Rom. 11.25.

Quod dictum est, *Exspuerunt in faciem ejus*, significavit eos, qui ejus præsentiam gratiæ respuunt. Item tamquam colaphis eum cædunt, qui honores suos ei præferunt: palmas in faciem ejus dant, qui perfidiā cæcati eum non venisse affirmant, tamquam præsentiam ejus exterminantes & repellentes.

QUEST.
XLIV.
Matth. 26.
67.

Quod Petrus necdum solidatus in fide, Deum ter negavit, videtur ipsa trina ejus negatio pravum errorem hæreticorum designasse. Nam error hæreticorum de Christo tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate ejus, aut de humanitate, aut de utroque falluntur.

QUEST.
XLV.
Matth. 26.
70. &c.
b

Quod ad passionem euntem Dominum à longè sequebatur Petrus, significat Ecclesiam secuturam quidem, hoc est, imitaturam passionem Domini, sed longè differenter: Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia.

QUEST.
XLVI.
Matth. 26.
58.

Sicut tentatio cupiditatis trina est, ita etiam tentatio timoris trina est. Cupiditati quæ in curiositate est, opponitur timor mortis: sicut enim in illa cognoscendarum rerum est aviditas, ita in ista metus amittendæ talis notiæ. Cupiditati verò honorum vel laudis, opponitur timor ignominie & contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis, opponitur timor doloris. Non absurdè ergo intelligitur propter trinam tentationem passionis, ter Dominum orasse ut transfirer calix, sed ita ut potius impleretur voluntas Patris.

QUEST.
XLVII.

Matth. 26.
39.

galli cantum negavit Dominum, illos significasse qui Christum ante resurrectionem Deum esse non putaverunt, ejus morte turbati. Illud autem quod bis ante secundum galli cantum, eos qui nunc in illo vel secundum Deum, vel secundum hominem, vel secundum utrumque errant, & ideo veritatem negant ante Ecclesiæ resurrectionem: ut primus galli cantus intelligatur capitis resurrectio, hoc est ipsius Domini: secundus autem ipsius, sed in corpore universa Ecclesia: quæ absunt à ceteris codicibus, excepto uno MS. Cisterciensi.

LIBER SECUNDUS.

Quæstiones in Evangelium secundum Lucam.

QUÆST.
I.
LUCÆ 1. 13.

QUOD Zacharias orans pro populo, audit ab Angelo, *Exaudita est oratio tua, ecce Elizabeth uxor tua concipiet & pariet filium, & vocabis nomen ejus Iohannem*, primò hoc attendendum est, quia non est veri simile, ut cum pro populi peccatis vel salute vel redemptione ille offerret, si quidem populus eum expectabat offerentem, quod potuerit relictis publicis votis homo senex, uxorem habens anum, pro accipiendis filiis orare: præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat: usque adeo autem ille jam se habiturum filios desperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita est oratio tua*, pro populo intelligendum est: cujus populi quoniam salus & redemptio & peccatorum abolitio per Christum futura erat, ad hoc nuntiatur Zachariæ filius nasciturus, quia præcursor Christi destinabatur. Quod autem ei non credenti Angelo, ab eodem Angelo dicitur, *Et ecce eris tacens donec impleantur hæc in tempore suo*, intelligendum est significasse, quod prophetia usque ad Johannem, tamquam à sono sileret intelligibili: quia non est intellecta, donec in Domino compleretur.

QUÆST.
II.
LUCÆ 5. 30.

QUOD Dominus de navicula docet turbas, significavit hoc tempus, quando Dominus de auctoritate Ecclesiæ docet gentes. Quod Dominus *adscendens in navim, quæ erat Petri, rogat eum à terra reducere pusillum*, significat vel temperatè utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis præcipiantur, nec sic à terrenis in profundiora sacramentorum recedatur, ut ea penitus non intelligant: vel prius in proximis regionibus gentibus prædicandum: ut quod dicit item Petro, *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam*, ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat: sicut Isaias dicit, *Tolle signum in gentes, ad eas quæ propè, & ad eas quæ longè*. Ut quod etiam retia rumpebantur piscium copiâ, & naviculæ impletæ sunt, ita ut mergerentur, significet hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, ut etiam disruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus & schismatibus, tanta remaneret, & tanta esset futura illi amissio fidei & bonorum morum, ut Christo dicere videatur talis Ecclesia, *Exi à me, quia peccator homo sum*: tamquam turbis carnalium repleta, & eorum moribus penè submersa, regimen spiritualium, in quibus maximè Christi persona eminet, à se repellat quodammodo. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis ministris Dei, ut eos à se repellant: sed voce morum & actuum suorum suadent à se recedi, ne per bonos regantur: & eo vehementiùs, quo deferunt eis honorem, & tamen factis suis à se recedere admonent: ut honorificentiam eorum significaverit Petrus, cadens ad pedes Domini; mores autem in eo quod dixit, *Exi à me Domine, quia peccator homo sum*. Quod tamen quia non fecit Dominus; non enim recessit ab eis, sed eos subductis navibus ad littus perduxit: significat in bonis & spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatem, ut peccatis turba-

rum commoti, quo quasi securiùs tranquilliusque vivant, munus ecclesiasticum deserant. Quod ergo *subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum* Petrus & Jacobus & Johannes, potest significare finem temporis, quo ab hujus mundi sælo, qui Christo inhæserint, penitus recessuri sunt.

QUOD Dominus dicit leproso mundato, *Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis*: hinc videtur approbare sacrificium, quod per Moysen præceptum est, cum id non receperit Ecclesia. Quod ideo jussisse intelligi potest, quia nondum esse coeperat sacrificium sanctum sanctorum, quod corpus ejus est. Nondum enim in passione obtulerat holocaustum suum, quo sacrificio confirmato in credentibus populis, templum ipsum eversum est, ubi illa sacrificia offerri solebant. Hoc autem factum est secundum prophetiam Danielis. Non enim oportebat auferri significantia sacrificia, prius quam illud quod significabatur confirmatum esset contestatione Apostolorum prædicantium, & fide credentium populorum.

DE paralytico. Potest intelligi anima dissoluta membris, hoc est bonis operationibus, Christum quærere, id est, voluntatem Verbi Dei: impediri autem turbis, nisi tecta, id est, operta Scripturarum aperiat, ut per hæc ad notitiam Christi perveniat, hoc est, ad ejus humilitatem fidei pietate descendat. Hi autem à quibus deponitur, bonos in Ecclesia doctores possunt significare. Quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ista carne adhuc constituto Christum debere cognosci. Quem tamen lectum sanus postea jubetur portare, & ire in domum suam, ut remissione peccatorum convalescentibus per spem bonam membris animæ, hoc corpus restaurare intelligatur: ut jam non in carnalibus gaudiis tamquam in lecto requiescat infirmitas animi, sed magis ipsa contineat affectiones carnales, & tendat ad requiem secretorum cordis sui.

NON absurdè quæstio proponitur, *Quomodo potuerit duos patres habere Ioseph*. Nam Matthæus eum dicit genitum ab eo qui vocabatur Jacob, Lucas verò filium esse dicit ejus qui vocabatur Heli. Neque hoc loco illud dici potest, quod unus homo, sicut non solum apud gentes, sed etiam apud Judæos accidere solere manifestum est, duo nomina habuerit. Cetera enim serie generationum, qui hoc putat, facilè refellitur. Quid enim de avis, atavis, proavis, ceterisque majoribus dicturus est, quorum diversa nomina singuli Evangelistæ in sua quisque narratione contexunt? Quid postremò de ipso numero? quandoquidem Lucas à Domino usque ad David quadraginta-tres generationes enumerat, Matthæus autem à David usque ad Dominum viginti-octo vel viginti-septem? Certi enim sacramenti gratiâ usque ad transmigrationem, & ab ipsa item transmigratione unus bis numeratur. Quærendum igitur quomodo duos patres potuerit habere Ioseph? Et mihi quidem in præsentia tres causæ occurrunt, quarum aliquam Evangelista se-

cutus sit. Aut enim unus erat Joseph naturalis pa-
Deut. 25. 5. ter, & alter eum adoptaverat: aut more Judæo-
 rum, cum sine filiis unus decessisset, uxorem ejus
 propinquus accipiens, filium quem genuit propin-
 quo mortuo deputavit; ut cum ab altero alteri ge-
 nitus esset Joseph, convenienter duos patres habe-
 re diceretur. Aut unus Evangelista patrem ejus à
 quo genitus est nominavit: alter verò vel avum
 maternum, vel aliquem de cognatis majoribus po-
 suit, cui propter consanguinitatis vinculum in filii
 loco Joseph non absurdè constitueretur, ut inde
 jam usque ad David non eundem quem Matthæus
 generationum ordinem texeret. In quibus causis
 illa videtur infirma; quam secundo loco posuimus:
 quia cum quisque apud Judæos defuncto fratre
 vel propinquo prolem de uxore ejus exsuscitat, il-
 lud quod nascitur nomen defuncti solet* accipere.
 Ergo aut adoptio solvit istam quæstionem, aut ori-
 go majorum, aut aliqua alia causa, quæ nobis in
 præsentia non occurrit. Quapropter tanta est eorum
 dementia, qui faciliùs dilabuntur ad Evangelista-
 rum aliquem de mendacio criminandum, quàm
 causas quærant, cur diversa patrum nomina singu-
 li commemoraverint, ut temerè dicatur duas solas
 esse causas, quibus id rectè fieri potuerit, cum ta-
 men ad solvendam quæstionem vel unam invenire
 sufficiat.

* id est, ut
 ejus filius
 dicatur,
 non ut hoc
 quod ille
 vocetur,
 ex 2. Retr.
 11.

QUÆST.
 VI.

Luca 3. 23.

Matth. 18.
 22.

Matth. 1. 1
 Luca 3. 23.

QUI D sibi velit quòd septuaginta-septem per-
 sonæ secundum generationes, quas Lucas secutus
 est, inveniuntur, quæri potest. Nam & hujus nu-
 meri mentionem Dominus fecit, cum eum Petrus
 de dimittendis peccatis fratris interrogasset. Ait
 enim non solum septies, sed septuagies - septies
 esse dimittendum. Unde rectè creditur commemo-
 ratione hujus numeri omnia peccata jussisse dimit-
 ti: quandoquidem ipse per quem peccata omnia
 dimissa sunt, septuagesima & septima generatione,
 secundum Evangelistæ memorati testimonium, ad
 homines humaniter venire dignatus est. Conve-
 nientissimè autem, cum sit etiam alia series genera-
 tionum quam Matthæus explicat, hanc ille tenuit,
 qui baptizato Domino generationes ipsas per sep-
 tuaginta & septem personas sursum versùs enume-
 rat. Nam & reditus est & tamquam adscensus ad
 Deum, cui post peccatorum abolitionem recon-
 ciliamur, expressus, cum sursum versùs per illas
 generationes adscenditur. Et utique per baptis-
 mum fit omnium remissio peccatorum, quæ illo nu-
 mero significatur. Non enim in baptismo Domi-
 ni ipsi Domino peccata dimissa sunt, sed ipsa ibi re-
 missio peccatorum omnium, quæ misericordiâ ejus
 & potestate donata est hominibus, per illum bap-
 tismum Domini & per illum numerum generatio-
 num consecrata atque signata est. Nec temere Do-
 minus & frustra septuagesima & septima genera-
 tione venit aboliturus omnia peccata, nisi quia in
 illo numero aliquid latet, quod ad significationem
 pertineat omnium peccatorum. Hoc autem in un-
 denario & septenario considerandum est: qui nu-
 meri per se multiplicati, ad tantum perveniunt: G
 nam undecies septem vel septies undecim, sep-
 tuaginta & septem fiunt. Undecim autem trans-
 gressionem denarii significant: ac si in denario per-
 fectio beatitudinis significatur, unde est etiam illud,
 quòd omnes conducti ad vineam, denario remun-
 rantur, quod sit cum septenaria creatura Trinitati
 creatoris adjungitur; manifestum est quòd trans-
 gressio denarii peccatum significat per superbiam

plus aliquid habere cupientis, & integritatem per-
 fectionemque amittentis. Hoc autem septies prop-
 terea ducitur, ut motu hominis facta significetur
 illa transgressio. Ternario enim numero incorpo-
 rea pars hominis significatur; unde est quod ex to-
 to corde, & ex tota anima, & ex tota mente jube-
 mur diligere Deum: quaternario verò corpus;
 multis enim modis quadripartita invenitur natura
 corporis. Ex his ergo conjunctis homo constans,
 non absurdè septenario numero significatur. Motus
 autem in numeris non exprimitur, cum dicimus,
 unum, duo, tria, quatuor &c. sed cum dicimus,
 semel, bis, ter, quater: quapropter, ut dixi, non
 septem & undecim, sed septies undecim, significa-
 tur transgressio, quæ motu facta est hominis pec-
 cantis, hoc est perfectionis suæ stabilitatem trans-
 gredientis cupiditate amplius aliquid habendi: ut
 tantò post per Prophetam animæ diceretur, Spera-
 bas si à me discessisses, aliquid amplius te habitu-
 ram? Ex quo vitio superbiæ omnia peccata silves-
 cunt: quæ tamen dimittuntur, cum septuagies
 septies ignoscendum esse admonemur, ut intelliga-
 mus nullum peccatum excipi, quod pœnitenti &
 veniam deprecanti per Ecclesiam, cujus personam
 Petrus gestat, non dimittatur.

Deut. 6. 5.
 Matth. 22.
 37.

Matth. 18.
 22.

QUOD dicit Dominus Judæis, de eo qui habe-
 bat manum dexteram aridam, *Interrogabo vos, si
 licet sabbato bene facere, an malè: animam salvam fa-
 cere, an perdere?* Quæritur cum corpus curaverit,
 quare sic interrogaverit, *animam salvam facere, an
 perdere?* Vel quòd illa miracula propter fidem facie-
 bat, ubi salus est animæ: vel quòd ipsa sanatio ma-
 nus dexteræ, salutem animæ significabat, quæ à
 bonis operibus cessans, aridam quodammodo
 dexteram habere videbatur: vel animam pro ho-
 mine posuit, sicut dici solet, Tot animæ ibi fue-
 runt.

QUÆST.
 VII.
 Luca 6. 9.

QUOD Dominus dicit, *Date, & dabitur vobis, mensuram bonam, confertam & coarctatam & super-
 effluentem dabunt in sinum vestrum*, ex illa sententia
 accipi potest, qua dicit & alio loco, Ut ipsi reci-
 piant vos in æterna tabernacula: ut plebi præcep-
 tum esse videatur, quod dictum est, *Date, & dabi-
 tur vobis*. Secundum quam sententiam dicit Apo-
 stolus, Communicet qui catechizatur verbo, ei qui
 se catechizat in omnibus bonis. Non enim dice-
 ret, *dabunt in sinum vestrum*, nisi quia per illorum
 merita, quibus vel calicem aquæ frigida in nomine
 discipuli dederint, mercedem cælestem recipere
 merebuntur.

QUÆST.
 VIII.
 Luca 6. 38.

Luca 16. 9.

Gal. 6. 6

Matth. 10.
 42.

QUOD Dominus dicit, *Numquid potest cæcus
 cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt?* fortasse
 hoc ideo subjunxit, ne sperarent à Levitis se ac-
 cepturos mensuram illam, de qua dixit, *Dabunt in
 sinum vestrum*, quoniam ipsis dabant decimas. Quos
 cæcos dixit, quia Evangelium non tenerent: ut il-
 lam remunerationem per discipulos Domini potius
 plebs inciperet jam sperare: quos imitatores suos
 volens ostendere, addidit etiam, *Non est discipulus
 super magistrum*.

QUÆST.
 IX.
 Luca 6. 39.

QUOD Dominus dicit, *Omnis qui venit ad me,
 & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui
 similis sit, similis est homini ædificanti domum, qui fodit
 in altum, & posuit fundamentum super petram: fode-
 re dixit, humilitate Christianâ omnia terrena ex-
 haurire de corde suo ne propter aliquid tale Deum
 colat. In altum autem fodere, donec ad petram
 perveniat: in tantum Christum gratis sequi, &*

QUÆST.
 X.
 Luca 6. 47.
 &c.

gratis eum colere, ut non solum non propter superflua, sed nec propter illa quæ videntur huic vitæ necessaria, & quæ sine culpa à quovis iusto summi & haberi possunt, tamen temporalia atque terrena sunt, colendus Deus putetur.

QUÆST.
XI.
Luca 7. 32.

DE pueris sedentibus in foro, & ad invicem clamantibus converso ordine ad proposita respondit. Nam quod ait, *Lamentavimus, & non plorastis*, ad Johannem pertinet, cujus abstinencia à cibis & potu, ludum pænitentiae significabat. Quod autem ait, *Cantavimus tibiis, & non saltastis*, ad ipsum Dominum, qui utendo cum ceteris cibo & potu, lætitiā regni figurabat. At illi nec humiliari cum Johanne, nec cum Christo gaudere voluerunt: dicentes illum dæmonium habere, istum voracem & ebriosum & amicum publicanorum & peccatorum. Quod autem subjungit, *Et justificata est Sapientia ab omnibus filiis suis*, ostendit filios Sapientiae intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimirate tolerandi inopiam, & temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque opportunè sumendi vel non sumendi ea quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino quid alimentorum sumas, ut succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est. Neque quantum sumas multum interest; cum videamus aliorum stomachum citius satiari & eos tamen illi ipsi parvo quo satiantur, ardentè & intolerabiliter & omnino turpiter inhiare: alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit, cum tranquillitate adspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque personæ suæ & pro suæ valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilitate atque serenitate animi careat, cum his vel oportet vel etiam necesse est carere: ut illud in animo Christiani compleatur quod Apostolus dicit, Scio & minus habere, scio & abundare, in omnibus & in omnibus imbutus sum, & satiari & esurire, & abundare & penuriam pati: omnia possum in eo qui me confortat.

Philip 4. 12. Et illud, Neque si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, egebimus: & illud, Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium. Et quia solent homines multum gaudere de carnalibus epulis, addidit, in Spiritu sancto. Justificatur ergo sapientia ab omnibus filiis suis, qui intelligunt utendis terrenis tempora opportuna esse debere: facilitatem verò carendi talibus, & amorem fruendi æternis, non variari oportere per tempora, sed perpetuò retineri.

QUÆST. XII. Luca 8. 16. Quid Dominus ait, *Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed super candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen*: qui verbum Dei timore carnalium incommodorum abscondit, ipsam utique carnem præponit manifestationi veritatis, & eā quasi cooperit verbum, timendo prædicare: eam itaque vasis & lecti nomine appellavit, sub quo lucernam ponere ait eum qui hoc facit.

QUÆST. XIII. Luca 8. 27. Quid in regione Gerasenorum curavit Dominus eum in quo erat legio dæmoniorum, significata sunt gentes quæ multis dæmonibus serviebant. Quod si ne vestimento erat, non habebat fidem &c. Quod

* Rat. Am. & novem MSS. ante horam.

A in domo non habitabat, in conscientia sua non requiescebat. Quod in monumentis manebat, in mortuis operibus, hoc est, peccatis, delectabatur. Quod autem compedibus ferreis & catenis ligabatur, significat graves & duras leges gentium, quibus & in eorum republica peccata cohibentur. Quod etiam vinculis talibus disruptis agebatur à dæmonio in eremum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus, ad ea scelera cupiditate ducebatur, quæ jam vulgarem consuetudinem excederent. Quod autem in porcos pascentes in montibus dæmonia ire permissa sunt, significat immundos & superbos homines quibus dæmonia dominantur per idolorum cultus. Quod autem in stagnum precipitati sunt, significat quod jam clarificatâ Ecclesiâ, & liberato populo gentium à dominatione dæmoniorum, * in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, cæca & profunda curiositate submersi. Quod autem pastores porcorum fugientes, ista nuntiaverunt, significat quod etiam primates impiorum, quamquam Christianam legem fugiant, potentiam tamen ejus per gentes stupendo & mirando prædicare. Quod Geraseni prodeunt videre quod factum est, & inveniunt hominem vestitum, & mente sana sedere ad pedes Jesu, & cognoscentes quid factum sit, rogant Jesum ut ab eis discederet, magno timore perculsi, significat multitudinem vetustâ suâ vitâ delectatam, honorare quidem, sed nolle pati Christianam legem, dum dicunt quod eam implere non possint; admirantes tamen fidelem populum à pristina perditâ conversatione sanatum. Quod ille cupit jam esse cum Christo, & dicitur ei, *Redi domum tuam, & enarra quanta tibi fecit Deus*, ex illa Apostoli sententia rectè potest intelligi, cum ait, Dissolvi & esse cum Christo, multò magis optimum; manere in carne, necessarium propter vos. Ut sic quisque intelligat post remissionem peccatorum redeundum sibi esse in conscientiam bonam, & serviendum Evangelio propter aliorum etiam salutem, ut deinde cum Christo requiescat: ne cum præproperè jam vult esse cum Christo, negligat ministerium prædicationis, fraternæ redemptioni accommodatum.

DE septuaginta-duobus discipulis. Sicut viginti-quatuor horis totus orbis peragitur, atque à sole illustratur: ita b mysterium illustrandi orbis per Evangelium Trinitatis in septuaginta-duobus discipulis intimatur. Viginti-quatuor enim ter in septuaginta-duobus ponimus. Quod autem binos mittit, sacramentum est caritatis: sive quia duo sunt caritatis præcepta, sive quia omnis caritas minus quàm inter duos esse non potest.

SI lumen quod est in te tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quanta? Lumen dicit bonam intentionem mentis, qua operamur: tenebras autem ipsa opera appellat, sive quia ignoratur ab aliis quo animo illa faciamus, sive quia eorum exitum etiam ipsi nescimus, id est, quomodo exeant atque proveniant eis, quibus nos ea bono animo impendimus. Plerumque enim beneficiis nostris malè utendo corrumpuntur, quibus nos ea misericorditer benevola intentione præstamus.

NUNC vos Pharisei quod de foris est calicis & cantini mundatis. Hinc & deinceps quod dicit in Phariseos & Legis doctores, hoc est quod superiùs dixit, *Obfirmaverat faciem in Ierusalem*, ut eis apertè vera diceret vitia & peccata eorum.

* Post Honorii leges contra idola. datas an. 399. V. lib. 13. de civit. Dei c. 54.

Philip. 1. 23.

QUÆST. XIV. Luca 10. 1. b

QUÆST. XV. Luca 11. 35. Matth. 6. 23.

QUÆST. XVI. Luca 11. 39. Luca 9. 51.

1 1 b Rat. & MS. Cisterciensis, ministerium.

QUÆST.
XVII.
LUCÆ II 10.

IDEO dicitur *Spiritus sanctus digitus Dei*, propter partitionem donorum quæ in eo dantur, unicuique propria, sive hominum, sive Angelorum. In nullis enim membris nostris magis apparet partitio, quam in digitis.

QUÆST.
XVIII.

LUCÆ 5. 33.
Ecce.

JEJUNIUM aut in tribulatione est, aut in gaudio: in tribulatione ad propitiandum Deum pro peccatis; in gaudio verò, cum tantò minùs delectant carnalia, quanto spiritualium major sagina est. Cum ergo Dominus interrogatus esset, cur discipuli ejus non jejunarent, de utroque jejunio respondit. Namque ad illud quod in tribulatione jejunari solet, pertinet quod ait, sponsi filios tunc jejunaturos, cum ab eis ablati fuerit sponsus: tunc enim desolabuntur, & in mærore ac luctu erunt, donec eis per Spiritum sanctum gaudia consolatoria retribuuntur. Quo dono percepto etiam jejunii alterum genus, quod fiet per lætitiā, jam renovati in vitam spiritalem convenientissimè celebrabunt. Quod antequam accipiant, dicit eos tamquam vetera vestimenta, quibus inconvenienter novus pannus assuitur, id est aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiā pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, cujus particula quæ ad jejunium ciborum valet, inopportunè traditur, cum illa doceat generale jejunium, non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitiā temporalium delectationum: cujus quasi pannum, id est partem aliquam, quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impertiri; quia & illinc quasi conscissio videtur fieri, & ipsi vetustati non convenit. Dicit etiam similes eos esse veteribus utribus, quos vino novo, id est spiritualibus præceptis, faciliùs dirumpi, quam id continere dicit. Erant autem jam utres novi, cum post adscensum Domini desiderio consolationis ejus orando & sperando innovabantur. Tunc enim acceperunt Spiritum sanctum, quo impleti, cum omnium qui de diversis gentibus aderant linguis loquerentur, dicti sunt musto pleni. Novum enim vinum jam novis utribus venerat.

AR. 2. 1.
Ecce.

QUÆST.
XIX.
LUCÆ 10. 30.
Ecce.

HOMO quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho: ipse Adam intelligitur in genere humano. Ierusalem, civitas pacis illa cælestis, acujus beatitudine lapsus est. Iericho, Luna interpretatur, & significat mortalitatem nostram, propter quod nascitur: crescit, senescit, & occidit. Latrones, diabolus & angeli ejus: qui eum spoliaverunt, immortalitate: & plagis impositis, peccata suadendo: reliquerunt semivivum: quia ex parte qua potest intelligere & cognoscere Deum, vivus est homo; ex parte qua peccatis contabescit & premitur, mortuus est & ideo semivivus dicitur. Sacerdos autem & Levita, qui eo viso præterierunt, sacerdotium & ministerium veteris Testamenti significant, quæ non poterant prodesse ad salutem. Samaritanus, custos interpretatur: & ideo ipse Dominus significatur hoc nomine. Alligatio vulnerum, est cohibitio peccatorum. Oleum, consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem pacis. Vinum, exhortatio ad operandum ferventissimo spiritu. Jumentum ejus est caro, in qua ad nos venire dignatus est. Imponi jumento, est in ipsam

incarnationem Christi credere. Stabulum est Ecclesia, ubi reficiuntur viatores de peregrinatione redeuntes in æternam patriam. Altera dies est post resurrectionem Domini. Duo denarii, sunt vel duo præcepta caritatis, quam per Spiritum sanctum acceperunt Apostoli ad evangelizandum ceteris; vel promissio vitæ præsentis & futuræ. Secundum enim duas promissiones dictum est, Accipiet in hoc sæculo septies tantum, & in sæculo futuro vitam æternam consequetur. Stabularius ergo est Apostolus. Quod supererogat, aut illud est consilium quod ait, De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do: aut quod etiam manibus suis operatus est, ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret pacisci ex Evangelio.

Quod Martha excepit illum in domum suam, significat Ecclesiam quæ nunc est, excipientem Dominum in cor suum. Maria sorore ejus quæ sedebat ad pedes Domini, & audiebat verbum ejus, significat eandem Ecclesiam, sed in futuro sæculo, ubi cessans ab opere ministerioque indigentia, solâ Sapientiâ perfruetur. Martha ergo occupata est circa multum ministerium; quia nunc talibus operibus exercetur Ecclesia. Quod autem queritur quod se soror ejus non adjuvet, occasio datur sententiæ Domini, qua ostendit istam Ecclesiam sollicitam esse & turbari circa plurima, cum sit unum necessarium, ad quod per ministerii hujus merita pervenitur. Mariam verò dicit optimam partem elegisse, quæ non auferetur ab ea: & ideo intelligitur optima, quia & per hanc ad illam tenditur, & non auferetur: illa verò ministerii, quamvis sit bona, tamen auferetur, quando indigentia, cui ministratur, transierit.

Amicus ad quem venit media nocte ut accommodet tres panes, utique ad similitudinem ponitur, secundum quam quis Deum rogat in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua præsentis vitæ consoletur labores. Sed comparatio est à minore. Si enim amicus homo surgit de lecto, & dat, non amicitia, sed tædio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine tædio largissimè donat quod petitur, sed ad hoc se peti vult, ut capaces donorum ejus fiant qui petunt. In tribus autem panibus etiam illud significatur, unius esse substantiæ Trinitatem. Amicus autem, quem dicit ille qui petit, venisse de via, & non se habere quod ponat ante illum, intelligitur hominis appetitus, qui debet obtemperare rationi. Serviebat autem consuetudini temporali, quam viam vocat, propter omnia per tempus transeuntia. Converso autem homine ad Deum, etiam ille appetitus à consuetudine revocatur: sed si non consolatur interiori gaudio de doctrina spiritali, qua Creatoris Trinitas prædicatur, magnæ angustia sunt in homine, quem premit ærumna mortalis, cum ab iis quæ foris delectant præcipitur abstinencia, & intus non est refectio de lætitiā doctrinæ salutaris: & ipsa angustia est media nox, qua cogitur vehementer instare petendo, ut accipiat tres panes. Quod autem ei dicitur de intus, jam ostium clausum esse, pueros quoque ejus cum eo in cubili esse, significat tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, &

^a Sic octo MSS. At editi excepto Rat. senescit. Et incidit in latrones diabolus & angelos ejus.

^b Editi, centies tantum. At MSS. codices suffragante Eugypio septies tantum. Sic profectò Augustinus in opere super Epistolam ad Ga-

latas cap. 2. vers. 6. &c. Fortè pro Græco ἐξ ἑνὸς ἀδελφοῦ, quod Matth. 19. 29. & Marc. 10. 30. habetur, legerat interpretes ἑνὸς ἀδελφοῦ.

^c Duo MSS. spiritualis. Rat. & MS. Cist. salutaris.

illi qui Evangelicam sapientiam tamquam panem A erogantes, per orbem terræ prædicaverunt, pueri patris-familiæ jam sunt in secreta quiete cum Domino: & tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiamsi homo desit per quem sapientia prædicetur.

QUÆST. XXII. DE pane, pisce, & ovo, quibus contraria posuit, lapidem, serpentem & scorpionem. Intelligitur panis caritas, propter majorem appetitum, & tam necessarium ut sine illa cetera nihil sint, sicut sine pane mensa inops: cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium, vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur: quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumlatrata non frangitur, rectè pisci comparatur: cui contrarium posuit serpentem, propter venena fallaciæ, quæ etiam primo homini malè suadendo præseminavit. In ovo intelligitur spes: ovum enim nondum est fetus perfectus, sed fovendo speratur: cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retrò timendus est: sicut spei contrarium est retrò respicere, cum spes futurorum in ea quæ ante sunt se extendat.

QUÆST. XXIII. DE eo quod dicit Dominus Scribis vel doctoribus Judæorum, *Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui intrabant prohibuistis*. Quod in Scriptura Dei humilitatem Christi nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant.

QUÆST. XXIV. QUOD Dominus dicit discipulis, *Anima plus est quàm esca, & corpus quàm vestimentum*: Et utique, si hoc tibi dedit quod plusest, quantò magis dabit quod minus est?

QUÆST. XXV. QUOD Dominus dicit, *Sint lumbi vestri accincti*, propter continentiam ab amore rerum sæcularium: *lucernæ ardentes*, hoc ipsum ut vero fine & recta intentione faciatis.

QUÆST. XXVI. QUOD Dominus dixit Petro, *Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituet Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram*: mensuram dicit propter modum capacitatis quorumque audientium.

QUÆST. XXVII. QUOD Dominus dicit, *Cum videritis nubem orientem ab Occasu*, carnem suam à morte resurgentem significat: ex illo enim omnibus terris imber Evangelicæ prædicationis infusus est. *Austrum flantem ante æstus*, tribulationes leviores ante judicium.

QUÆST. XXVIII. QUOD Dominus dicit, *Si enim quod minimum est non potestis*: cum de augenda corporis statura diceret: minimum est enim hoc, sed Deo, corpora operari.

QUÆST. XXIX. I. CUM diceret discipulis, non debere haberi sollicitudinem de cibis; ait, *Et nolite in sublime extolli*. Primò enim hæc ad necessitatem implendam homo quærit: cum autem hæc abundaverint, incipit & superbire de talibus. Tale est hoc ac si se vulneratus quis jactet quia habet multa emplastra in domo, cum hoc illi bonum esset, ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplastro.

LUCA 14. 5. 2. b Congruenter *hydropicum* animali quod cecidit in puteum, comparavit; humore enim laborabat: sicut & illam *mulierem* quam *decem & octo annis alligatam* dixerat, & ab eadem alligatione solvebat, comparavit jumento quod solvitur ut ad aquam ducatur. Hydropem autem rectè comparamus diviti

avaro: sicut enim ille quantò magis abundat humore inordinato, tantò amplius sitit; sic iste quantò est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tantò ardentius talia concupiscit. Illam verò ita morbo incurvatam, ut se erigere non posset, animæ terrenis opinionibus debilitatæ atque oppressæ, ita ut divina cogitare non valeat.

QUO D de civitate adducit *invitados ad cenam*, de ipsa gente Judæorum qui crediderunt significat, debiles peccatis, non habentes superbiam quasi justitiae, quæ mendax primates eorum à gratia prohibebat. Quod autem de sepibus & viis alios adduci jussit, cum adhuc locus esset, gentes significat, propter diversas vias sectarum & spinas peccatorum.

SUMTUS ad turrem ædificandam, vires ad discipulatum Christi obtinendum: & *decem millia præliaturi cum rege qui habebat xx. millia*, simplicitatem Christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli, hoc est cum dolis & fallaciis ejus, in affectu constituit renuntiantis omnibus quæ sunt ejus. Ita enim

concludit; *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus, non potest meus esse discipulus*.

Inter quæ omnia etiam ipsa temporalis vita intelligatur necesse est, quam oportet sic possidere ad tempus, ut non te impediat ab æterna, qui eam fuerit minatus auferre. Sicut autem de turri non perfecta, per opprobrium deterruit dicentium, *Quia hic homo cepit ædificare, & non potuit consummare*: sic in rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, cum ait, *Adhuc illo longè agente, legationem mittens rogat ea quæ sunt pacis*: significans etiam minas imminentium à diabolo tentationum, non sustinere homines qui non renuntiant omnibus quæ possident, & pacem cum eo facere consentiendo illi ad committenda peccata. Turrem quippe ædificare, & contra regem illum dimicare, esse discipulum Christi est: habere autem sumtus ad perficiendam turrem, & habere fortia decem millia contra viginti millia regis, renuntiare est omnibus quæ sunt ejus.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

SALEM infatuatum, apostatam: *Ovem perditam*: omnes peccatores dixit, qui per penitentiam reconciliantur Deo. Quam humeris suis portat, quia humiliando se tales erexit. Ideo autem illas nonaginta-novem dixit, quas reliquit in deserto: quia superbos significant, tamquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem unitas deest. Cum enim quisque à vera unitate divellitur, superbiam divellitur: suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur unum, quod Deus est. Ideoque & in nonaginta-novem ovibus & in novem drachmis ponit eorum significationem, qui de se præsumentes peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt. Unum enim deest & ad novem ut decem sint, & ad nonaginta-novem ut centum sint. Et si per ceteros numeros hoc consideres. Nam & nongentis nonaginta-novem unum deest ut mille sint, & ad novem millia nongentos nonaginta-novem unum deest ut decem millia sint. Variari ergo per brevitatem & magnitudinem numeri possunt, quibus unum deest ut perficiantur: ipsum verò unum sine varietate in se manens cum accesserit perficit, cui deputat omnes per penitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur.

^a Sic plerique MSS. At editi, quod in Scriptura de humanitate Christi dicitur, quam nec ipsi intelligere.

^b De reliqua parte hujus quæstionis nihil habet ipsius titulus in Elencho suprâ pag. 240. Exstat tamen etiam apud Ægyptium, cum

titulo auctiore his verbis, & de hydropico vel de muliere curvata.

^c Editi refragantibus MSS. addunt hinc, assimilavit: pro quo subaudiendum est, comparamus. Et mox Rat. Am. & Er. habent, terrenis opinionibus vel operibus.

Quæst.
XXIII.
Lucæ 15. 11.
et.

I. Homo habens duos filios, Deus ad duos populos intelligitur, tamquam stirpes duas generis humani: unam eorum qui permanserunt in unius Dei cultu, alteram eorum qui usque ad colenda idola deseruerunt Deum. Ab ipso autem exordio creaturæ mortalium consideratio debet intendi. Major ergo filius ad cultum unius Dei pertinet. Minorem in regionem longinquam profectum esse dicit. Petiit enim ut sibi pars substantiæ quæ eum tangeret, daretur à patre, tamquam anima potestate suâ delectata, id quod illi est vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista divina sunt munera, quæ in potestatem accipiens per liberum arbitrium, quia divisit pater liberis substantiam, minor filius in regionem longinquam profectus est, malè utendo naturalibus bonis, eo ipso quod patrem deseruit cupiditate fruendi creaturâ: relicto ipso Creatore.

2. Quod non post multos dies dixit factum, ut congregatis omnibus peregrè proficisceretur in regionem longinquam: quia non multò post institutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum quamdam velut potentiam naturæ suæ, & deferere eum à quo condita est, præfidens viribus suis, quas vires tantò consumit citius, quantò eum deserit à quo datæ sunt. Itaque hanc vitam prodigam vocat, amantem fundere atque spatari pompis exterioribus, intus inanescens, cum ea quisque sequitur quæ ab illa procedunt, & relinquit eum qui sibi est interior. Regio itaque longinqua, oblivio Dei est. Fames autem in illa regione, est indigentia verbi veritatis. Unus civium regionis illius, aliquis ærius princeps ad militiam diaboli pertinens. Villa ejus, modus potestatis ejus. Porci, immundi spiritus qui sub ipso essent. Siliquæ quibus porcos pascebat, sæculares doctrinæ, sterili vanitate resonantes, de quibus laudes idolorum fabularumque ad deos gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant, quibus dæmonia delectantur: unde cum iste saturari cupiebat, aliquid solidum & rectum quod ad beatam vitam pertineret, invenire volebat in talibus, & non poterat. Hoc est enim quod ait, *Et nemo illi dabit.*

3. In se autem reversus, jam scilicet ab eis quæ forinsecus frustra illiciunt & seducunt, in conscientia interiora reducem faciens intentionem suam, dixit, *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus?* Unde hoc scire poterat, in quo erat tanta oblivio Dei, sicut in omnibus idololatriis fuit, nisi quia ista recogitatio jam resipiscens est, cum Evangelium prædicaretur: Jam enim poterat talis animadvertere multos prædicare veritatem, inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum sæcularium commodorum. De quibus dicebat Apostolus, esse

quosdam qui Evangelium annuntiarent non castè, existimantes quæstum esse pietatem. Non enim aliud annuntiabant, sicut hæretici; sed hoc quod apostolus Paulus, non eo tamen animo quo apostolus Paulus: unde & mercenarii rectè appellantur, in eadem quidem domo eundem panem verbi tractantes, non tamen in hereditatem æternam vocati, sed temporali mercède conducti. De talibus dictum est, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Ego ergo, inquit, *hic fame pereor.* Deinde ait, *Surgam*, quia jacebat: & *ibo*, quia longè

ab erat: *ad patrem meum*, quia sub principe porcorum erat. Cetera verba sunt penitentiam meditantis in confessione peccati, nondum tamen agentis. Non enim jam dicit patri, sed dicturum se esse promittit cum venerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiendum esse venire ad patrem, in Ecclesia constitui per fidem, ubi jam possit esse peccatorum legitima & fructuosa confessio. Quid ergo patri dicturum se dicit? *Pater peccavi in cælum & coram te*, & jam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut unum de mercenariis tuis. Utrum hoc est *Peccavi in cælum*, quod est *Coram te*: ut cælum appellaverit ipsam summitatem Patris: unde est etiam illud in Psalmo, A summo cælo egressio ejus, cum ab ipso Patre vellet intelligi. An potius *Peccavi in cælum*, coram sanctis animis, in quibus est sedes Dei: *Coram te* autem, in ipso penetrali interiore conscientia.

4. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longè esset, antequam intelligeret Deum, sed tamen cum jam piè quæreret. Vidit illum pater ipsius. Impios enim & superbos convenienter non videre dicitur, tamquam ante oculos non habere: ante oculos enim haberi, nonnisi qui diliguntur dici solent. Et misericordiâ motus est: & accurrens cecidit super collum ejus. Non enim Pater unigenitum Filium deseruit, in quo usque ad nostram longinquam etiam peregrinationem cucurrit atque descendit; quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: & ipse Dominus ait, Pater in me manens ipse facit opera sua. Quid est autem, super collum ejus cadere, nisi inclinare & humiliare in amplexum ejus brachium suum: Et brachium Domini cui revelatum est? quod est utique Dominus noster Jesus Christus. Et osculatus est illum. Consolari verbo gratiæ Dei ad spem indulgentiæ peccatorum, hoc est, post longa itinera remeantem mereri à patre osculum caritatis. Et incipit jam peccata constitutus in Ecclesia confiteri. Nec dicit omnia quæ dicturum se esse promiserat, sed usque ad illud, *Non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per gratiam, quo se indignum esse per merita fatetur. Non addit quod in illa meditatione dixerat, *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Cum enim panem non haberet, vel mercenarius esse cupiebat: quod post osculum patris generosissime jam dedignatur.

5. Stola prima, est dignitas quam perdidit Adam. Servi qui eam proferunt, reconciliationis prædicatores. Anulus in manu, pignus Spiritus sancti propter gratiæ partitionem, quæ digito bene significatur. Calceamenta in pedes, præparatio evangelizandi ad non tangenda terrena. Vitulus saginatus ipse idem Dominus, sed secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud, nisi ut prædicent eum, & annuntiando venire faciant in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam ut occidant eum jubet, hoc est, ut mortem ejus insinuent: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum. Et epulatur, inquit: hoc ad lætitiā valet, propter illa quæ consequenter dicit, *Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat & inventus est.* Et istæ epulæ atque festivitas nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesiā dilatatā atque diffusā. Vitulus enim ille in corpore & sanguine Dominico & offertur Patri, & pascit totam domum.

^a Lov. participationem. Alii codices, partitionem: melius, uti suprà q. 17.

6. Cùm interea major filius, populus Israël secundum carnem, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est. In agro autem est, id est, in ipsa hereditaria opulentia. Legis & Prophetarum terrena potius operatur, & in quibuscumque Israëlitis^a considerationibus. Nam multi tales inventi sunt in eis, & sæpe inveniuntur. Veniens de agro domui propinquare cœpit, id est, labore servilis operis improbato, ex iisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem consideravit. Audit symphoniam & chorum, scilicet spiritu^b plenos vocibus consonis Evangelium prædicare: quibus dictum est, Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes. Audit quoque concorditer conversantium animam & cor unum in laudes Dei. Vocat unum de servis, & interrogat quæ illa sint: sumit utique ad legendum aliquem Prophetarum, & in eo quærens quodammodo interrogat, unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris Propheta, *Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit*. In extremis enim terræ fuit frater tuus: sed inde major exultatio cantantium Domino canticum novum, quia lause ejus ab extremis terræ: & propter eum qui absens erat, occisus est vir in plaga positus, & sciens ferre imbecillitatem: quia quibus non est narratum de eo viderunt, & qui non audierunt, intellexerunt.

7. Sed indignatur etiam nunc, & adhuc non vult introire. Cùm ergo plenitudo gentium intraverit, egredietur opportuno tempore pater ejus, ut & jam omnis Israël salvus fiat: cui ex parte cæcitas facta est velut absentia in agro, donec plenitudo filii minoris longè in idololatria gentium constituti redux ad manducandum vitulum intraret. Erit enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salutem Evangelii. Quam manifestationem vocationis, tamquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium.

8. Deinde quæ respondet idem major filius, duas quæstiones habent, quomodo videlicet accipiat ille populus numquam mandatum Dei præterisse: & quem dicat hœdum quem numquam accepit, ut cum amicis suis epularetur. Sed de mandato non prætergresso facillè illud occurrit, neque de omni mandato dictum esse, sed de uno maxime necessario, quo nullum Deum alium præter unum creatorem omnium colore jussus est: neque iste filius in omnibus Israëlitis, sed in his intelligitur habere personam, qui numquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamquam enim tamquam in agro positus iste filius terrena desideraret, ab uno tamen Deo ista desiderabat bona, quamvis communia cum pecoribus. Unde in Psalmo ex persona synagogæ, quod interpretatur Asaph, convenienter accipitur dictum, *Quasi pecus factus sum ad te, & ego semper tecum*. Quod etiam patris ipsius testimonio comprobatur, cùm dicit, *Tu mecum es semper*. Non enim quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfructionem potioris atque jocundioris exultationis invitat.

9. Quis est ergo hœdus, quem numquam accepit ad epulandum? Peccator profectò hœdi nomine significari solet. Sed absit ut Antichristum in-

telligam. Non enim exitum invenio hujusce sententiæ. Multum enim absurdum est, eum cui dicitur, *Tu mecum es semper*, hoc à patre optasse, ut Antichristo crederet. Neque omnino in eis Judæorum, qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo hœdo, si ipse esset Antichristus, qui ei non crederet? Aut si hoc est epulari ex hœdi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari, quomodo dicit filius quem recepit pater hoc sibi non fuisse concessum, cùm omnes filii Dei de illius adversarii damnatione lætaturi sint? Nimirum ergo, (quod in re obscurissima sine præjudicio diligentioris inquisitionis dixerim,) ipsum Dominum sibi negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat. Cùm enim hœdus est illi genti, id est, cùm eum sabbati violatorem & profanatorem Legis existimat, jocundari epulis ejus non meruit: ut quod ait, *Numquam dedisti mihi hœdum, ut cum amicis meis epularer*: tale sit ac si diceret, eum qui mihi hœdus videbatur, numquam dedisti mihi ad epulandum, eo ipso mihi illum ipsum non concedens, quo mihi hœdus videbatur. Quod autem dicit, *cum amicis meis*, aut ex persona principum cum plebe intelligitur, aut ex persona populi Jerosolymitani cum ceteris populis Juda. Meretrices autem cum quibus dissipasse substantiam suam filius junior accusatus est, rectè intelliguntur superstitiones, relicto uno connubio legitimo verbi Dei, cum turba dæmoniorum cupiditate turpissima fornicari.

10. Quid deinde sibi vult quod cùm pater diceret *Tu mecum es semper*, quod jam tractatum est, addidit, *Et omnia mea tua sunt*? Qua in re primò cavendum est, ne intelligas ita dictum, *omnia mea tua sunt*, quasi non sint & fratris, ut tamquam in terrena hereditate, patiaris angustias, quomodo possint omnia esse majoris, si habet ibi etiam junior partem suam. Sic enim à perfectis & perpurgatis, ac jam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint & omnium singula, & omnia singulorum. Ut enim CUPIDITAS nihil sine angustia, ita nihil cum angustia CARITAS tenet. Sed quomodo omnia? Num & Angelos, ait aliquis, & Virtutes sublimes ac Potestates, atque universa cælestia Dei ministeria Deus in possessionem tali filio subjecisse putandus est? Si possessionem sic accipias, ut ejus possessor ipse sit dominus; non utique omnia. Non enim domini erunt, sed consortes potius Angelorum, de quibus dictum est, *Erunt æquales Angelis Dei*. Sin verò possessio sic intelligitur, quomodo

rectè dicimus possidere animas veritatem; non invenio cur non verè ac propriè accipere possimus omnia quæ dicta sunt omnia. Non enim illud ita loquimur, ut dominas veritatis dicamus animas, quam ab eis dicimus possideri. Aut si nomine possessionis ad hunc sensum impedimur, id quoque auferatur. Non enim ait pater, *Omnia in possessionem tibi dabo*, sive *Omnia mea possides vel possidebis*; sed, *Omnia mea tua sunt*. Nec tamen ita sunt ejus, ut ipsius Dei. Quod enim est in nostra pecunia, potest familiæ nostræ vel alimentum esse vel ornamentum, vel aliquid hujusmodi. Et certè cùm ipsum patrem rectè ille posset suum dicere, non video quæ ipsius rectè sua vocare non possit, diversis dumtaxat modis. Cùm enim beatitatem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndum superiora, nostra

^a Sic Rat. & quatuor MSS. At Am. & Er. *Israëlitis considerantibus*. Lov. *Israëlitis considerationibus*. MS. Michaëlinus, *Israëlitis con-*

siderationibus.

^b Rat. & duo MSS. *Spiritu-sancto plenos*.

erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora. Congaudeat ergo securissimus major frater, quia junior frater *mortuus erat & revixit, perierat & inventus est.*

Luca 15. 32.

QUÆST.
XXXIV.
Luca 16. 1.
&c.

IN villico quem Dominus ejiciebat de villicatu, & laudavit eum quod in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere. Non enim aut Domino nostro facienda est in aliquo fraus, ut de ipsa fraude eleemosynas faciamus: aut eos à quibus recipi volumus in tabernacula æterna, tamquam debitores Dei & Domini nostri fas est intelligi; cum justī & sancti significantur hoc loco, qui eos introducant in tabernacula æterna, qui necessitatibus suis terrena bona communicaverint: de quibus etiam dicit, quod si quis alicui eorum calicem aquæ frigidæ dederit tantum in nomine discipuli, non perdet mercedem suam: sed etiam è contrario ducuntur istæ similitudines, ut intelligamus si laudari potuit ille à Domino qui fraudem faciebat, quāto ampliùs placeant Domino Deo, qui secundum ejus præceptum illa opera faciunt: sicut etiam de judice iniquitatis qui interpellabatur à vidua, comparisonem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est. Quod autem de centum cadis olei, quinquaginta scribi fecit à debitore, & de centum coristritici, octoginta; ad nihil aliud valere arbitror, nisi ut ea quæ similiter atque in Levitas Judæi quisque operatur in Christi Ecclesiam, abundet justitia ejus super Scribarum & Phariseorum, ut cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zacchæus: aut certe duplicet decimam, ut duas decimas dando superet impendia Judæorum. *Mammona* verò iniquitatis ob hoc à Domino appellata est ista pecunia, quam possidemus ad tempus, quia *Mammona* divitiarum interpretantur, nec sunt istæ divitiarum nisi iniquis, qui in eis constituunt spem atque copiam beatitudinis suæ: à justis verò cum hæc possidentur, est quidem ista pecunia, sed non sunt illis divitiarum nisi cælestes & spirituales, quibus indigentiam suam spiritualiter supplentes exclusa egestate miseriæ, beatitudinis copiam ditantur.

Matth. 5.
20.

Luca 19. 8.

Divitiarum
non nisi iniquis
est pecunia.

QUÆST.
XXXV.
Luca 16. 12.
Psalm. 48. 17.

QUOD dicit, *Si in alieno fideles non fuistis, alienas appellat terrenas facultates: quia nemo eas secum moriens aufert.* Hoc est, quod dicit David, Ne timueris cum dives factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam non cum morietur accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria ejus.

QUÆST.
XXXVI.
Luca 16. 13.

QUOD ait, *aut unum odiet, & alterum diligit; aut uni adhærebit, & alterum contemnet*, non sine consideratione distinguenda sunt. Non enim passim aut quasi temere dicta sunt. Nemo enim interrogatus utrū diligat diabolum, respondet se diligere, sed potius odisse: Deum autem se diligere omnes ferè proclamant. Ergo aut unum odiet, & alterum diligit, ut fieri debet: odiet scilicet diabolum, diligit Deum. Quod verò adjunxit, *Aut alteri adhærebit, & alterum contemnet*: adhærebit scilicet diabolo, cum quasi ejus præmia temporalia sectatur: contemnet autem Deum. Non dixit odiet, sed *contemnet*: sicut solent minas ejus postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blandiuntur. Quibus per Salomonem dicitur: Fili ne adjicias peccatum super peccatum,

Ecclesi. 5. 5.

& dicas, Misericordia Dei magna est.

REGNUM cælorum vim patitur, & qui vim faciunt, diripiunt illud. Non solum ut quisque ista contemnat, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentem: hac enim vi facta invadit quodammodo quasi prædator violentus regnum cælorum. Hoc enim subjunxit Evangelista, cum dixisset derisum fuisse Jesum à Phariseis, cum de contemnendis terrenis divitiis loqueretur.

1. HOMO quidam erat dives, & induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, & cetera. Per allegoriam sic accipi possunt, ut in divite intelligantur superbi Judæorum, ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere. Purpura & byssus, dignitas regni est. Et auferetur, inquit, à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti justitiam. Epulatio splendida, jactantia Legis est, in qua gloriabantur plus ad pompam elationis abutentes eam, quàm ad necessitatem salutis utentes. Mendicus autem nomine Lazarus, quod interpretatur adjutus, significat indigentem, veluti gentilem aliquem aut publicanum, qui tantò magis adjuvatur, quāto minùs de suarum copia facultatum præsumit. Tales erant duo qui orabant in templo, unus publicanus, & alius Phariseus. Dives ergo dicit tamquam satiatus justitiâ, non inter illos beatos numerandus qui esuriunt & sitiunt justitiam, Gratias tibi ago, quia non sum sicut publicanus iste. Pauper autem qui se adjuvari desiderat, dicit, Propitius esto mihi peccatori. Desiderat tamen saturari de micis quæ cadunt de mensa divitis jacens ad januam. Non enim admittebatur ad epulas ejus, qui nec bene illis utebatur, nec egenti dabat, tamquam Scriba claves habens regni cælorum, nec ipse intrans, nec alios intrare permittens. Micæ cadentes de mensa divitis, sunt quædam verba Legis, quæ illi jactantes quasi projiciebant in terram, cum superbè populo loquerentur. Ulcera sunt confessiones peccatorum, velut mali humores à visceribus intimis foras erumpentes. Canes qui ea lingeant, nequissimi homines amantes peccata, qui latâ linguâ etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens & confitens detestatur. Sinus Abraham, requies beatorum pauperum, quorum est regnum cælorum, in quo post hanc vitam recipiuntur. Sepultura inferni, pænarum profunditas, quæ superbos & immisericordes post hanc vitam vorat. Quos tamen Dominus in ista narratione dicit videre de longinquo, atque sentire beatorum requiem, quò sanè transire non possunt.

2. QUOD autem linguam sibi vult refrigerari, cum in flamma utique totus arderet, significat quod scriptum est, Mors & vita in manibus linguæ: & quia ore confessio fit ad salutem, quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti, vel minimam operationem misericordiæ significat, quia per Spiritum sanctum subvenitur. Cum autem ei dicitur, *Recepisti bona in vita tua*, illud tangitur, quia felicitatem dilexit sæculi, nec aliam vitam præter istam in qua superbus tumeat, adamavit. Lazarum autem mala dicit recepisse, quia intellexit hujus vitæ mortalitatem, labores, dolores, & ærumnas, pænas esse peccati: de quo scriptum est, Eramus & nos naturaliter filii iræ, sicut & ceteri: de quo iterum scriptum est, nec infantem cujus est unius diei vita super terram mundum esse à peccato:

QUÆST.
XXXVII.
Matth. 11.
12.

Luca 16. 16.

QUÆST.
XXXVIII.
Luca 16. 19.
&c.

Rom. 10. 3.

Matth. 21.
43.

Luca 18. 10.

Matth. 5. 6

Luca 11. 5.

Prov. 18. 21.

Rom. 10. 10.

Operatio
misericordiæ
in defunctos.

Luca 16. 25.

Ephes. 2. 3.

Iob 14. 4.

Sec. LXX.

Ita melioris notæ MSS. necnon Rat. Am & Et. nisi quod in his editionibus loco *Ecclesiam*, legitur *Ecclesia*. At apud Lov. habetur sic, quæ similiter in sacerdotibus, atque in Levitis, Iudæis, quisque operatur in Christi Ecclesia.

2 Cor. 15. quia omnes utique in Adam morimur, qui factus A
22. est transgressione mortalis.

3. Quod autem dicit, ad ea loca in quibus tor-
quentur impii justos, etiam si velint, non posse tran-
sire, quid aliud significat, nisi post hanc vitam ita
Matth 5. receptis in carcere, ut non inde exeant donec red-
26. dant novissimum quadrantem, per incommutabi-
Defunctis quibusdam
auxilium
misericor-
diæ præberi
nullum po-
test.

Lucæ 16. 9. est, Ut & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula,
non de superbis & immisericordibus scriptum est,
qualis iste dives fuisse demonstratur, quod recipi à
sanctis in illa tabernacula mereantur: sed de his qui
sibi amicos officiosissimis operibus misericordiæ fe-
cerint: quamquam nec ipsos justi velut propria po-
testate quasi gratificando recipiant, sed promissio-
ne atque permissione illius, qui eos consilio præmo-
nuit: ut sibi amicos facerent, & qui seipsum pasci,
vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque mi-
norum suorum, liberatoris bonitate dignatus est.
Quamquam illa receptio, utrum statim post istam
vitam fiat, an in fine sæculi in resurrectione mor-
tuum atque ultima retributione judicii, non mi-
nima quæstio est: sed quandolibet fiat, certè de
talibus qualis ille dives insinuat, nulla Scriptu-
ra fieri pollicetur.

4. Quinque autem fratres quos habere se dicit D
in domo patris sui, Judæos significant. Appellati
enim sunt quinque, quia sub Lege detinebantur
quæ per Moysen data est, quilibet quinque con-
scripsit. Quod verò Lazarum petit mitti ad fratres
suos, sensit se utique indignum qui testimonium
perhibeat veritati. Et quia non impetraverat
a paululum se refrigerari, multò minùs credit rela-
xari se posse ab inferis ad prædicationem veritatis.

Quod Abraham dicit, Si volunt credere, habent
Moysen & Prophetas, non istos Evangelio præpo-
suit, sed quia Evangelium, sicut dicit Apostolus,
Rom 3. 21. testimonium habet à Lege & Prophetis, illis cre-
dendo posse eos significat ad Evangelium perveni-
re. Sicut alio loco ipse Dominus dicit, Si credere-
tis Moyse, crederetis & mihi: ille enim de me scrip-
sit. Denique ad hoc pertinet quod etiam postea

Lucæ 16. 31. dicit, Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si
quis ex mortuis resurrexerit credent: quia eum prænun-
tiaverunt Moyses & Prophetæ qui surrexit à mor-
tuis, hoc ipsum etiam de illo quod resurrecturus F
esset à mortuis, quibus non credendo utique nec
Christo volunt credere. Multò minùs ergo cui-
libet possunt credere qui à mortuis resurrexerit,
quando ei non credunt, cujus resurrectionem Moy-
ses & Prophetæ prædicaverunt, quibus credere
nolunt.

5. Aliter etiam intelligi potest ista narratio, ut
per Lazarum Dominum significari accipiamus, ja-
centem ad januam illius divitis, quia se ad aures su-
perbissimas Judæorum incarnationis humilitate de-
Lucæ 16. 21. jecit: cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa
divitis, quærens ab eis vel minima opera justitiæ,
quæ suæ mensæ, hoc est, suæ potestati per super-
biam non usurparent, quæ opera misericordiæ at-
que humilitatis, quamvis minima & sine disciplina
& perseverantiâ vitæ bonæ, saltem interdum vel

* MSS. paululum sibi refrigerari. fortè, palatum sibi &c.

casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent.
Ulcera passionis sunt Domini ex infirmitate carnis,
quam pro nobis suscipere dignatus est. Canes ergo
qui ea lingeant, gentes sunt, quos homines pec-
catores & immundos dicebant Judæi, & tamen
passiones Domini in sacramentis corporis & san-
guinis ejus, per totum jam orbem suavitate lam-
bunt devotissima. Jam sinus Abraham intelligitur se-
cretum Patris, quod post passionem resurgens as-
sumtus est Dominus: quod eum portatum ab Ange-
lis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem qua
in secretum Patris abscessit, Angeli annuntiave-
runt discipulis intuentibus. Dicendo enim, Quid
statis adspicientes in cælum? quid aliud dixerunt,
nisi nullo modo posse oculos hominum usque in il-
lud penetrare secretum quod ibat Dominus, cum
in conspectu discipulorum ferretur in cælum? Jam
cetera secundum superiorem expositionem accipi
possunt: quia secretum Patris bene intelligitur,
ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vi-
vunt cum Deo. Tantò enim veriùs ubique est
Deus, quantò nullo continetur loco, sicut & la-
troni dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: unde
numquam recessit Dei Filius, quamvis ab
hominibus per susceptam carnem in civitate Ju-
dæorum tanta pateretur.

1. Quod dixerunt discipuli Domino, Adauge
nobis fidem, potest quidem intelligi hanc fidem sibi
eos augeri postulasse, qua creduntur ea quæ non
videntur: sed tamen dicitur etiam fides rerum,
quando non verbis, sed rebus ipsis præsentibus
creditur: quod futurum est, cum jam per speciem
manifestam se contemplandam præbebit sanctis
ipsa Dei Sapientia per quam facta sunt omnia. De
qua fide rerum lucisque illius præsentatæ forsi-
tan Paulus apostolus dicit, Justitia enim Dei in eo
revelatur ex fide in fidem. Dicit enim & alio loco,
Nos autem revelata facie gloriam Domini specu-
lantes, in eandem imaginem transformamur de
gloria in gloriam, tamquam à Domini spiritu. Sicut
enim hic ait, de gloria in gloriam, ita & ibi, ex fi-
de in fidem: de gloria scilicet Evangelii, quo nunc
credentes illuminantur, in gloriam ipsius incom-
mutabilis & manifestæ veritatis, qua tunc commu-
tati perfruentur: ita ex fide verborum quibus nunc
credimus quod nondum videmus, in fidem rerum
qua in æternum quod nunc credimus, obtinebi-
mus. Secundum sententiam hanc etiam illud di-
ctum est à Johanne in Epistola ad Parthos, Dile-
ctissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit
quid erimus: scimus quia cum apparuerit similes ei
erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Unde
enim nunc filii Dei sumus, nisi quia potestatem
dedit nobis filios Dei fieri, credentibus in nomine
ejus, ut videamus in ænigmate? unde autem tunc
similes ei erimus, nisi quoniam ut ipse ait, videbi-
mus eum sicuti est? Quod etiam dictum est, Tunc
autem facie ad faciem.

2. Illam ergo fidem præsentissimæ veritatis ple-
risque non intelligentibus videri potest Dominus
noster, discipulis suis non ad id quod petiverant
respondisse. Cum enim dixissent Domino, Adau-
ge nobis fidem: ait illis, * Si habetis fidem tamquam
granum sinapis, diceretis huic arbori moro, Eradicare
& transplantare in mare, & obediret vobis. Deinde
sequitur, * Quis autem vestrum habens servum aran-
tem aut pascentem, qui regresso de agro dicet illi statim,

1 l b MSS. quatuor, præsentia.

v. 8. *Transi, recumbe; & non dicet ei, Para quod cenem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes? * Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ sibi imperaverat? * Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Servi supervacui sumus, quod debuimus facere fecimus. Quid hæc pertineant ad id quod dictum est Domino, Adauge nobis fidem, difficile apparet, nisi intelligamus ex fide in fidem, id est, ex fide ista in qua ministratur Deo, in illam fidem eos significasse transferri ubi fruuntur Deo.*

Augebitur enim fides, cum primò verbis prædicantibus, deinde rebus apparentibus credetur. Sed illa contemplatio summam quietem habet, quæ in æterno Dei regno tribuitur: summa verò quies illa, præmium est justorum laborum, qui in Ecclesiæ ministratione peraguntur. Et ideo quamvis in agro aret servus aut pascat, hoc est, in vita sæculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tamquam pecoribus serviat: opus est ut post illos labores domum veniat, hoc est Ecclesiæ societur; laboret etiam ibi ministrans Domino suo donec man-

Matth. 21.

19.

Iohan. 4.7.

ducet & bibat: (nam & esuriens ille quæsitit poma in arbore, & à Samaritana aquam sitiens postulavit:) manducet ergo & bibat confessionem & fidem gentium, ministrantibus, hoc est, evangelizantibus servis suis. Quò pertinet etiam illud quod de grano sinapis eis primò respondit, priùs illos fidem habere debere præsentis vitæ necessariam, quæ minima videtur quamdiu thesaurus est in vasis fictilibus, sed vi maxima effervet & germinat. Dominus noster Jesus Christus, qui vult pasci ministro servorum suorum, hoc est, in suum corpus quasi maceratos & manducatos transferre credentes, etiam hîc pascit eos verbo fidei & sacramento pas-

Matth. 20.

28.

sionis suæ. Non enim venit ministrari, sed ministrare. Dicant ergo illi servi per sinapis granum arbori huic moro, hoc est, ipsi Evangelio crucis Domini- cæ, per poma sanguinea, tamquam vulnera in ligno pendentia, * victum populis præbitura: dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Judæorum, & in mare gentium transferatur atque planteretur: hac enim domestica servitute esurienti & sitiendi Domino ministrabunt. Tunc demum quærant escis incorruptibilibus in æternum divinæ Sapientiæ perfrui, cum dixerint, *Servi supervacui sumus, quod debuimus facere fecimus*: nihil nobis operis restat; cursum consummavimus, agonem perfecimus, superest nobis corona iustitiæ. Omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfunçãoe veritatis: & tantò magis omnia dici possunt, quantò minùs dignè dici aliquid potest. Nam & lux est illuminatorum, & requies exercitatorum, & patria redeuntium, & esca indigentium, & corona vincentium: & quæcumque bona temporaliter transeuntia per creaturæ partes error appetit infidelium, veriora in æternum manentia in Creatore omnium simul inventura est pietas filiorum.

Quæst.

X L.

Luca 17.

14. &c.

I. IN decem leprosis quos Dominus ita mundavit, cum ait, *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, multa quæri possunt quæ meritò quærentes movent. Non solum de numero quid sibi velint quòd decem sunt, & quod unus ex illis solus gratias agit: hæc enim liberè quærentur, ut etiam non investigata, vel nihil vel non multum impediunt intentionem legentis: sed illa potiùs, cur eos ad sacerdotes mise-

Arit, ut cum irent mundarentur. Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, invenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosos. Nam & illum à lepra mundaverat cui dixit, *Vade, ostende te sacerdotibus*, & offer pro te sacrificium, *Luca 5. 14.* quod præcepit Moyses, in testimonium illis. Deinde qualis mundatio spiritalis possit intelligi eorum, quos ingratos exstitisse redarguit. Secundum corpus enim facile est videre posse hominem non habere lepram, & tamen animi esse non boni: secundum significationem autem hujus miraculi, conturbat considerantem, quomodo mundus dici possit ingratus.

2. Quærendum igitur est, quid ipsa lepra significet. Non enim sanati, sed mundati dicuntur qui eâ caruerunt. Coloris quippe vitium est, non valetudinis aut integritatis sensuum atque membrorum. Leprosi ergo non absurdè intelligi possunt, qui scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris. Non enim vel abscondunt imperitiam suam, sed pro summa peritia proferunt in lucem, & b jactantiâ sermonis ostentant. Nulla porrò falsa doctrina est, quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinatè permixta in una disputatione vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tamquam veris falsisque colorum fucis humanæ corpora variantem atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ, ut si fieri potest longiùs remoti magno clamore D Christum interpellent: sicut isti decem steterunt à longè, & levaverunt vocem, dicentes, *Iesu præceptor miserere nostri*. Nam & quod præceptorem vocant, quo nomine nescio utrùm quisquam Dominum interpellaverit pro medicina corporali, satis puto significare, lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor abstergit.

3. Sacerdotium verò Judæorum nemo ferè fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotii regalis, quod est in Ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi & veri principis sacerdotum. Nam nunc & omnes unguuntur, quod tunc regibus tantum & sacerdotibus fiebat: & quòd ait Petrus ad Christianum populum scribens, *Regale sacerdotium*: utrumque nomen illi populo convenire declaravit, quo illa unctio pertinebat. Cetera itaque vitia tamquam valetudinis & quasi membrorum animæ atque sensuum, per seipsum interiùs in conscientia & intellectu Dominus sanat & corrigit: doctrina verò vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi per sermonem sonantem atque lectionem, ubi color quidam intelligitur verus atque sincerus, quia in promptu est & foris eminentissimus, (non enim in occultis cogitationibus, sed in manifestis operationibus hæc aguntur,) Ecclesiæ propriè contributa est. Itaque & Paulus voce Domini audita, *Quid me persequeris? & Ego sum Jesus, quem tu persequeris*: ad Ananiam tamen missus est, ut illo sacerdotio quod in Ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus ejus approbaretur color. Non quia non potest per seipsum Dominus omnia facere, nam quis alius hæc facit etiam in Ecclesia: sed ut ipsa societas congregatorum fidelium, approbando in invicem atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis

* Rat. & MS Cisterc. vinum populis præbitura.

b MSS. nostri omnes, jactantiâ: & paulò infra pro colorum

fucis, ha eûs colorum locis.

Uncti nunc omnes Christiani.

1. Petr. 2.9.

Act. 9. 4. & 5.

Gal 2. 1. vel signantur sacramentis, tamquam unam speciem
 & 2. veri coloris obducatur. Ad hoc etiam pertinet quod
 idem dicit Apostolus. Deinde post annos quatuor-
 "decim adscendi Jerosolimam cum Barnaba assum-
 "to & Tito: adscendi autem secundum revelatio-
 "nem; & exposui eis Evangelium quod prædico in
 "gentibus, seorsum autem iis qui videbantur: ne
 "fortè in vacuum curro, aut cucurri. Et paulò post,
 ibidem 9. Cum cognovissent, inquit, gratiam quæ data est
 "mihi, Jacobus, Petrus, & Johannes, qui videban-
 "tur columnæ esse, dexteræ dederunt mihi & Bar-
 nabæ societatis. Ipsa enim collatio unam doctrinæ
 speciem exclusâ omni varietate monstrabat: quod
 1. Cor. 1. 10. salubriter etiam Corinthios monet, dicens, Ob-
 "secro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri
 "Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes. Cornelius
 Act. 10. 4. etiam cum & eleemosynæ ejus acceptæ, & preces
 ejus auditæ illi ab Angelo nuntientur, propter do-
 & 6. ctrinæ tamen sacramentorumque unitatem ad Pe-
 trum jubetur mittere, tamquam illi & suis dicere-
 tur, *Ite, ostendite vos sacerdotibus*. Nam & cum irent
 mundati sunt. Jam enim ad eos venerat Petrus, sed
 tamen ipsi nondum accepto baptismatis sacramen-
 to, nondum spiritualiter ad sacerdotes pervenerant;
 & tamen infusione Spiritus sancti, & admiratione
 linguarum eorum mundatio declarata est.

4. Quæ cum ita se habeant, jam facile est etiam
 illud videre, fieri posse ut quisque in Ecclesiæ socie-
 tate doctrinam integram veramque assequatur, &
 omnia secundum catholicæ fidei regulam edisserat,
 distinguat à Creatore creaturam, eoque manife-
 stetur varietate mendaciorum tamquam leprâ ca-
 ruisse: & tamen ingratus sit Deo & Domino mun-
 datori suo; quia elatus superbiâ, gratiarum agenda-
 rum pia humilitate non sternitur, similisque effici-
 tur illis, de quibus dicit Apostolus, Qui cum co-
 Rom. 1. 21. gnovissent Deum, non ut Deum magnificaverunt,
 "aut gratias egerunt. Quod enim dicit eos Deum co-
 gnovisse, ostendit quidem à lepra fuisse mundatos,
 sed tamen statim accusat ingratos. Ideoque tales in
 novenario numero tamquam imperfecti remane-
 bunt. Unum enim si addatur ad novem, quædam
 effigies unitatis impletur: quo fit tanta completio,
 ut ultrâ non progrediatur numerus, nisi rursus ad
 unum redeatur; & hæc per infinitatem numeri re-
 gula custodiatur. Novem itaque indigent uno, ut
 quadam unitatis formâ coagulentur & decem sint:
 unum autem non eis indiget ut custodiat unitatem.
 Quamobrem ut illi novem qui gratias non egerunt,
 reprobi effecti, à consortio unitatis exclusi sunt: ita
 unus ille qui gratias egit, unicæ Ecclesiæ significa-
 tione approbatus atque laudatus est. Et quia illi
 erant Judæi, amisisse per superbiam declarati sunt
 regnum cælorum, ubi maximè unitas custoditur:
 iste verò qui erat Samaritanus, quod interpretatur
 custos, illi à quo accepit tribuens quod accepit, &
 Psal. 58. 10. quodammodo cantans illud de Psalmo, Fortitudi-
 nem meam ad te custodiam: per gratiarum actio-
 nem regi subjectus, unitatem regni humili devo-
 tione servavit.

Quæst. XLI. Quid est quod dicit Dominus, *Qui fuerit in*
 Luca 17. 31. *tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa?*
In tecto est, qui excedens carnalia, tamquam in
 aura libera spiritualiter vivit. *Vasa ejus in domo*, sunt
 sensus carnales, quibus ad investigandam verita-

tem, quæ intellectu capitur, multi utentes penitus
 erraverunt. Hujus ergo spiritualis viri jam vasa ista
 vacant in domo, quia mente corpori supereminens
 per aciem intelligentiæ tamquam in tecto positus,
 perspicuitate sapientiæ veluti cælo apertissimo
 fruitur. Caveat ergo iste, ne in die tribulationis
 rursus vitâ carnali, quæ per sensus corporis pasci-
 tur, delectatus, ad vasa hujusmodi tollenda des-
 cendat.

Quid est quod dictum est, *Et qui in agro fuerit*, Quæst. XLII.
 B *similiter non redeat retrò?* Qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus & Apollo plantat & rigat, non respi-
 ciat spem sæcularem, cui renuntiavit. Luca 17. 31. 1. Cor. 3. 6.

Quid significavit *uxor Loth*? eos qui in tribula-
 tione retrò respiciunt, & se ab spe divinæ promissio-
 nis avertunt. Et ideo statua salis facta est, ut ad-
 monendo homines ne hoc faciant, tamquam con-
 diat cor eorum ne sint fatui. Quæst. XLIII. Luca 17. 32.

1. Qui sunt in illa nocte duo in lecto, & duo molentes in unum, & duo in agro, de quibus omni-
 bus binis singuli assumuntur, & singuli relinquen-
 tur? Tria genera hominum hîc videntur significari: Quæst. XLIV. Luca 17. 34. & 6.

unum eorum qui otium & quietem eligunt, neque
 negotiis sæcularibus neque negotiis ecclesiasticis
 occupati, quæ illorum quies lecti nomine significa-
 ta est: alterum eorum qui in plebibus constituti
 reguntur à doctioribus, agentes ea quæ sunt hu-
 jus sæculi, quos & feminarum nomine significavit,
 quia consiliis, ut dixi, peritorum, regi eis expedit;
 & molentes dixit, propter temporalium negotio-
 rum orbem atque circuitum: quas tamen in unum
 molentes dixit, in quantum de ipsis rebus & nego-
 tiis suis præbent usibus Ecclesiæ: tertium eorum qui
 operantur in Ecclesiæ ministerio tamquam in agro
 Dei, de qua agricultura Apostolus loquitur. In
 his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera ho-
 minum in singulis, & pro robore suarum virium
 discernuntur. Cum enim omnes ad Ecclesiæ mem-
 bra pertinere videantur, adveniente tamen tenta-
 tione tribulationis, & ex illis qui sunt in otio: &
 ex illis qui sunt in negotiis sæculi, & ex illis qui Deo
 ministrant in Ecclesia, aliqui permanent, aliqui
 cadunt: qui permanent assumuntur, qui cadunt
 relinquuntur. Ergo *unus assumetur, & unus relin-*
quetur, non quasi de duobus hominibus dictum est,
 sed de duobus generibus affectionum, in singulis
 generibus trium professionum. In illa ergo nocte
 dixit, in illa tribulatione. 1. Cor. 3. 9.

2. Ad ipsa tria genera quæ assumuntur, perti-
 nere arbitror etiam tria illa nomina virorum sancto-
 rum, quos solos liberandos Ezechiel propheta pro-
 nuntiat, Noë, Daniel & Job. Videtur enim Noë
 pertinere ad eos, per quos Ecclesia regitur; sicut
 per illum in aquis arca gubernata est, quæ figuram
 gestabat Ecclesiæ. Daniel autem, qui elegit cæli-
 bem vitam, id est nuptias terrenas contempsit, ut
 sicut dicit Apostolus, sine sollicitudine viveret, co-
 gitans quæ sunt Dei, genus eorum significat qui
 sunt in otio, sed tamen fortissimi in tentationibus
 ut possint assumi. Job autem quia uxorem & filios
 habuit, & amplas terrenarum rerum copias, ad il-
 lud genus pertinet, cui molendinum deputatum
 est, sed tamen ut sint fortissimi in tentationibus,
 sicut ille fuit; non enim aliter assumi poterunt. Nec
 puto esse alia genera hominum quibus constat Ec-

* Editi, videbantur esse aliquid MSS. quatuor: videntur, qui co-
 dices, aliique MSS. non addunt, esse aliquid: quod etiam ab an-
 tiquis Corbeiensibus versionis Vulgatæ Bibliis abest; neque in Græ-

co textu Apostoli est nisi *ἐὶς δυνάμει*, id est, juxta Augustini exposi-
 tionem in Epist. ad Gal. *eis qui eminebant in Ecclesia*.
 b Rat. & quinque MSS. doctioribus.

clesia, quam ista tria, habentia binas differentias, A propter assumptionem & relictionem; quamvis in singulis multæ studiorum voluntatumque diversitates, ad concordiam tamen unitatemque concurrentes, possint inveniri.

QUEST.
XLV.
Lucæ 18. 2.
Ecce.

I. Quid est quod ad semper orandum & non deficiendum, de iudice iniquo, voluit parabolam ponere, qui cum Deum non timeret, & hominem non reverteretur, viduæ tamen assiduis interpellationibus cessit, ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tedium fieret? Nam hoc est quod ait, *Ne veniens suggillet me.*

Matth. 18.
27.

Quoniam parabolas Dominus aut secundum similitudinem aliquam ponit: sicut de servo illo, cui Dominus dimisit quod ratione reddita debere inventus est, & ipse conservo suo dilationem saltem dare noluit; & de fœneratore, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebant, ab eo plus dilectus est cui plus donavit; & de homine qui habebat duos filios, majorem in agro sibi propinquatem, minorem autem in longinquo luxuriantem; & innumerabilia huiusmodi. De his enim, in quantum similia sunt, ducitur intellectus ejus rei, cui adhibentur, ^a insinuandæ aut requirendæ. Aut ex ipsa dissimilitudine aliquid probat, veluti est illud,

Matth. 6.
30.

Quod si fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantum magis vos modicæ fidei? Ad hoc genus pertinet etiam illud quod de servo ait, cui Dominus denuntiaverat

Lucæ 16. 1.

ut à villicatu removeretur: fraudem quippe ille fecit domino suo, ut falsatis chirographis, debitoribus ejus, quantum commodum visum est, relaxaret. Neque ullo modo nos Dominus ut sibi fraudem faciamus hortatur: sed si qui fraudando sibi providit in posterum, laudatum eum dicit à domino; quantum majore alacritate sibi providere debent in æternam vitam, quibus ut justè operentur jubetur de mammona iniquitatis? quod suo loco

* Suprà 9.
14.
Lucæ 11. 5.

* expositum est. Ad hoc genus pertinet & ille, qui non propter amicitiam, sed ut tædio careret, jam dormiens excitatur, ut tres panes commodet amico suo. Si enim ille molestiâ compulsus dedit, quantum magis Deus, qui servos suos diligens ut petamus hortatur, dabit bona petentibus se? Itaque illud superius genus his verbis adjungi potest, Sicut illud ita & illud: hoc autem posterius his verbis, Si illud, quantum magis illud? aut, Si non illud, quantum minus illud? sed alicubi obscurè, alicubi apertè ista ponuntur. Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus quantum certiores esse debeant qui Deum perseveranter rogant fontem justitiæ atque misericordiæ, vel si quid excellentius dici aut audiri potest, cum apud iniquissimum iudicem usque ad effectum implendi desiderii valuerit perseverantia deprecantis.

Apoc. 6. 10.

2. Ipsa verò vidua potest habere similitudinem Ecclesiæ, quod desolata videtur donec veniat Dominus, qui tamen in secreto etiam nunc curam ejus gerit. Si autem moveret cur electi Dei se vindicari deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Johannis de Martyribus dicitur, cum apertissime moneamur ut pro nostris inimicis & persecutoribus oremus; intelligendum est eam vindictam esse iustorum, ut omnes mali pereant: pereunt autem duobus modis, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate, qua nunc adver-

Matth. 5.
44.
Lucæ 6. 27.

^a Sic MSS. At editi, *cui adhibentur ad mysterium insinuanda aut requirenda veritatis.*

sus bonos, quamdiu hoc ipsum bonis expedit, vel temporaliter aliquid valent. Itaque etiam si omnes homines converterentur ad Deum, inter quos sunt etiam inimici, pro quibus jubemur orare; diabolus tamen, qui operatur in filiis dissidentia, remaneret in sæculi fine damnandus: quem finem iusti cum venire desiderant, quamvis pro inimicis suis orent, tamen non absurdè vindictam desiderare dicuntur.

Ephes. 2. 1.

B Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti, ipse Dominus noster Jesus Christus intelligitur. Regio longinqua, Ecclesia gentium usque ad fines terræ. Reverti tamen se dicit: abiit enim, ut plenitudo gentium intraret; revertetur, ut omnis Israël salvus fiat. Per decem mnas, Legem significat propter decalogum. Decem autem servos, quibus sub illa positis gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad usum, cum intellexerunt eam ipsam Legem remoto velamine ad Evangelium pertinere.

QUEST.
XLVI.
Lucæ 19. 11.
Ecce.

Cives ejus qui post eum miserunt legationem, dicentes se nolle ut regnet sibi, Judæi sunt, qui etiam post resurrectionem ejus miserunt ^b persecutores Apostolis, & prædicationem Evangelii respuerunt. Rediit autem accepto regno, quia in manifestissima & eminentissima claritate venturus est, qui eis humilis apparuit, cum diceret, Regnum meum non est de hoc mundo. Quod autem servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem, qui bene usi sunt eo quod acceperunt, ad augendas divitias Domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo significati sunt qui mnas suam in sudario servavit. Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes ut dicant, sufficit ut de se unusquisque rationem reddat, quid opus est aliis prædicare aut ministrare, ut etiam de ipsis reddere rationem quisque cogatur, cum apud Dominum etiam illi sint inexcusabiles quibus Lex data non est, neque audito Evangelio dormierunt, quia per creaturam poterant cognoscere Creatorem, cuius invisibilia à constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur? Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, id est etiam eos impietatis reos tenere, quibus verbum Legis aut Evangelii non ministratum est. Hoc autem veluti periculum iudicii devitantes, pigro languore à verbi ministratione conquiescunt, & hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. Mensam quò danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quæ tamquam publicè proponitur ad usum necessarium salutis. Quod autem unus eorum qui bene usi sunt, decem adquisivit & alter quinque, significat eos esse adquisitos in gregem Dei, à quibus ipsa Lex per gratiam intellecta est: sive quia decalogo continetur, sive quia ille per quem lata est, libros quinque conscripsit: ad hoc pertinent & decem & quinque civitates, quibus eos præponit. Multiplicatio enim intelligentiæ in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto vel de unoquoque libro pullulat, ad unum redacta, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum. Est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo legis unius societate devincta. Quod autem ab illo qui uti noluit aufertur quod acceperat, & ei datur qui decem habebat, significatur & illum posse amittere munus Dei qui habens

Rom. 11. 25.

Iohan. 18.
36.

D non est, neque audito Evangelio dormierunt, quia per creaturam poterant cognoscere Creatorem, cuius invisibilia à constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur? Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, id est etiam eos impietatis reos tenere, quibus verbum Legis aut Evangelii non ministratum est. Hoc autem veluti periculum iudicii devitantes, pigro languore à verbi ministratione conquiescunt, & hoc est quasi in sudario ligare quod acceperunt. Mensam quò danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quæ tamquam publicè proponitur ad usum necessarium salutis. Quod autem unus eorum qui bene usi sunt, decem adquisivit & alter quinque, significat eos esse adquisitos in gregem Dei, à quibus ipsa Lex per gratiam intellecta est: sive quia decalogo continetur, sive quia ille per quem lata est, libros quinque conscripsit: ad hoc pertinent & decem & quinque civitates, quibus eos præponit. Multiplicatio enim intelligentiæ in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto vel de unoquoque libro pullulat, ad unum redacta, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum. Est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo legis unius societate devincta. Quod autem ab illo qui uti noluit aufertur quod acceperat, & ei datur qui decem habebat, significatur & illum posse amittere munus Dei qui habens

Rom. 1. 16.

Civitas
quid.

^b Rat. & duo MSS. *immiserunt persecutiones Apostolis*: moxque alii tres & MSS. *& prædicatores Evangelii &c.*

non

non habet, id est non utitur; & in eo augeri qui habens habet, hoc est bene utitur. Inimicos ergo suos quos jubet coram se interfici, significat impietatem Judæorum, qui ad eum converti noluerunt.

QUÆST. XLVII.
Lucæ 18. 25.
Matth. 5. 3. Quid est quod ait, *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.* Divitem hîc appellat cupidum rerum temporalium & de talibus superbientem. His divitibus contrarii sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum. Nam eo manifestatur omnes cupidos; etiam si facultatibus hujus mundi careant, ad hoc genus divitum quod est reprehensum pertinere; quia postea dixerunt qui audiebant, *Et quis poterit salvus fieri?* cum incomparabiliter major turba sit pauperum: videlicet intelligentes in eo numero deputari etiam illos, qui quamquam talia non habeant, tamen habendi cupiditate rapiuntur. Sensus est autem, facilius Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Cameli autem nomine se intelligi voluit, quia humiliatus onera sustulit. In quo enim manifestius intelligitur, quam in ipso, quod scriptum est, *Quantò magnus es, humilia te in omnibus.* Per acum autem punctiones significat, per punctiones dolores in passione susceptos: foramen ergo acus dicit angustias passionis. Quod autem ait, *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum,* non ita accipiendum est, quod cupidi & superbi, qui nomine illius divitis significati sunt, in regnum cælorum sint intraturi cum suis cupiditatibus & superbia: sed possibile est Deo, ut per verbum ejus, sicut & jam factum esse, & etiam quotidie fieri videremus, à cupiditate temporalium ad caritatem æternorum & à perniciosâ superbia ad humilitatem saluberrimam convertantur.

QUÆST. XLVIII.
Lucæ 18. 35.
Matth. 20. 29.
Marc. 10. 46. I. Possemus de propinquantibus ad Jericho, sic intelligere, ut jam inde egressi, propè tamen adhuc essent ad eam civitatem: quod quidem minus usitatè dicitur, sed tamen videri possit hoc dictum, quoniam Matthæus egredientibus eis ab Jericho dicit illuminatos duos cæcos qui juxta viam sedebant. De numero quippe nulla est quæstio, si alter Evangelistarum de uno tacuit, unius reminiscens. Nam etiam Marcus unum commemorat, cum & ipse egredientibus eis ab Jericho dicat illuminatum, cujus & nomen dixit & patrem: ut intelligamus eum fuisse notissimum, alterum ignotum, ut meritò ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ consequuntur in Evangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt illud quod ipse narrat adhuc venientibus eis Jericho factum esse; nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum, semel in uno cæco, dum adhuc veniret in illam civitatem, & iterum in duobus cum inde egrederetur: ut illud unum Lucas, illud alterum Matthæus enarraret, neque hoc sine aliquo sacramento. Si enim Jericho lunam, & ob hoc mortalitatem interpretamur; morti propinquans Dominus, Judæis solis lumen Evangelii jusserat prædicari, quos significavit ille unus cæcus quem Lucas commemorat: à morte autem resurgens atque discedens, & Judæis & gentibus, quos duos populos significare videntur duo cæci commemorati à Matthæo.

Lucæ 19. 45. 2. ^a *Templum* in Evangelio ipsum hominem intelliges, vel etiam adjuncto corpore ejus, quod

est Ecclesia. Secundum autem illud quod est caput Ecclesiæ, dictum est, *Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.* Secundum id verò quod etiam adjuncta Ecclesia intelligitur templum, videtur dixisse, *Auferte ista hinc: scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum negotiationis, vel speluncam latronum.* Significavit enim futuros in Ecclesia, qui sua negotia potius agerent, vel receptaculum ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut caritatem Christi sequerentur, & peccatorum confessione acceptâ veniâ corrigerentur.

Ad id quod dixit, *Non enim ultra incipiant mori:* quia connubia propter filios, filii propter successiōnem, successio propter mortem: ubi ergo mors non est, neque connubia. Sicut enim nunc sermo noster decedentibus & succedentibus syllabis peragitur atque perficitur: ita & ipsi homines quorum sermo est, decedendo ac succedendo peragunt atque perficiunt ordinem hujus sæculi, qui temporalium rerum pulcritudine contexitur. In illa autem vita quoniam Verbum Dei quo fruemur, nulla decessione & successione syllabarum completur, sed omnia quæ habet semper manendo simul habet, ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo sibi decedent, neque nascendo succedent.

Quod dixit Dominus discipulis, *Orate ne intretis in tentationem: & ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis:* tamquam hoc eos admonuerit, ut in eum dirigerent lapidem, id est, usque ad eum perducerent intentionem Legis, quæ scripta erat in lapide. Usque ad illum enim potest pervenire ille lapis: quoniam finis Legis est Christus ad justitiam omni credenti.

I. Quod scriptum est de Domino, *Finit ire longius ire,* non ad mendacium pertinet. Non enim omne quod fingimus mendacium est: sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc est mendacium. Cum autem fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Alioquin omnia quæ à sapientibus & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non subsistit veritas talibus dictis. Non enim homo qui habuit duos filios, quorum junior accepta parte patrimonii sui profectus est in regionem longinquam, & cetera quæ in illa narratione contextuntur, ita dicuntur tamquam verè fuerit quisquam homo qui hoc in filiis suis duobus aut passus sit, aut fecerit. Ficta sunt ergo ista ad rem quamdam significandam, tam longè latèque majorem & tam incomparabiliter differentem, ut per illum fictum hominem Deus verus intelligatur. Sicut autem dicta, ita etiam facta finguntur sine mendacio ad aliquam rem significandam: unde est etiam illud ejusdem Domini, quod in fici arbore quæsit fructum eo tempore, quo illa poma nondum essent. Non enim dubium est illam inquisitionem non fuisse veram: quivis enim hominum sciret, si non divinitate, vel tempore, poma illam arborem non habere. Fictio igitur quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est. Quid ergo significat quod se ire longius Dominus finxit, cum comitaretur discipulis, exponens eis sanctas Scrip-

^a Hanc in templum adnotationem Augustinus in præfixo huic operi Quæstionum elencho non recenset. Apud Lov. incipit sic, *Templum in Evangelio ipsum Deum hominem factum intelliges:* at alii codices nec Deum addunt, nec factum.

turas, utrùm ipse esset ignorantibus? quid putamus, nisi quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines intimavit? ut cum longiùs ipse ab hominibus abscefferit super omnes cælos, tamen ita cum eis sit qui hæc exhibent servitute ejus, ut cum dicere cœperint, Domine quando te vidimus hospitem & adduximus: tamquam eum scilicet qui longè abscefferat: respondeat ille, Cum uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Tenet ergo Christum ne longiùs ab illo eat, quisquis catechizatus verbum, in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat, sicut Apostolus dicit, Communice qui catechizatur verbum ei qui se cate-

Matth 25.
38.
Ibidem 40.

Gal. 6. 6.

A chizat in omnibus bonis. Et alio loco cum dixisset, Necessitatibus sanctorum communicantes: statim ^{Rom. 12. 13.} subjecit, Hospitalitatem sectantes. Et isti enim catechizati erant verbo, cum eis exponeret Scripturas, & quia hospitalitatem sectati sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverant, in panis fractione cognoscunt. Non enim auditores Legis justii sunt apud Deum, sed factores ^{Rom. 2. 13.} Legis justificabuntur.

2. ^a Quod Dominum in passione exuerunt veste propria, & induerunt fucatâ, significati sunt hi hæretici qui eum aiunt ^{Lucæ 23. 11.} non verum corpus habuisse, sed fictum. ^{Matth. 27. 28.}

^a Isthæc adnotatiuncula neque computatur in Elencho superiùs proposito, neque hic omnibus in MSS. sed in plurimis tamen atque etiam in Corbeiensi antiquissimo reperitur. Abest ab editis Am. & Er. At apud Rat. necnon in MS. Sorbonico pertinet ad subsequenter librum quæstionum in Matthæum.

ADMONITIO

IN LIBRUM SEPTEMDECIM QUÆSTIONUM SUPER MATTHÆUM.

UT hic exhibeatur inter Augustini germana opera, nec tamen ipsius, uti solet, Augustini nomine prænotetur iste alius quæstionum in Matthæum liber, non temere sit neque frustra. Nempe stilum in primis & res congruere Augustino censent post Erasum Lovanienses Theologi. Deinde fragmenta ejusdem libri quædam cum nomine Augustini profert Rabanus Maurus in lib. 4. Commentarii super Matthæi Evangelium, quem ipse circiter 840. Christi annum collectis hinc inde veterum expositionibus concinnabat. Denique in Indiculo operum Augustini Possidiano, qui per Iohannem Vlimmerium ex Villariensi codice vulgatus est, recensentur pag. v. Quæstiones Evangeliorum lib. II. moxque, Annotationes aliquot in Matthæum lib. I.

Attamen, quod meritò moveat, hujus tertii libri nihil meminit Augustinus in Retractionibus, cumque libros quæstionum in Evangelia duos tantummodo recognoscat, in eos redactis dicit, quas tum super Matthæum tum super Lucam quæstiones dictaverat: & monet postmodum, quæ de supradictis Evangelistis loca exposita fuerint, prologum suum adjunctis atque adnumeratis eisdem quæstionibus indicare. Habes Retractionem superiùs pag. 235. & quæstionum omnium Elenchum sub prologo per nos restitutum pag. 237. Sic verò etiam in libri quæstionum octoginta trium recognitione, omnes & singulas ex ordine quæstiones, ne unâ quidem omiſſa, recensere ipsum non piguit. Qua profectò diligentia cavebat S. Doctor ne ejus nomine quæstiones alias quaslibet reciperemus; neve librarii, quod in eo scripti genere liberiùs committebant, spurias appendices operibus ipsius assuerent.

Neque verò existimare licet tertium hunc librum Retractionibus posteriùs editum, ob idque in iis non recensitum fuisse. Quippe zizaniorum parabola hic exponitur longè secus quàm soleret ab Augustino, ex tempore præsertim Carthaginensis collationis, in qua Donatistæ Catholicis reclamantibus id vehementer affirmabant, quod in hujus libri quæstione XI. n. I. dicitur, agrum ipsum, non Ecclesiam, sed mundum Domino interpretante intelligendum esse, ut videre est in Actis Collationis parte 3. c. 258. 265. & sequentibus. Qua de re Augustinus in lib. cui titulus, Post collationem ad Donatistas, c. 8. Diu contenderunt, inquit, dicentes zizania, quæ cum tritico simul crescere usque ad messem permissa sunt, non in Ecclesia, sed in mundo esse, contra intellectum martyris Cypriani qui dixit, Etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impedi debet aut fides aut caritas nostra. Quid quod iste auctor in quæstione XII. n. 2. responsum illud patris-familiæ zizania ante messem evelli prohibentis, non modò non torquet in Donatistas more Augustini, sed interpretatur eo pacto ut in illos torqueri non valeat: quandoquidem de non auferendis ex hac vita hominibus sermonem haberi putat,

Accedit silentium Eugypii abbatis, qui olim, id est ineunte sexto sæculo, cum ex Augustini operibus amplissima collectaneorum volumina compararet, descripsit ex duobus præcedentibus libris quæstiones plures, scilicet ex primo saltem quatuor, ex secundo octodecim: nec tamen quidquam ex hoc tertio libro decerpisse à nobis deprehenditur.

Quod veteres codices spectat, quidam duos priores libros continent sine tertio; nonnulli tertium hunc duobus illis proximè subiectum exhibent cum hocce titulo, Incipiunt quæstiones Evangeliorum, non addito nomine Augustini. Istius secundi generis exstat exemplar unum Corbeiense ante annos, ut videtur, octingentos scriptum: præter Cisterciensem codicem multò recentiorē, qui licet non eundem titulum præferat, hoc tamen cum Corbeiensi convenit, quod prædictum librum non adtribuit Augustino.

Ad extremum Indiculo Possidii in optimæ notæ MSS. diligenter explorato, id quod sola Vlimmeriana editio habet de subsequenti opere, nusquam reperimus.